

Sisällissodan muistaminen Tyrvään-Vammalan seudulla 1918-1939

Joensuun yliopisto

Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta

Historian oppiaineryhmä

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2008

Kalle Pakarinen

JOENSUUN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Kalle Pakarinen

Opiskelijanumero: 149618

Tutkielman nimi: Sisällissodan muistaminen Tyrvään-Vammalan seudulla 1918-1939

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, Suomen historia

Tutkielman sivumäärä: 113

Aika ja paikka: Huhtikuu 2008, Joensuu

Tutkielma käsittelee Suomen sisällissodan muistamista Tyrvään-Vammalan seudulta vuodesta 1918 vuoteen 1939. Tutkielmassa käsitellään sisällissodan tapahtumien ja sodassa surmansa saaneiden julkisen ja ei-julkisen muistamisen syntyä, muistamisen muotoja ja julkisuutta sekä tekijöitä, jotka vaikuttivat muistamisen muotoutumiseen ja sisällissodan historiakuvan rakentumiseen. Aihetta lähestytään asiakirja-aineiston, Tyrvään-Vammalan seutua koskevan muistitietoaineiston sekä lehdistöaineiston kautta.

Tutkielmassa tarkastellaan sisällissodan muistamisen syntyä paikallisyhteisön sisällä, jossa historian esittämiseen ja menneisyyden tapahtumien muistamiseen liittyy eri tasoja julkisesta henkilökohtaiseen.

Sisällissodan muistaminen, jonka julkisuus oli vuosina 1918-1939 sodan voittaneiden valkoisten historiantulkintojen hallitsemaa, jätti vastakkaisille tulkinnoille vain vähän tilaa. Valkoisten sisällissodan vainajien julkinen muistaminen oli pääasiassa Tyrvään suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisosaston harteilla. Nämä järjestöt mm. pystyttivät vuonna 1919 sankarihautamuistomerkin ja järjestivät paikallisesti merkittäviä Tyrvään vapausjuhlia, joissa sankarivainajien muistaminen oli keskeisellä sijalla. 1930-luvulle tultaessa kuitenkin valtakunnallisten juhlapäivien, kuten itsenäisyyspäivän ja Suomen lipun päivän kunniaksi järjestetyt tilaisuudet kuitenkin nousivat merkittävimmiksi isänmaallisiksi juhliksi.

Punaisten sisällissodan muistaminen muodostui erilaisten epävirallisten käytäntöjen, kuten ei-julkisten muistomerkkien ja muistelukerronnan tuloksena. Punaisten vainajien kuolemanhallinta ja muistaminen oli vaikea kysymys vuoden 1918 lopulla, ja ainoa mahdollisuus muistella vainajia julkisesti oli julkaista kuolinilmoituksia paikallisessa sanomalehdessä. Punaisten muistelukerronnassa ja tarinaperinteessä tiivistyivät kokemukset epäoikeudenmukaisesta kohtelusta sekä epäluottamuksesta vallanpitäjiä ja kirkkoa kohtaan.

Vuosina 1918-1939 sisällissodan historian esitykset kytkeytyivät paikallisyhteisön tasolla erottamattomasti surmansa saaneiden ja sisällissodan traagisiksi koettujen tapahtumien muisteleamiseen. Muisteleminen oli kuitenkin toiseen maailmansotaan asti jakautunutta, eikä keskustelua tai kamppailua punaisten ja valkoisten historiakuvien välillä ollut vielä voitu käydä.

Sisällys

1. TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	5
1.1 Johdanto.....	5
1.2 Tyrvään seutu ja sisällissota.....	10
2. TUTKIMUSONGELMA, LÄHTEET JA TUTKIMUSPERINNE.....	13
2.1 Näkökulma ja tutkimusongelma.....	13
2.2 Lähteet.....	17
2.3 Tutkimusperinne.....	19
3. SANKARIVAINAJAT JA SUOJELUSKUNTA: SISÄLLISSODAN VIRALLISEN MUISTAMISEN SYNTY TYRVÄÄN-VAMMALAN SEUDULLA.....	22
3.1 Vuoden 1918 valkoiset surujuhlat.....	22
3.2 Vapausjuhlat sisällissodan muistamisen performatiivina 1918-1928.....	34
3.3 Sankaruuden luominen – sisällissodan julkisen muistamisen synty.....	43
4. HILJAISUUDEN VARJO: PUNAISTEN VAINAJIEN MUISTAMISEN ALKUVAIHEET.....	46
4.1 Epätietoisuuden aika – punaisten kuolemien julkisuus vuoden 1918 aikana.....	46
4.2 Punaiset muistot maisemassa.....	57
4.3 Punaisten muistot kerrottuina.....	64
4.4 Julkinen hiljaisuus.....	74

5. SODASTA TOISEEN: SISÄLLISSODAN JULKINEN MUISTAMINEN 1920-LUVUN LOPULTA TALVISOTAAN.....	76
5.1 Suojeluskunta ja Lotta Svärd isänmaallisten juhlien järjestäjinä Tyrvään- Vammalan seudulla 1920- luvun lopulla ja 1930- luvulla.....	76
5.2 Tyrvään yhteiskoulu ja vuoden 1918 muistamisen tavat.....	88
5.3 Sisällissodan julkinen muistaminen ennen talvisotaa.....	97
6. SISÄLLISSODAN MUISTAMINEN PAIKALLISYHTEISÖSSÄ.....	99

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

1. Tutkimuksen taustaa

1.1 Johdanto

Yhteiskunta, joka on joutunut kohtaamaan väkivaltaisen konfliktitilanteen, sodan, on joutunut samalla kohtaamaan vaikean määrittelykysymyksen. On määriteltävä se, mitä sodasta halutaan säilyttää muistissa sekä se, millä tavalla näitä muistoja säilytetään ja ylläpidetään. Valtioiden välinen sota, jota osapuolet käyvät ulkoista vihollista vastaan sisäisesti (ainakin näennäisesti) yhtenäisenä, jättää myös jälkeensä enemmän yhteisesti hyväksytyjä muistoja ja muistamisen konventioita kuin sisällissota, jossa yhteiskunta, paikallisyhteisöt ja jopa näitäkin pienemmät yhteisöt kärsivät sisäisistä vihollisuuksista ja vihanpidosta.

Sodat ja muut yhteiskuntia järkyttävät katastrofit asettavat sekä aikalaiset että heidän jälkeensä tulevat arviointitilanteen ääreen. Yhteisesti koetut konfliktit heijastuvat aika- ja historiakäsityksiin, joihin yhteisö sitoutuu; jokaisella aikakaudella ratkaistaan erikseen kysymykset siitä, miten yhteisöön vaikuttaneet tapahtumat selitetään kussakin ajallisessa todellisuudessa. Seppo Hentilä on kiteyttänyt näiden suhteiden määritelmän seuraavasti: *”...kulloinenkin nykyaika, myös oma aikamme, kohtaa menneisyyden ja tulkitsee sitä nykyisyyden tarpeista käsin vaikuttaakseen...huomisen politiikkaan.”*¹

Paitsi menneet tapahtumat, myös niistä eri tilanteissa ja eri aikoina esitetyt tulkinnat vaativat niitä koskevissa perustavanlaatuisissa kysymyksissä uudelleenarviointia ja tulkintaa. Menneisyyden tapahtumia ja ilmiöitä voidaan useinkin joutua tarkastelemaan ikään kuin erilaisten heijastavien linssien läpi, jotka monistavat tarkasteltavana olevan kohteen ja tuovat siitä esiin eri ulottuvuuksia. Kun käsittelyn kohteena on yhteisön ja yksilöiden identiteetin kannalta merkitykselliseksi määritelty menneisyyden ilmiö, esimerkiksi sota, nälänhätä tai muu yhteiskuntaa ravistellut kriisi, luovat eri aikakaudet ja eri näkökulmista sitä käsitelleet toimijat siitä omia tulkintojaan vaikuttaen tapahtumista välittyvän kokonaiskuvan

¹ Hentilä 2001, 28-29.

muotoutumiseen, joten menneisyyden ilmiöiden ja tapahtumien muistamisen ja välittämisen tarkastelu eri ajankohtina tuo uusia näkökulmia niiden tarkasteluun nykyhetkessä.

Sisällissodan jälkeen ongelmaksi nousee se, millaisia muistoja sodasta voidaan säilyttää sekä se, millä tavoin sodan eri osapuolet voivat niitä ilmaista ja käsitellä. Muistaminen on jakautunutta, ja eheytyksen luominen on hankalaa. Suomessa vuonna 1918 käydyin sisällissodan merkitys kansalaisten identiteetinmuodostuksessa on ollut hyvin suuri. Sodan tapahtumat koskettivat suoranaisesti suurta osaa Suomen kansalaisista, sekä myös joitakin ulkomaalaisia. Tämän lisäksi sodan muistojen vaaliminen ja niiden välittäminen kertomalla suullisesti, kirjallisesti sekä tapahtumien, kuvien, muistomerkkien tms. välityksellä on vaikuttanut myös niiden identiteettiin, jotka sotaa eivät ole kokeneet.

Ulla-Maija Peltosen mukaan sisällissodan muistamiseen liitettiin keskeisinä kysymykset totuudesta, vääryydestä ja sodan jälkiseurauksen moraalista vastuunotosta, jotka nousevat esiin sodan jälkeisissä muistamisen käytännöissä. Sisällissodan julkinen muistaminen oli kuitenkin II maailmansotaan asti yksipuolista, sillä käytännössä ainoastaan sisällissodan valkoisella osapuolella oli mahdollisuus tuoda käsityksiään ja mielipiteitään julki. Tästä huolimatta punainen osapuoli vaali uhriensa muistoa sekä tulkitsi tapahtumia omasta näkökulmastaan, mutta joutui tekemään sen ei-julkisesti.²

Paikallisilla yhteisöillä oli yhteiskuntamme modernisoitumisvaiheessa vahva vaikutus sekä poliittiseen organisoitumiseen että yksilöiden identiteetinmuodostukseen. Erityisen tyypillistä juuri Suomelle oli mm. suurten kansalaisjärjestöjen sekä poliittisten puolueiden organisoituminen paikallisella tasolla. Paikallisella tasolla tuotettiin myös tulkintoja historian tapahtumista, ja paikallisella tasolla niistä myös kamppailtiin. Ristiriidoista saattoikin muodostua esimerkiksi yksittäisen pitäjän tasolla syviä, sillä kiistelevät osapuolet tunsivat toisensa yleensä henkilökohtaisesti, ja joutuivat usein keskenään tekemisiin. Risto Alapuro huomauttaa kuitenkin, että myös paikallistasolla oli olemassa erilaisia ryhmittymiä integroivia

² Peltonen 2003, 16-17.

säätelyjärjestelmiä, jotka lievensivät ristiriitoja ja pakottivat eri osapuolet neuvottelemaan asioista yhdessä.³

Tarkasteltaessa sisällissodan muistamisen tapoja sekä niihin liittyvien historiakäsitysten välisiä kamppailuja julkisuudesta ja ”totuuden” kertomisesta, on mielekästä lähestyä tutkimuskohdetta paikallisen yhteisön tasolta. Modernisoitumiskehitys, joka uudisti identiteettejä ja keskinäistä toimintaa, sekä loi uudennlaisia verkostoja, tuotti erilaisiin aatteellisiin, poliittisiin ja käytännöllisiin lähtökohtiin pohjautuvia yhteenliittymiä ja yhdistyksiä. Alapuro toteaa seuraavasti: *”Vain suppealla alueella käy päinsä selvittää sitä, miten ihmiset konkreettisesti liittyivät yhteen, määrittelevät oman ryhmänsä ja sen suhteen toisiin ryhmiin”*.⁴ Paikallisesti on myös syytä tarkastella, miten ihmiset määrittivät identiteettinsä kannalta merkittäviä tapahtumia: vaalivat niiden muistoa ja esittivät käsityksiään eri asioiden suhteista ja merkityksistä. Paikallistasolla tehtyihin valintoihin ja määrittelyihin liittyy aina henkilökohtaisuus; sekä omassa ryhmässä että vastakkaisiksi koetuissa ryhmissä toimivat yleensä tunnettiin yksilöiden tasolla. Tästä syystä nämä polyfoniset historian esitykset, jotka on luotu paikallista toimijajoukkoa varten, valaisevat eri näkökulmista toisiaan, sillä yksilöt ja ryhmät, joiden toimintaa ne valaisevat, toimivat yhteydessä toisiinsa. Paikallisyhteisö toki reagoi ulkopuolelta tulleisiin ärsykkeisiin, mikä on Suomen poliittisessa modernisaatiossa Alapuron mukaan tyyppillistä, mutta reagoinnin luonne ei ole passiivista, vaan aktiivista ja sopeutuvaa.⁵

Suomen sisällissodan muisteleminen on koettu kipeäksi ja ongelmalliseksi asiaksi. Voittanut osapuoli, valkoiset, hallitsivat historian julkista esittämistä ja punaisten oli mahdollista muistella omia vainajiaan ja kokemuksiaan sodasta ainoastaan yksityisesti. Monien oli vaiettava sotaan liittyvistä asioista vuosikymmeniksi, osa vaikenä kokonaan. Tilanne julkisuudessa alkoi muuttua myös punaisten tulkintoja sietäväksi vasta talvisodan jälkeen, jolloin punaisten kaatuneiden, teloitettujen ja vankileireillä kuolleiden haudoille alettiin laajemmin pystyttää julkisia muistomerkkejä.⁶ Julkisen historianankirjoituksen osalta tilannetta

³ Alapuro 1994, 316.

⁴ Alapuro 1994, 14.

⁵ Alapuro 1994, 14-15.

⁶ Peltonen 2003, liitteet 294-306. Muistomerkkejä pystytettiin, tai yritettiin pystyttää jo 1920-30 -luvuilla, mutta ne, sekä punaisten hautapaikoille tuodut kukat saattoivat joutua kokemaan vandalismia. Peltonen 2003, 212, 239-241.

hallitsivat II maailmansodan jälkeen yhä valkoisten tulkinnat; vasta 1950-60 –lukujen vaihteessa punaisten tulkinnat nousivat historian tutkimuksessa, kaunokirjallisuudessa ja muissa historian esityksissä julkisiksi.

Punaisten tulkintojen nouseminen julkisuuteen aiheutti 1960-70 –luvulla uudenlaisen tilanteen. Poliittinen tilanne oli otollinen uusille tulkinnoille, ja laajoja perinteenkeruita järjestettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Työväen muistitietotoimikunnan ja Kansan Arkiston toimesta 1950-luvun loppuvuosilta alkaen. Työväen muistitiedon kerääminen koettiin 1960-luvulla suureksi kulttuuritehtäväksi, johon osallistuivat arkistojen lisäksi myös useat yliopistopiirien edustajat, mm. Erik Allardt ja Heikki Waris. Kertomisen ja erityisesti kirjoittamisen mahdollisuus aktivoi ensimmäistä kertaa kertojia nostamaan esiin vuoden 1918 tapahtumia ja niihin liittyviä muistoja. Muistelijat ottivat myös aktiivisesti kantaa muistamisen ja unohtamisen kysymykseen, ja heissä heräsikin toiveita aikaisempaa *totuudenmukaisemman* historian kirjoituksen syntymiseen.⁷

Historiantutkimus nosti myös omalta osaltaan tarkastelun kohteeksi aiemmin vaiettuja aihepiirejä sisällissodasta. Tällaisia olivat mm. valkoinen terrori, punainen hallinto ja sodanjälkeiset vankileirit. Ensimmäisiä merkittäviä ammattihistorioitsijoita, jotka tarttuivat näihin aiheisiin olivat Jaakko Paavolainen⁸, Juhani Paasivirta⁹ ja sosiaalishistorioitsija Viljo Rasila¹⁰. Merkittävää tutkimusta sisällissodasta kansainvälisessä kontekstissa on tehnyt englantilainen historioitsija Anthony F. Upton, jonka laajamittainen tutkimus *The Finnish Revolution* ilmestyi kuitenkin suomeksi vasta 1981.¹¹ Historiantutkimuksen suunnanmuutos sisällissodan käsittelyssä ei kuitenkaan vaikuttanut akateemisten piirien ulkopuolella yhtä laajalti kuin kaunokirjallisuudessa esiin nostetut uudet näkökulmat.¹²

⁷ Peltonen 1996, 65-133, Peltonen 2003, 16-17. Kursiivi KP.

⁸ Paavolainen julkaisi syksyllä 1966 väitöskirjansa *Punainen terrori*, ja seuraavana vuonna tutkimuksen *Valkoinen terrori*.

⁹ Paasivirta avasi tutkimusta sisällissodan ja itsenäistymisen vaiheista jo 1940-luvulla väitöskirjallaan *Suomen itsenäisyyskysymys I-II* (1947, 1949), sekä vuonna 1957, tutkimuksellaan *Suomi vuonna 1918*.

¹⁰ Rasila käsitteli ensimmäisenä tutkimuksessaan *Kansalaissodan sosiaalinen tausta* sisällissotaan ja sen taustoihin liittyviä sosiaalisia kysymyksiä tilastollisen analyysin kautta, korostaen sen luonnetta *kansalaisten* välisenä sotana; Rasila 1968, 7.

¹¹ Upton, Anthony F. 1981: *Vallankumous Suomessa 1917-1918 I-II*, suomentanut Antero Manninen, Kirjayhtymä, Helsinki.

¹² Peltonen 1996, 16-17.

Peltonen korostaa väitöskirjassaan *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*, että sisällissodan perinnettä (tai perinteitä) vaalittiin eriytyneesti ja kaksijakoisesti. 1960-luvulla alkaneen keskustelun tarkoituksena oli, samoin kuin valtiollisessa ja kunnallisessa politiikassa, tarkoitus integroida työväenliike, erityisesti sen vasen siipi, poliittiseen järjestelmään. Keskusteluun tulikin uusia ulottuvuuksia, ja yhteiskuntatieteiden edustajien piirissä levisi vuosikymmenen lopulla oletus, että ristiriidat ”*tunnustettuina ja institutionalisoituina vahvistavat yhteiskunnan toimintakykyä ja kiinteyttä*”. Todettiin yhteiskunnallisen eheyden kannalta tärkeäksi, että myös työväenliikkeen näkemykset sisällissodan tapahtumista saisivat julkisuutta.¹³

Toisaalta 1960-luvulla alettiin uudelleen organisoida ja elvyttää sisällissodan aatteellista perintöä myös porvarillisissa piireissä. Vapaussodan Rintamamiesten Liiton jouduttua lakkautetuksi 19.9. 1944 solmitun välirauhansopimuksen perusteella¹⁴, perustettiin 1954 Vapaussoturien Huoltosäätiö, jonka toimintaan kuului entisten vapaussoturien huoltotehtävien lisäksi tärkeänä osana myös perinnetyö.¹⁵

Uudelleen sisällissodan perinnöstä käyty keskustelu käynnistyi 1990-luvun alussa, kun Heikki Ylikangas julkaisi tutkimuksensa *Tie Tampereelle* vuonna 1993. Tilanne ei ollut enää samankaltainen kuin 1960-luvulla; keskustelussa ei pyritty ”normalisoimaan” tilannetta, vaan Ylikangas korosti julkisen käsittelyn merkitystä: piilossa ja paljastamatta pidetyt teot tuli tuoda esiin. Hän huomautti uudelleenarvioinnin merkityksestä juuri traumaattisten muistojen purkajana. Peltonen kuitenkin korostaa, että keskustelun käynnistyttyä uudelleen on vaarana, että toistamalla tulkintoja ja esittämällä sisällissota väkivallan kierteen ja toimijoista ikään kuin riippumattoman tapahtumaketjun synnyttämänä yhteiskunnallisena poikkeustilanteena saatetaan joutua tilanteeseen, jossa tapahtumat voidaan jopa pyrkiä kokonaan unohtamaan tai ”painamaan villaisella”.¹⁶

¹³ Peltonen 1996, 17.

¹⁴ Varsinainen lakkautus tapahtui Valtioneuvoston päätöksellä 19.10. 1944; Uola 1988, 217-218.

¹⁵ Uola 2000, 122-131. Vapaussoturien Huoltosäätiön toiminnassa perinnetyö vauhdittui erityisesti 1960-luvulla, jolloin sen edustama, varsin muuttumattomana säilynyt ”valkoinen historiakuva” sisällissodasta joutui ensimmäistä kertaa julkisuudessa laajemmin kyseenalaistetuksi.

¹⁶ Peltonen 2003, 259-260.

1.2 Tyrvään seutu ja sisällissota

Tyrvään kunnan ja entisen Vammalan kauppalan muodostama alue sijaitsee nykyisen Lounais-Pirkanmaan seutukunnassa. Alue on hallinnollisesti, taloudellisesti ja toiminnallisesti varsin yhtenäinen, sillä 1913 perustettu Vammalan kauppala oli Tyrvään kunnan aiempi hallinnollinen ja kaupallinen keskuskylä, joka myös sijaitsi maantieteellisesti suurin piirtein kunnan keskellä. Naapurikuntia olivat pohjoisessa Mouhijärvi, idässä Karkku ja Vesilahti, kaakossa Urjala, etelässä Punkalaidun ja lännessä Kiikka ja Huittinen. Väestöä Tyrväessä oli vuonna 1917 8761 henkeä ja Vammalan kaupalassa 720 henkeä. Mainittavia teollisuuslaitoksia oli seutukunnalla vähän, ainoastaan Tyrvään höyrysaha (n. 50 työntekijää) ja Vammalan Mallastehdas (n. 10 työntekijää). Maatalous sen sijaan oli tuottavaa; vuonna 1910 peltoa oli noin 7400 ha, ja karjaa noin 5400 päätä.

Tyrvään seudulla, kuten muuallakin Satakunnassa, oli paljon torppia ja taloissa käytettiin myös ulkopuolista työvoimaa. Varsinaisia säätyläiskartanoita seudulla ei ollut, mutta maanomistus oli keskittynyttä ja tilatonta väkeä oli runsaasti, joten seudun poliittista ilmapiiriä kuvaa hyvin Sosialidemokraattisen puolueen kannatus, joka vuosina 1907-1917 vaihteli vaaleittain 52.5 ja 60.5 prosenttiyksikön välillä. Vasemmisto, joka nousi vuoden 1917 maaliskuun jälkeen poliittisesti merkittävään asemaan Suomessa, nosti esiin saman vuoden keväällä polttavan kysymyksen kahdeksantuntisesta työpäivästä. Suomen Ammattijärjestö asetti sen tavoitteeksi, joka tuli saavuttaa kaikilla aloilla viimeistään 1. toukokuuta 1917. Jos paikallisesti ei asiasta pystytty sopimaan, kehoitettiin työntekijöitä ryhtymään lakkoon. Myös Tyrväessä lakkoiltiin, tosin vasta 4.6.1917 alkaen. Lakkolaiset, joiden lukumäärä aluksi ei ollut riittävän suuri, saivat apua Tyrvään pappilaan sijoitetulta venäläiseltä sotaväeltä, ja lakkovahdit sulkiivatkin Tyrvään osuusmeijerin 12.6.1917 asti, jolloin maanomistajat avasivat sen väkivalloin. Lakkoilijoiden turvautuminen venäläisten apuun herätti pahaa verta, ja asia epäilemättä säilyi muistissa.¹⁷

¹⁷ Piilonen 1997, 415. Teoksessa esitetyt prosenttilukemat on laskettu ns. Sastamalan alueelta, johon kuuluvat Lavia, Suodenniemi, Mouhijärvi, Suoniemi, Kiikka, Kiikoinen, Karkku, Tyrvää ja Vammala. Piilonen 1997, 436-437, 441.

Tyrvään rautatieaseman lähelle, ns. Nälkälänmäen asutusalueelle oli muodostunut huomattava käsityöläisyhdyskunta, jossa useiden eri alojen verstaat tuottivat kulutustavaroita seutukunnan tarpeisiin. Asemanseudun käsityöläisten poliittinen ja yhteiskunnallinen aktiivisuus oli myös huomattavaa: seutukunnan voimakkain työväenyhdistys, Raivion työväenyhdistys, toimi alueella. Raivion työväenyhdistys myös aktivoitui marraskuun 1917 suurlakon aikana ensimmäisenä. Paikkakunnalla sattumalta oleskelleen Elviira Willman-Elorannan¹⁸ toimiessa taustatukena työväenkaarti aktivoitiin 15.11. Hänen johdollaan työväenkaarti hankki venäläisiltä aseita, ja järjesti iskuosastojen toiminnan Tyrvään pitäjässä. Niiden toiminnan tuloksena vangittiin johtavia suojeluskuntamiehiä sekä takavarikoitiin aseita. Näin toimimalla kaarti ehkäisi suojeluskuntien toiminnan Tyrväessä ennen sisällissodan syttymistä.¹⁹

Sisällissota, joka syttyi tammikuun lopussa 1918, muistutti olemassaolostaan paikkakunnalla jo alkuvaiheessaan. Kiikassa, lähellä Tyrvään rajaa sijaitsevan Ruotsilan kartanon luona käytiin punaisten ja valkoisten välillä 23.1. kahakka, jossa surmansa sai pari henkilöä. Tilanne oli tammi-helmikuun vaihteeseen saakka epäselvä, ja vasta 24.2. pidettiin SDP:n kunnallisjärjestön kokous, jonka päätöksellä valta muodollisesti siirrettiin punaisille.²⁰

Seutukunnan sijainti Satakunnan ja nykyisen Pirkanmaan raja-alueella liikenneyhteyksien risteyksessä koitui sille sisällissodan myöhäisemmissä vaiheissa hyvin raskaaksi, sillä sotatapahtumien kulku Satakunnan ja Tampereen välisellä alueella valkoisten hyökkäysvaiheen aikana ohjasi punaisten vetäytymisen kulkemaan Tyrvään ja Vammalan

Ympäristöpitäjissä, erityisesti Mouhijärvellä ja Suodenniemellä käydyt pitkäaikaiset lakkokiistat loppuselvittelyineen muokkasivat mielipiteitä myös Tyrväessä. Uhkaava lakkotilanteen jälkipuinti koettiin Karkun Koljaan talossa järjestetyillä välikäräjillä 17.8. ja 20.9.1917, jolloin vastaorganisoidut suojelus- eli järjestyskunnat estivät kummallakin kerralla työväenjärjestöjen organisoiman mielenosoittajajoukon pääsyn käräjien istuntosaliin. Sekä mielenosoittajissa että järjestyskaartilaisissa oli mukana myös tyrvääläisiä.

¹⁸ Elviira Willman-Eloranta oli monipuolisena kulttuuripersoonana tunnettu työväenkirjailija, näytelmäohjaaja ja radikaali vallankumouksellinen. Piilonen 1997, 447.

¹⁹ Suomenmaa III 1920, 386-391, 512-515. Piilonen 1997, 136-138, 181, 393-400, 526. Vammalasta tuli kaupunki vuonna 1965, ja 1.1. 1973 se liitettiin yhteen Tyrvään ja Karkun kuntien kanssa. Piilonen 1997, 447-453.

²⁰ Piilonen 1997, 447-450, Piilonen 1969, 106-108. Punakaarti ja vallankumouksen alkupäivinä perustettu Tyrvään Vallankumouksellinen työväenneuvosto sekä 12.2. perustettu Vammalan vallankumousoikeus kuitenkin tosiasiallisesti käyttelivät valtaa paikkakunnalla jo ennen muodollista päätöstä. Suojeluskunnan toiminta oli paikkakunnalla tukahdutettu, ja Kiikan kahakkaan osallistuneet suojeluskuntalaiset olivat pääosin Porista ja sen ympäristökunnista.

halki. Perääntymisreitillä olleet Tyrvään asemanseutu, Vammalan kauppala sekä Illon ja Sammaljoen kylät syttyivät tuleen. Pahinta tuhoa koettiin Vammalan kauppalassa, josta arvioiden mukaan tuhoutui n. 100 rakennusta. Kauppalan palo, joka tapahtui 18.-19.4. 1918 jarrutti sen kehitystä huomattavasti; esimerkiksi sotaa edeltänyt väkiluvun määrä saavutettiin uudelleen vasta vuonna 1937. Henkilötappiot muodostuivat myös mittaviksi; sodan seurauksena surmansa sai 244 henkeä, jotka muodostivat 2,55 % paikkakunnan väestöstä.²¹

²¹ Piilonen 1969, 84-85. Piilonen 1997, 494-495, 562. Westerlund 2004, 67.

2. Tutkimusongelma, lähteet ja tutkimusperinne

2.1 Näkökulma ja tutkimusongelma

Kun tarkastellaan lähemmin tilanteita, jossa paikallisyhteisöjen sisällä käydään keskustelua ja kamppailua historian tulkinnoista, niiden oikeellisuudesta tai paikkansapitävyydestä, on tarpeen hahmottaa tilanteita ja käytänteitä, jotka rakentavat ja muokkaavat ihmisten käsityksiä menneestä. Artikkelissaan *Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia* Jorma Kalela käyttää historiantutkijoiden tutkimista menneisyyden ilmiöistä ja asiainiloista, jotka on jo ennalta käsitteellistetty historiaksi, nimitystä *historiakuva*. ”Yksikään historiantutkija ei pääse aloittamaan työtään puhtaalta pöydältä”, hän toteaa.²² Yhteisöillä ja yksityisillä henkilöillä on taipumus käsitellä menneitä tapahtumia, jotka kulloisenkin nykyhetken aikana kulloisenkin tarkastelijan tai tarkastelijajoukon näkökulmasta nähdään ”muistamisen arvoisena tai historiaan liittyvää selitystä kaipaavana”²³.

Kalelan määrittelemän historiakuvan käsitteen ensimmäinen ehto korostaa historiaa koskevien käsitysten välittymistä ajassa. Muistamisen arvoinen asia on jo tulkittu merkitykselliseksi sekä liitetty osaksi historiakuvaa oletuksin, että asian ”historiallisuus” ymmärretään myös tulevaisuudessa. Historiakuvan määritelmän toinen ehto korostaa historiakuvien uudelleentulkintojen merkitystä. Ne eivät voi kuitenkaan ”ajelehtia irrallaan”, vaan historiakuvien uudelleentulkinta syntyy aina aikaisempien historiakuvien perustalta. Uudelleentulkinnat ovat kulloisenkin yhteiskunnallisen tilanteen, sen tuottamien merkitysten ja arvostusten tuotteita, mutta kuitenkin kiinnittyneitä edeltäviin tulkintoihin. Kalelan määritelmä voidaan esittää tulkinnallisena kehänä, jossa kulloisessakin nykyhetkessä sekä edelleen välitetään että uudelleen tulkitaan aikaisempia historiakuvia.

²² Kalela 2001, 15.

²³ Kalela 2001, 18.

Historiakuvien syntyyn vaikuttavat erilaiset *historian esitykset*. Näihin Kalelan mukaan kuuluvat kaikki menneisyyden ilmiöihin ja asiointiloihin viittaavat tai niihin liittyviä käsityksiä esittelevät kirjalliset, suulliset, auditiiviset tai visuaaliset esitykset. Ne toimivat jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa historiakuvien kanssa sekä viitaten historiakuviin että vaikuttaen niiden muotoutumiseen. Kalela jakaa historian esitykset *historian julkisiksi esityksiksi* sekä *kansanomaiseksi historiaksi*. Tätä jakoa Kalela perustelee näiden historiakuvien jäsentymisen ”kanavien” erilaisten välitysmekanismien ja julkisuuden eriateisuudella.²⁴

Seppo Knuuttila on väitöskirjassaan *Kansanhuumorin mieli* (1992) käsitellyt antropologi Robert Redfieldin esittämiin ajatuksiin pohjaten maailmankuvien muodostumiseen vaikuttavan kulttuurin jakautumista kansanomaiseen ja julkiseen/viralliseen käsiteparin pieni traditio – suuri traditio –avulla. Tässä jaossa suuri traditio tarkoittaa niitä yleiseen kulttuurin vaikuttavia tekijöitä, jotka on muotoiltu opillisen korkeakulttuurin piirissä, kuten esimerkiksi valtiollisen kulttuurin symbolit sekä valtiollis-poliittiseen tapahtumahistoriaan keskittynyt ”virallinen” historiankirjoitus. Pieni traditio sen sijaan on ymmärrettävissä kansanomaisen maailmankuvan yksilölliseksi ja perinneorientoituneeksi osaksi. Nämä traditiot ovat keskenään vuorovaikutussuhteessa, ja tämä Knuuttilan mukaan erottaakin kansanomaisen primitiivisistä.²⁵

Historian julkiset esitykset ovat esimerkiksi julkisesti esitettyjä kannanottoja tai lausuntoja, puheita, erilaisia julkaistuja tekstejä, muistomerkkejä, rakennuksia, näytelmiä, elokuvia tms. julkisia esityksiä. Kansanomaisella historialla Kalela tarkoittaa lähinnä suullisesti välittyvää perinnettä jolla on historiaulottuvuus. Sitä välitetään esimerkiksi kodeissa, oppilaitoksissa, työyhteisöissä, kyläyhteisöissä, harrastepiireissä ja muissa yhteisöissä, jotka vaikuttavat yksilöiden identiteetinmuodostukseen. Historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian välillä on eroavaisuuksia myös niihin kohdistuvassa kontrollissa; julkiset esitykset saattavat joutua vaikkapa julkisuutta säätelevän sensuurin ja avoimen kritiikin kohteiksi, kun taas kansanomaisen historian välittymistä kontrolloidaan esim. säätelemällä suhtautumistapoja,

²⁴ Kalela 2001, 17-18.

²⁵ Knuuttila 1992, 67-68.

vaikenemalla tai esittämällä asiat muutoin kuin suorasanaisesti. Kansanomaisen historian välittämisen muodot myös vaihtelevat, ja ovat yhteisön sisäisen ”neuvottelun” tuloksia.²⁶

Paikallisyhteisössä historian julkiset esitykset ja kansanomaisen historiaa lomittavat toisiinsa monin säikein. Tämä koskee toki historiankirjoitusta ylipäätäänkin, mutta erityisesti paikallistasolla voi olla vaikea erottaa toisistaan historian julkisia esityksiä kansanomaisen (ei-julkisten) historian esitysten muodoista. Ne kietoutuvat toisiinsa kahdella eri tavalla: a) toisaalta paikallisessa historiankirjoituksessa ja muissa paikallisesti tuotetuissa historian julkisissa esityksissä (toki myös akateemisen historiantutkimuksen piirissä) käytetään muistitietoa ja perinnettä hyödyksi lähdeaineistona, ja toisaalta historian julkisiin esityksiin rakennetaan usein viittaus- ja arvottomissuhteita muistelmassa, haastatteluissa ja perinnekeruun tuloksena syntyneissä teksteissä; b) pieniyhteisöt ja niiden toimijat eivät useinkaan edes pyri erottelemaan perinnettä ja ”historiatietoa” toisistaan, vaan käsittelevät niitä yhtenäisenä kokonaisuutena, joiden pohjalta muodostavat historiaa koskevat tulkintansa.²⁷

Työssäni tarkastelen erityisesti sisällissodan tapahtumien ja sodassa surmansa saaneiden muistamisen muotoja ja niiden kytkeytymistä paikallisyhteisön parissa tuotettuihin historian julkisiin ja ei-julkisiin esityksiin. Konkreettiset tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Millaisia historian esityksiä sisällissodasta on luotu Tyrvään seudulla? Millaisia ovat niiden esitystavat ja julkisuuden asteet?
- 2) Miten punaisten ja valkoisten historiakuvien ja niitä edustavien historian esitysten välinen vastakkaisuus ilmenee? Millaisin tavoin historian esitykset loivat tilaa ja mahdollisuuksia käsitellä ja muistaa sotaa ja sen johdosta surmansa saaneita?

²⁶ Kalela 2001, 18. Artikkelissaan *Muistitiedon näkökulma historiaan* Kalela käyttää kansanomaisen historian sijasta käsitettä *sosiaaliset muistit*. Kalela perustelee käsitteen uudelleennimeämistä seuraavasti: *Tässä kontekstissa (jatkosodan tapahtumista luodut julkiset esitykset verrattuna sodan veteraanien henkilökohtaisiin muistoihin) oli kansanomaisen historia ongelmallinen käsite, sillä perinteinä ei suinkaan välittynyt mitään yhtenäistä historiaa vaan monesti hyvin ristiriitaisia esityksiä.* (Kalela 2006, 87)

²⁷ Kalela 2001, 18-19, Peltonen 1996, 94-102, Kalela 2006, 86-87. Peltonen esittelee perinnekeruukutsuun vastanneiden muistelijoiden viittauksia sekä työväen julkisuudessa käytyyn sisällissota-keskusteluun, että Väinö Linnan ja Jaakko Paavolaisen julkaisemiin kirjallisiin esityksiin. Kalela puolestaan esittelee kokemuksiaan Paperiliiton historiahankkeesta, ja kertoo hämmästyneensä havaittuaan, että Paperiliiton historian tutkimukseen osallistuneet ”maallikot” erottaneet perinnettä ja historiaa toisistaan. Hän myös korostaa historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian kiinnittyneisyyttä toisiinsa.

Tutkielmassani tarkastelen Tyrvään seudun sisällissotaan liittyviä historian esityksiä, jotka jaan neljään eri kategoriaan niiden esitystavan ja julkisuusasteen perusteella: 1) kirjalliset esitykset (julkisia), 2) muistitieto (ei-julkisia), 3) muistomerkit (sekä julkisia että ei-julkisia) ja 4) performatiivit²⁸ (julkisia). Esitysten jakaminen kategorioihin on tärkeää, sillä tällöin tulee mahdolliseksi sekä kategorioiden välisten suhteiden vertaileminen, että kategorioiden sisäisen, kronologisen kehityksen seuraaminen. Tällöin on mahdollista esimerkiksi vertailla ei-julkisen muistitiedon ja julkisten kirjallisten esitysten vuorovaikutussuhdetta sekä niiden esittämien historiakuvien välistä suhdetta tai seurata kronologisesti, miten ja milloin julkisten esitysten edustamien historiakuvien ”voimasuhteet” muuttuvat (punaisen historiakuvan murtautuminen julkisuuteen).

Eräs tärkeimmistä seikoista, joita työssäni pyrin hahmottamaan, on historian esitysten suhde sisällissodan sekä sen johdosta surmansa saaneiden muistamisen syntyyn. Tästä syystä esitetyn kaltainen historian esitysten jako kategorioihin on tärkeää, sillä tämä tarjoaa tärkeän tarkastelun välineen muistamisen erilaisiin mahdollisuuksiin sekä niiden julkisuuden asteisiin. Tarkastelemalla esimerkiksi muistomerkkien ja performatiivien välisiä suhteita voidaan käsitellä myös historiakuvien välistä kamppailua ja samalla tehdä näkyväksi myös niiden taustalla olevia yhteiskunnallisia vaikutussuhteita vuodesta 1918 vuoteen 1939.

Karkeasti ottaen voidaan ajanjakso sisällissodasta nykypäivään jakaa historiakuvien julkisuuksien vaihteluiden mukaan seuraaviin ajanjaksoihin: a) valkoisten historiakuvan hallitseman julkisuuden aika – 1918-1939, b) toisen maailmansodan ja sen jälkeinen aika 1940-n.1956, c) punaisten ja valkoisten historiakuvien välisen julkisen kamppailun aika n.1957-n.1978, d) punaisten ja valkoisten historiakuvien vastakkainasettelua välttämään pyrkivä aika, n. 1978-2000-luku. Tämä hahmotelma perustuu historiakuvien julkisuuksiin, mutta kukin eri ”aikakausi” limittyy toisiinsa, eikä mitään merkittävää katkeamispistettä voida osoittaa näiden välillä. Keskityn työssäni käsittelemään sisällissodan muistamisen syntyä vuosina 1918-1939, valkoisten historiakuvan hallitseman julkisuuden aikaa.²⁹

²⁸ Performatiivisuus tarkoittaa asioiden tuottamista sanoilla ja teoilla, ja sopiva käänös käsitteelle voisikin olla jonkin kautta tapahtuva muodostaminen tai tuottaminen. Performatiiveilla tarkoitetaan tapahtumia ja tekoja, jotka sekä tekevät todelliseksi jonkin asiantilan että rakentavat toiston kautta identiteettiä, kuten esimerkiksi muistojuhlat, paraatit ja puhetilaisuudet, jotka toimivat tällä tavoin historiakuvia luovina käytänteinä. Lehtonen 2004: 122-126.

²⁹ Peltonen 2003, 244-260; Uola 2000, 63-80, 259-261.

Työni tarkoituksena on keskittyä tarkastelemaan sisällissodan muistamisen syntyä vuodesta 1918 talvisodan syttymiseen, vuoteen 1939 saakka. Keskityn tarkastelemaan erityisesti historian esitysten suhdetta muistamiseen tällä ajanjaksolla – pyrin tarkastelemaan, miten sisällissodan muistaminen syntyi traagisen sodan jälkeen paikkakunnalla, jossa yksilöt, perheet ja yhteisöt joutuivat käsittelemään tapahtumien ja surmansa saaneiden muistoja eri tavoin.

2.2 Lähteet

Tutkimusaiheen ajallisen laajuuden vuoksi myös tutkimusaineistoni ovat heterogeenisia. Pääasiallisesti tarkastelujeni kohteeksi nousevat kolme tärkeää aineistoryhmää: a) kirjallinen aineisto, eri aikoina julkaistuja kirjoja ja artikkeleja, jotka sisältävät tulkintoja tutkimuskohteestani, b) muistitietoaineisto, jota on kerätty pääosin 1960-luvulta alkaen paikkakunnalta sekä c) sanomalehtiaineisto ja d) asiakirja-aineisto, joista on saatavilla informaatiota erityisesti järjestetyistä julkisista performatiiveista, muistomerkeistä ja merkittävistä julkaisuista.

Sisällissodasta Tyrvään seudulla on kirjoitettu historioitsijoiden – sekä paikallisten että ammattilaisten – toimesta melko hyvin. Laajasti sotaa ovat käsitelleet mm. 1920-luvulla Väinö Pakula sekä 1960- ja 1990-luvuilla ammattihistorioitsija Juhani Piilonen. Myös L.A. Sillanpää, joka kirjoitti tapahtumista *Vammalan kauppalan historiassa* vuonna 1965, aktivoi historiakuvien oikeellisuudesta käytyä kamppailua. Myös muissa paikallishistoriikeissa kuvataan tapahtumia. Sisällissodasta Tyrvään seudulla on kirjoitettu myös sodan tapahtumia

koko Suomen mittakaavassa käsittelevissä teoksissa, kuten teossarjoissa *Suomen Vapaussota* ja *Suomen vapaussota vuonna 1918* sekä teoksessa *Punakaartin sota 2*³⁰.

Tyrvään-Vammalan seudulta kerättyä muistitietoaineistoa on talletettuna Työvään Arkistoon, Kansan Arkistoon, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistoon sekä Tyrvään seudun Museon kotiseutuarkistoon. Arkistoaineisto on pääosin 1960-luvulta, tosin aineistoa on koottu myös myöhemmin. Aineisto on pääosin kirjallisessa muodossa, sisältäen litteroituja haastatteluja, henkilöiden käsin ja koneella kirjoittamia muistelmia ja muuta perinneaineistoa, mutta niiden joukossa on myös äänitteitä ja 1990-luvulla kuvattu videonauha. Suurin osa muistitietoaineistosta on itse kirjoitettuja muistelmia, jotka Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Työvään Muistitietotoimikunta on kerännyt 1960-70-luvuille sijoittuneessa keruutoiminnan ”huippukaudessa”. Tyrvään seudun Museon kotiseutuarkiston aineistossa on osin samaa aineistoa (kerääjän litteroimia ja jonkin verran itse muokkaamia haastatteluja) kuin Työvään Muistitietotoimikunnan kokoelmissa. Tyrvään seudun Museoon ne ovat saapuneet ilmeisesti itse haastattelijan tuomina.³¹

Asiakirja-aineisto, jota käytän, on peräisin paikallisilta arkistonmuodostajilta: Tyrvään seurakunnalta, Tyrvään suojeluskunnalta ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistykseltä. Tyrvään seurakunnan arkistosta, josta työtäni varten hyödyntämä aineisto on kirkkovaltuuston ja kirkkohallintokunnan toiminnan tuloksena syntynyttä pöytäkirja-aineistoa, sisältää jonkin verran informaatiota muistomerkkien suunnittelusta ja sijoittamisesta sekä hautapaikkojen hoidosta. Suurin osa arkistoaineiston sisältämästä informaatiosta käsittelee kuitenkin sisällissodan muistomerkkien vaiheita jatkosodan jälkeen, jolloin sankarihauta-alue koki perin pohjaisia muutoksia ja punaiset saivat oman muistomerkkinsä.

³⁰ Edellä mainitut teossarjat julkaistiin 1920-luvulla. *Suomen Vapaussota vuonna 1918* Vapaussodan historiakomitean ja kustannusyhtiö Otavan toimesta (kuudes osa, jossa käsitellään paikkakunnan tapahtumia, julkaistiin v. 1925). *Suomen Vapaussota*, joka toimi eräänlaisena kilpailijana edelliselle sarjalle, oli K.J. Gummerus Oy:n kustantama. Tyrvään seudun tapahtumia kuvattiin myös tässä kirjasarjassa kuudennessa osassa, johon sisältyy *Länsiarmeijan toiminta* –luku, jonka kirjoitti Erik Grafström. Kirja julkaistiin 1927. Jussi T. Lappalaisen kirjoittama teos *Punakaartin sota 1-2* ovat osa Punaisen Suomen historia 1918 –tutkimusprojektia, joka toimi 1970-1980-luvuilla tavoitteenaan tuottaa yhtenäisen esitys punaisen puolen vaiheista ja toimista sisällissodassa.

³¹ Tuorein litteroitu haastattelu lienee tehty 23.7. 1980. Työvään Muistitietokokoelma (jatkossa TMT) 195:787/2, sivu 14. Muistitietoaineisto on kokonaisuudessaan hyvin monipuolista ja –laatuista. Laajimmat muistelmat ovat laajuudeltaan n. 200 käsinkirjoitettua sivua, lyhyimmät ovat vain muutaman koneella kirjoitetun sivun mittaisia. Haastatteluja on sekä suoraan litteroituja (dialogimuodossa), että haastattelijan yhtenäiseksi kertomukseksi muokkaamia. SKS:n ja Työvään arkiston kokoamasta sisällissodan muistitietoaineistosta on mm. Ulla-Maija Peltonen kirjoittanut merkittävän esityksen (Peltonen 59-132).

Tyrvään Suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkistot sijaitsevat Sota-arkistossa. Arkistoja ei ollut niitä läpi käydessäni tyydyttävästi järjestetty, joten Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkiston vuosikertomuksia ja myös muita arkiston osia säilytettiin samassa säilytysyksikössä Tyrvään Suojeluskunnan arkiston kanssa. Tyrvään Suojeluskunnan arkiston ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkistosta käytin työssäni lähinnä vuosikertomuksia, koska arkistoissa olevat pöytäkirjat olivat järjestöjen osalta puutteellisia. Vuosikertomukset valaisivat varsinkin Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen osalta järjestön toimintaa varsin hyvin, sillä ne sisälsivät erityisesti järjestöjen suorittamista performatiivista laajahkoja kuvauksia.³²

Sanomalehdistä työssäni hyödynnän Tyrvään Sanomia, joka vuodesta 1894 lähes keskeytyksettä ilmestyneenä on uutisoinut paikkakunnan tapahtumia kattavasti. Tyrvään Sanomien sisältämää informaatiota olen käyttänyt erityisen runsaasti toisaalta a) selvittäessäni sisällissodan jälkeen paikkakunnalla järjestettyjen sisällissodan muistojuhlien vaiheita sekä b) käsitellessäni punaisten muistamisen syntyä vuoden 1918 loppupuolella. Tyrvään Sanomien merkitys tiedotusvälineenä erityisesti sodan jälkeisissä sekavissa oloissa on paikkakunnalla ollut erittäin merkittävä. Tästä syystä olen käsitellyt erityisesti vuoden 1918 aikana ilmestyneiden Tyrvään Sanomien numeroiden uutisoinnin lisäksi julkaistujen kuolinilmoitusten ja seurakunnallisten tietojen merkitystä ja sisältöjä paitsi informaation levityksen, myös surmansa saaneiden läheisten suremisen hallinnan ja vainajien muistamisen välineenä.³³

2.3 Tutkimusperinne

Suomen sisällissodasta on kirjoitettu hyvin runsaasti. Historiatiede on lukuisissa tutkimuksissaan käsitellyt ja uudelleenkäsitellyt tapahtumia kulloisenkin poliittisen ilmapiirin

³² Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään Paikallisyhdistyksen arkistot.

³³ Ainoan katkon Tyrvään Sanomien ilmestymiselle aiheutti juuri sisällissota. Lehden vaiheista ks. Piilonen 1997, 111-124.

asettamien ehtojen mukaisesti. Sisällissodan muistamista ja unohtamista on myöskin tarkasteltu jonkin verran, ja se esiintyykin usein esimerkkinä kirjoitettaessa muistin politiikasta ja historiankirjoituksen ongelmallisesta pyrkimyksestä löytää ristiriidaton totuus menneisyydestä.

Muistin ja muistamisen historian tarkasteluun ovat ranskalaiset tiedonsosiologit Paul Ricoeur ja Maurice Halbwachs vaikuttaneet voimakkaasti. Ricoeurin laaja tutkimus *Mémoire, l'histoire, l'oubli* (julkaistu englanniksi 2004 nimellä *Memory, History, Forgetting*) sekä Halbwachsin *La Mémoire Collective* (engl. *On Collective Memory, 1992*) ovat muistin ja muistamisen historiallisen ja sosiaalisen ulottuvuuden sekä muistamisen historian klassikkotutkimuksia. Englanninkielisessä tiedeyhteisössä muistamiseen ja sosiaalisen muistin tutkimukseen on vaikuttanut erityisesti ”people’s history” ja ”history from below” -liikkeet, jotka syntyivät toisen maailmansodan jälkeen osana ns. uutta historialiikettä. Niiden tavoitteena oli toimia vastapainona akateemiselle poliittisen historian tutkimukselle, ja tuoda julkisuuteen naisten, työväenluokan, rikollisten, vammaisten ja muiden virallisesta historiantutkimuksesta syrjäytettyjen toimijoiden ääni. Näiden historialiikkeiden vanavedessä erityisesti Iso-Britanniassa syntyi uudenlaisia teorioita, näkökulmia ja tutkimusta erityisesti muistin sosiaalisista ulottuvuuksista. Eräs merkittävimmistä brittiläisistä alan teoksista on David Fentressin ja Chris Wickhamin kirjoittama *Social Memory* (1992), jossa tekijät yhdistelevät historiantutkimuksen ja antropologian tieteenalojen näkökulmia, on vaikuttanut historian ja muistamisen tutkimukseen huomattavasti.

Ulla-Maija Peltonen on tutkimustyössään käsitellyt laajalti vuoden 1918 tapahtumien muistamista ja unohtamista sekä sisällissodan muistitietoutta ja siihen liittyvää perinnettä. Hänen väitöskirjansa, vuonna 1996 ilmestynyt *Punakapinan muistot* käsittelee sisällissodan muistamista ja unohtamista perinteen valossa. Teoksessaan *Muistin paikat* (2003) hän käsittelee sisällissodan muistamisen paikkoja ja muistomerkkejä muistamisen välineinä ja tuottajina. Peltonen tutkimustyö, erityisesti *Muistin paikat* –tutkimus on lähtökohdissaan ja kysymyksenasetteluissaan osoittautunut omille ajatuksilleni ja tavoitteilleni erittäin tärkeäksi. Tämän lisäksi hänen tutkimustyönsä työväenperinteen parissa on ollut merkitykseltään tärkeä. Peltonen lisäksi myös Outi Fingerroos on tarkastellut

väitöskirjassaan *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa* sisällissodan muistamista, muistomerkkejä ja muistin politiikkaa Viipurissa.³⁴

Risto Alapuro, teoksessaan *Suomen synty paikallisena ilmiönä* (1994) on tärkeällä tavalla nostanut esiin sisällissodan paikallisen ulottuvuuden. Paikallisyhteisö, jonka organisoitumismuodot muuttuivat 1800- ja 1900-luvun vaihteessa, erityisesti yhdistystoiminnan ja poliittisen järjestötoiminnan myötä, joutui kohtaamaan kansallisen (ja kansainvälisen) tason kriisit ja aktiivisesti mukautumaan niiden esille tuomiin tilanteisiin. Tämä vaikutti myös perustavalla tavalla siihen, millaisiksi eri ryhmäkategorioid³⁵ ja ihmisiä kokoavat verkostot käsittivät oman identiteettinsä ja miten ne sitä tuottivat. Yhteiskunta, joka on murroksessa, tuottaa tilanteita, jossa myös paikalliset identiteetit uudelleenmuotoutuvat. Tähän Alapuron esittämään näkökulmaan tartun itsekin ja tarkastelen omalta osaltani sitä miten sisällissodasta tuotetut historiakuvat ja niitä luovat historian esitykset toimivat paikallisyhteisössä ja miten ne vaikuttavat yksilöiden ja ryhmien identiteetinmuodostukseen.

Muistomerkeistä ja niiden aatehistoriallisesta sisällöstä on Liisa Lindgren (2000) tehnyt tutkimuksen *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa*, jossa käsitellään myös keskeisiä sisällissodan muistomerkkejä. Pohjanmaan museon amanuenssi Katarina Andersson on käsitellyt vuoden 1918 tapahtumien muistamista Vaasassa artikkelissaan *Vuoden 1918 tapahtumien muisto*, joka on teoksessa *Verta hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917-1918 tapahtumiin*. Sisällissodan valkoisten muistojuhlia - vapausjuhlia - Vaasassa on käsitellyt Nils-Erik Villstrand artikkelissaan *Kielirikka vapauden ilonmaljassa – Vapaussodan aloittamisen muistopäivä Vaasassa vuosina 1919-1938* joka on julkaistu teoksessa *Kun sota on ohi. Sodasta selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*.³⁶

³⁴ Fingerroos 2004, 273-401, 414-417.

³⁵ Ryhmäkategorioidella Alapuro tarkoittaa talollisia, torppareita, työväestöä tms. ryhmiä, jotka on jaettu kategorioihin taloudellisen ja sosiaalisen asemansa perusteella. Alapuro 1994, 13.

³⁶ Andersson 2000, 245-265, Villstrand 2006, 231-266.

3. Sankarivainajat ja suojeluskunta: sisällissodan virallisen muistamisen synty Tyrvään-Vammalan seudulla

3.1 Vuoden 1918 valkoiset surujuhlat

Toukokuussa 1918 vietettiin useilla paikkakunnilla valkoisten kaatuneiden muistoksi sankarihautajaisia. Valkoisten voitto oli jo sinetöity, vankileirit täyttyivät antautuneista punaisista ja suojeluskuntalaisia alettiin kotiuttaa maataloustöihin jo toukokuun alkupuolella. Tyrvään-Vammalan seutu siirtyi pysyvästi valkoisten käsiin melko myöhään, viimeisten punakaartilaisten vetäytyessä pitäjän alueelta vasta 22.4. Kaatuneiden jääkäreiden ja suojeluskuntalaisten ruumiita alettiin tuoda paikkakunnille ja punaisten tekemien surmien uhreja alettiin löytää metsistä ja teiden varsilta.³⁷ Kevään jo alettua ruumiita ei voitu säilyttää kauaa, joten Tyrvään seurakunnan kirkkoneuvosto päätti ensimmäisessä punaisten valtakauden jälkeisessä kokouksessaan 3.5. 1918 antaa haudata kaatuneet suojeluskuntalaiset Tyrvään kirkon luona sijaitsevalle hautausmaalle.³⁸

Tyrväässä sankarihautajaiset järjestettiin sunnuntaina 12.5. Juhlat muodostuivat kaksiosaisiksi. Aluksi järjestettiin jumalanpalvelus Tyrvään kirkossa, jonka jälkeen laskettiin Tyrvään uudella hautausmaalla perhehautoihin punaisen terrorin siviiliuhrit Herman Jarttu, Kalle Pukki, Martti Selander, Eino ja Yrjö Markkola, Väinö Järvinen ja Kalle Topi. Kello 16 haudattiin Tyrvään vanhalle hautausmaalle Tyrvään kirkon luo taisteluissa kaatuneet Erkki Leppänen, K.E. Ekwall, Toivo Kaunisto, Niilo Laurila ja Lauri Prusi. Sankarihautajaisten yhteydessä laskettiin sukuhautoihin Tyrvään vanhalle kirkolle myös punaisen terrorin uhrit Yrjö ja Verner Vitikkala, K.T. Vänniä, Aaro Rautajoki ja Väinö Hyrkki.³⁹

Hautauksen järjestäminen suurina yhteishautajaisina Roismalan uudella hautausmaalla sekä Tyrvään kirkolla toi tilaisuuteen runsaasti yleisöä, korosti tilaisuuden juhlallisuutta sekä alleviivasi tapahtuman merkitystä a) valkoisten yhteisenä surujuhlanä, b) punaisten surmaamien valkoisten hautajaisina ja c) ensimmäisenä tilaisuutena, jossa paikkakunnan suojeluskuntalaiset esiintyivät

³⁷ Selén 2001, 26-27.

³⁸ Tyrvään seurakunnan arkisto, II Cb 2, kirkkoneuvoston pöytäkirja 3.5. 1918.

³⁹ Pakula 1926, 205-212, Lammi 2004, 102-104, Tyrvään Sanomat 23.5. 1918.

merkittävässä roolissa. Nämä osatekijät loivat hautajaistilaisuudesta merkittävän performatiivisen tapahtuman, jossa tuotettiin ja uusinnettiin paikallisyhteisön sisäisiä valtasuhteita. Performatiivina hautajaisten merkitystä tulee tarkastella kevään 1918 tapahtumien yhteydessä, yhteisön valtasuhteiden uudistumisen taitekohdassa osana tapahtumasarjaa, jossa aiemmat valtasuhteet punaisen hallinnon jälkeen järjestettiin uudelleen näkyviksi ja paikallisia tulkintoja alettiin liittää osaksi valtakunnallista, sodan voittaneen osapuolen tulkintaa tapahtumista. Valkoisten paikkakuntalaisten näkökulmasta sankarihautajaiset olivat virallinen pääteipiste punaisten kaoottiselle valtakaudelle: yhteinen tilaisuus, seremonia, jossa oli mahdollista surra paitsi surmansa saaneita, myös kansakunnan tahraantumista.⁴⁰

Paikallislehti Tyrvään Sanomat toimi tärkeänä paikallisena tiedonvälityskanavana sotatapahtumien jälkeen. Lehti ei ilmestynyt punaisten valtakaudella lainkaan, mutta ensimmäinen sodanjälkeinen numero jaettiin jo 8.5. 1918. Lehti keskittyi käsittelemään touko- ja kesäkuun numeroissaan lähinnä sisällissodan menneitä tapahtumia sekä tiedottamaan tärkeistä tapahtumista ja päätöksenteosta sodan jälkeen. Merkittävän osan lehden julkaisemasta materiaalista toukokuun numeroissa muodostivat sankarihautajaiset, valkoiset surmatut ja sankarivainajat, joista jokaisesta julkaistiin nekrologi lehdessä. Osa sankarihautajaisten merkityksestä suurena paikallisena tapahtumana selittyikin paikallislehden aktiivisuudella uutisoida tapahtumasta etu- ja jälkikäteen.⁴¹

Tarkasteltaessa performatiivin sisältämiä merkityksiä ja siinä noudatettua valtasuhteiden esittämisen tapaa on tärkeä huomata, että jo tapahtumien jaossa pyrittiin erottelemaan taistelussa kaatuneet *sankarit* ja punaisten surmaamat (*isänmaan*) *uhrit*. Sodan valkoisten uhrien jako näihin kahteen kategoriaan ei ole sisällissodan luonteesta johtuen ilmiselvä. Näiden kategorioiden väliin sijoittuu poikkeustapauksena Tyrvään yhteiskoulun entinen oppilas Otto Nurmi, joka sai surmansa ”Suinulan verilöylyksi” kutsutussa epäselvässä välikohtauksessa. Nurmi haudattiin muiden Suinulassa punaisen terrorin uhreina surmansa saaneiden kanssa yhteishautaan, mutta hänen nimensä on kaiverrettu Tyrvään yhteiskoulun 1918 kaatuneiden oppilaiden muistotauluun ja hänet esitellään mm. Pakulan teoksessa kaatuneiden yhteiskoululaisten joukossa huolimatta siitä, että hän ei saanut surmaansa varsinaisissa taisteluissa. Lisäksi on huomattava, että punaisten muistamisessa ei

⁴⁰Punaisten kapinoinnin käsittämättömyydestä ks. Alapuro 1995, 210-211.

⁴¹ TS 8.5. 1918, TS 28.5. 1918

vastaavaa käsitteellistä eroa rintamalla kaatuneiden ja terrorin uhreina tai vankileirillä menehtyneiden välille pyritty – tai haluttu – tehdä.⁴²

Sankarihautajaisia järjestettiin myös Tyrvään-Vammalan naapurikunnissa. Mouhijärvellä järjestettiin sankarihautajaiset samana päivänä kuin Tyrväessäkin, sunnuntaina 12.5.1918, jolloin haudattiin kahdeksan punaisten terrorin uhriina surmansa saanutta ja yksi taisteluissa haavoittunut ja myöhemmin kuollut sankarivainaja. Mouhijärvellä, kuten Tyrväessäkin, sankarivainajat ja punaisen terrorin uhreina surmansa saaneet eroteltiin selkeästi. Kivestä rakennetun kuutiomaisen sankarihautamuistomerkin vasemmalle sivulle on kiinnitetty suurikokoinen kilpi, jossa on teksti ”*Sankareina kuolivat edestä rakkaan isänmaan 1918*”. Tämän alapuolelle on sijoitettu taistelussa kaatuneiden⁴³ nimet sisältävät laatat. Muistomerkin etusivun alaosaan on kiinnitetty laatta, jossa on teksti ”*Surman uhriksi joutuivat*” ja tämän molemmille puolille on sijoitettu surmattujen uhrien nimilaatat. Karkussa taisteluissa kaatuneita valkoisia ei ollut, joten Karkun hautausmaalle yhteishautaan haudattiin keväällä 1918 neljä punaisen terrorin uhria. Heille pystytettiin haudalle harmaasta ja mustasta graniitista valmistettu yhteinen muistomerkki, joka muistuttaa ulkoisesti Tyrvään sankarihautamuistomerkkiä.⁴⁴

Karkun ja Mouhijärven tapaukset osoittavat sen, että tarvetta sankarihautajaisille ja yhteisöllisesti kunnioitetuille sankareille oli – olivatpa he sitten kaatuneita tai punaisen terrorin uhriksi joutuneita. Sisällissodan jälkeisten sankarihautajaisten merkitys kansallisina surujuhlina näyttää olleen suuri. Katarina Andersson kirjoittaakin artikkelissaan *Vuoden 1918 muisto*, että sankarihautajaisissa näytti konkretisoituvan suomalaisissa (valkoisissa) vallinnut vapaudenkaipuu ja isänmaanrakkaus. Sankarihautajaisille ja muistomerkeille, ”isänmaan alttareille”, oli olemassa yhteiskunnallinen tilaus.⁴⁵ Tyrvään-Vammalan seutu oli naapurikuntiinsa verrattuna sikäli ”onnellisessa” asemassa, että seudulla oli useita taistelussa kaatuneita valkoisia sankarivainajia, eikä heidän ”sijastaan” tarvinnut sankarihautoihin haudata punaisen terrorin uhreja, vaikka näidenkin muistoa kyllä arvostettiin. Kiikkalaisia valkoisia ei myöskään ollut kaatunut taisteluissa, joten pitäjän hautausmaalla ei järjestetty sankarihautajaisia

⁴² Pakula 1926, 230, Pietilä 2002, 164.

⁴³ Taistelussa kaatuneita valkoisia sankarivainajia haudattiin sankarihauta-alueelle myöhemmin lisää. Mouhijärveläisiä valkoisia kaatui sisällissodan taistelussa yhteensä kolme, ja heidät on kaikki haudattu sankarihauta-alueelle. Ks mm. Piilonen 1997, 531.

⁴⁴ Pietilä 2002, 12, 80-81.

⁴⁵ Andersson 1999, 253-255.

eikä sinne pystytetty sankarihautamuistomerkkiä, vaan punaisten surmaamat valkoiset haudattiin yksityishautoihin.⁴⁶

Mikä teki sankarikuolemasta ja sankarihautauksesta erityisten? Eero Kuparinen (1999) valottaa sankarikuolema-ajattelun taustaa artikkelissaan ”...kun urhona kaadut”-sota ja kuolema. Hänen mukaansa Euroopan armeijalaitoksen modernisoituessa 1800-luvulle tultaessa syntyi kansallisarmeijoita kansallisvaltioiden tarpeisiin. Asevelvollisuuden pohjalta synnytyt armeijat poikkesivat aiemmista pakko-otoin tai rekrytoinnein luoduista armeijoista siinä, että sotilailla tuli olla aiempaa enemmän kiinnostusta sodan päämääriin, toisin sanoen isänmaallisuutta. Tästä syystä myös kaatuneiden (rivi)sotilaiden muistolle tuli antaa aiempaa enemmän arvoa: sankarihaudat ja sotamuistomerkit, jotka aiemmin olivat yleensä kunnianosoituksia yksittäisten sotapäällikköjen tai ylempi-arvoisten upseerien muistolle, luotiin kantamaan myös tavallisten, henkilökohtaisen uhrinsa antaneiden sotilaiden muistoa.⁴⁷

Sisällissodassa valkoiset pyrkivät luomaan kansallista armeijaa, jonka ytimenä olivat paikallisesti tai alueellisesti järjestyneet vapaaehtoiset suojeluskuntajoukot, joiden tehtävänä oli sotia koko maan puolesta, ei yksinomaan tutun kotiseudun. Armeijan riveissä kaatuneiden katsottiin täten ansainneen paikkansa arvokkaassa sankarihaudassa, ja niitä perustettaessa pyrittiin valitsemaan kunniakas paikka kirkkomaalta. Tutun kotiseudun puolesta taistelemisen ajatus kuitenkin säilyi, ja kaatuneet pyrittiin mahdollisuuksien mukaan toimittamaan kotipitäjän multiin. Kenttähautausmaat eivät tulleet kysymykseenkään, sillä ”metsiin” haudattiin ainoastaan teloitettuja ja taisteluissa kaatuneita punaisia, vihollisia. Ilmeisesti ymmärrettiin myös sankarihautojen ja muistomerkkien tuleva arvo performatiivien ”näyttämöinä”. Enemmän kuin puolustuslaitos, pyrkivät nimenomaan suojeluskunnat ja Lotta Svärd säilyttämään tulkintoja sopivasta sotilashautauksen tavasta. Talvi- ja jatkosodassa sankarivainajat ja heidän hautauksensa määriteltiin sisällissodan aikaisten (valkoisten) käytäntöjen pohjalta. Ilona Kemppainen esittää väitöskirjassaan *Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana* talvi- ja jatkosodan aikana käytetyn määritelmän

⁴⁶ Pietilä 2002, 38-39. Yksityishautoihin haudatut punaisen terrorin uhrin saivat kuitenkin usein hautakiveensä surmastaan kertovan lisätekstin. Tyrvääläisistä niitä saivat ainakin Sakari Löytänen sekä Eino ja Yrjö Markkola. Pietilä 2002, 124-125.

⁴⁷ Kuparinen 1999, 147-152, 154-161. Eräs ensimmäisistä nykyaikaisista sotamuistomerkeistä, johon kaiverrettiin kaikkien taistelussa kaatuneiden sotilaiden nimet, tehtiin vuonna 1836 käydyn Alamon taistelun muistoksi.

sankarivainajasta: ”Sankarivainajan erotti ”tavallisesta” vainajasta pääsääntöisesti yksi asia: se, että hän oli kuollut puolustusvoimien palveluksessa ollessaan saamaansa vammaan tai sairauteen”.⁴⁸

Punaisen terrorin uhrien ja kaatuneiden sankarivainajien välille tehtyä eroa kuvaa professori Heikki Ojansuun sankarihautajaisia varten lähettämässään kirjeessä seuraavasti:

Kaunis on niiden kuolema, jotka ovat saaneet seisoa taistelurintamassa. Sillä juuri taistelu, taistelu ja ponnistukset, kuuluvat *miehelle* ja ne kehittävät hänen olemuksensa kukkaan.

Sen sijaan ei voi ajatella kaameampaa, *miehelle* kolkompaa kuolemaa, kuin on kuolema mielenvikaisten rikollisten käsiin, heidän raa’an verenhimonsa uhrina.

Ja kuitenkin on tällainen kuolema, tällainen marttyyrikuolema yhteiskunnalle suuriarvoinen ja sen kärsineet ansaitsevat pysyvän sijan meidän muistoissamme.⁴⁹

Ojansuu esittää sankarikuoleman ja kuoleman terrorin uhrina toistensa vastakohtina, sankarikuoleman maskuliinisen identiteetin vahvistajana - jopa täydellistäjänä - ja terrorin uhrina kuoleman maskuliinisen identiteetin horjuttajana. Henkilökohtaisella tasolla terrorin uhrin tekemä uhraus esitetään yhtä suurena kuin taistelukentällä kaatuneen uhri juuri siitä syystä, että uhri on häpeällisen kuoleman kärsiessään pannut oman maskuliinisen identiteettinsä alttiiksi häpäisylle, jonka uhrit aseettomina, näennäisen passiivisesti vastaanottavina joutuvat kokemaan. Miehet, jotka kohtaavat kuoleman aktiivisina, ”kasvattavassa” kamppailussa, saavat korostetun miehisen kuoleman, kun taas miehet, jotka passiivisina ja häväistyinä joutuvat antautuen kohtaamaan kuolemansa, joutuvat ottamaan vastaan voimakkaasti ei-maskuliiniseksi merkityksellistetyn kuoleman. Nämä uhrikuolemat Ojansuun sanoin ”...ponnahuttavat mielemme siveelliseen suuttumuskouhuun”, jonka tuloksena on ”...puuta, jonka juurella asumme...voimakkaasti ravistettava.”⁵⁰. Yhteiskunnallisella tasolla tarkasteltuna sankarikuoleman arvo luonnollisesti

⁴⁸ Kempainen 2006, 77-78, Selén 2001, 141. Kempainen 2006, 146.

⁴⁹ Pakula 1926, 210, Tyrvään Sanomat 23.5. 1918. Kursivointi KP. Tyrvään Suojeluskunnan edustaja, Taave Junnila, luki kirjeen sankarihautajaisissa lasketuun suojeluskunnan seppeleen kaatuneiden haudalle. Pakula julkaisi teoksessaan sen kokonaisuudessaan.

⁵⁰ Pakula 1926, 210.

määräytyy käydyn taistelun päämäärien kautta, kun taas uhrikuoleman arvo on Ojansuun mukaan toimia yhteiskunnan ”herättäjänä”, joka aukaisee kansalaisten silmät vastapuolen todellisen pahuuden havaitsemiseksi - toisin sanoen sen arvo on toimia moraalisena perusteluna, joka oikeuttaa yhteiskunnan puhdistustoimet.⁵¹

Valeri Savtšuk on tarkastellut teoreettisesti mielenkiintoisella tavalla uhrin ja väkivallan problematiikkaa. Hän esittää, että ainoa väkivalta, jota uhrille voidaan tehdä, on uhrin unohtaminen. René Girardin kuvaama paradoksaalinen kehä, jossa uhrin surmaaminen on rikollista, mutta ilman rikosta ei ole uhria, ilmenee Savtšukin mukaan luonnollisena arkaaisessa ajattelussa. Sisällissodan valkoiset sankarivainajat ja uhrin esitettiin samalla tavoin arvokkaaksi ja merkitykselliseksi toisaalta kohdattuja ongelmia ja vastuksia vasten, toisaalta saavutettua päämäärää vasten. Itse uhrius oli yhteistä molemmille ryhmille – sankarivainajat nähtiin sankarillisina uhreina sodan päämäärien saavuttamiseksi, punaisen terrorin uhrin esitettiin moraalisina uhreina, joiden veri vaati paitsi vihollisen voittamista taistelussa, myös laajamittaisia puhdistustoimenpiteitä. Savtšukin näkemys verestä kulttuurin synnyttäjänä sopiikin kevään ja kesän 1918 valkoisten sankarihautajaisissa esitettyihin näkemyksiin.⁵²

Tyrvään suojeluskunta toimi näkyvästi sankarihautajaisissa. Hautajaisrituaalit, joita se oli suorittamassa, muistuttavat myöhemmin talvi- ja jatkosodassa käytössä olleita hautajaiskäytäntöjä. Keskeiset elementit rituaalissa, jossa sankarivainajia saatettiin siunattaviksi kirkkoon olivat a) suojeluskuntalaisten rivistöt ruumishuoneelta hautausmaalle ja kirkkoon, aina kuoriin saakka, b) edellä käyvä sotilasosasto, jossa oli lipunkantaja, c) varsinaiset vainajat kantajineen sekä d) arkkua seuraavat sotilassaattajat. Edellä mainituista yleensä sotilaiden muodostama kunniakuja jäi talvi- ja jatkosodan aikana puuttumaan, koska rintamalta olisi hautajaisiin tarvittu runsaasti sotilaita. Sen sijaan vainajien edellä kulkevat sotilaat, arkkujen sotilaskantajat sekä lähiomaisten jälkeen arkkua seuraavat mahdollinen sotilaspastori tai kenttäpappi ja upseeristo muodostivat talvi- ja jatkosodassakin saattokulkueen keskeiset sotilaalliset elementit. Ainoa tekijä, joka verrattuna talvi-

⁵¹ Pakula 1926, 210.

⁵² Myös Katarina Andersson tuo artikkelissaan esille uhrin antamisen ja erityisesti sen muistamisen arvon – sotilaiden veriuhriin isänmaan alttarille toimittivat uhrien äidit, joiden antaman uhrin merkitystä on velvollisuus kunnioittaa muistomerkin avulla. Andersson 1999, 253.

ja jatkosodan käytäntöihin jäi puuttumaan Tyrvään sankarivainajien hautajaisista vuonna 1918, oli saattajien jäljessä marssiva sotilassoittokunta. Tämän tosin korvasi yhteisesti laulettu virsi.⁵³

Suojeluskunnan rooli sankarivainajien hautaan saattajina palautuu nationalistisen ideologian perusajattelumalliin kansakunnasta perheenä. Sotilaat, jotka taistelivat yhteisen isänmaan puolesta taistelukentällä, kuuluivat yhteiseen perheeseen, jossa sotilasarvoista huolimatta kaikki jäsenet ymmärrettiin suhteellisen tasa-arvoisiksi, poikkeuksena sotavoimia johtava ylipäällikkö tai koko kansakuntaa isällisesti kaitseva monarkki.⁵⁴ Suojeluskuntalaisten kunniatehtäväksi muodostuikin sisällissodan jälkeen saattaa, kantaa ja laskea kaatuneet sankariveljet hautaan. Tyrvään sankarihautajaisissa ei samalla siunattavia punaisen terrorin uhreja kannettukaan sotilassaattueessa kirkkoon, vaan järjestelyt ratkaistiin niin, että heidän arkkunsa olivat alttarin luona jo etukäteen odottamassa saattueen saapumista.⁵⁵

Kirkossa tapahtuneen ruumiinsiunauksen, seppeleiden laskun ja puheiden jälkeen arkut kannettiin suojeluskuntalaisten voimin hautausmaalle ja laskettiin hautoihin, sankarivainajat sankarihautoihin ja punaisen terrorin uhrin omiin sukuhautoihinsa. Hautoja umpeen luotaessa kuoro lauloi ja terrorin uhrin K.T. Vänniän haudalla puhui naapuritalon isäntä Kalle Hohko. Hautojen täyttämisen jälkeen suojeluskunnan kivääriryhmä ampui kolme yhteislaukausta. Tilaisuuden loppuksi kirkon portailla lausuttiin sekä sankarivainajille että terrorin uhreille omistettu runo ja laulettiin yhteislauluna *Sun haltuus rakas isäni*, joka hautajaisvirsistä kenties tunnetuimpana päätti tilaisuuden liittämällä sen osaksi yhteisiä hautajaiskokemuksia.⁵⁶

Sekä Tyrvään Sanomat että Vihtori Pakula julkaisivat kuvauksissaan sankarihautajaisten kulusta myös otteita ruumissaarnasta ja pappien pitämistä hautauspuheista. Pastori H.J. Salokangas lopetti sankarihautajaisten jumalanpalveluksessa pitämänsä ruumissaarnansa seuraavasti:

⁵³ TS 23.5. 1918, Kemppainen 2006 147-150, Pakula 1926 208-209. Lipun asema ja merkitys hautajaiskulkueessa oli muuttunut vuoden 1918 hautajaisista talvi- ja jatkosodan hautajaisiin tullessa: vuonna 1918 Tyrvällä lippua kannettiin hautajaisaattueen edellä, eivätkä arkut olleet peitettyinä lipuilla toisin kuin vuosina 1939-45. Lippua ei nähtävästi käytetty arkun peitteenä myöskään Karvian sankarihautajaisissa 18.5. 1918 eikä Rautalammin sankarihautajaisissa 14.4. 1918, vaan Karvialla liput ovat arkun yllä kunniavartiosta ja Rautalammin lippua kannetaan saattueen edellä. Valokuvat Rautalammin ja Karvian sankarihautajaisista Peltonen 2003, 79-80.

⁵⁴ Kemppainen 2006, 50-51, Hagemann 2000, 194-195.

⁵⁵ Pakula 1926, 208, Tyrvään Sanomat 23.5. 1918.

⁵⁶ Pakula 1926, 212, Tyrvään Sanomat 23.5. 1918.

Meitäkin lohduttaa näittenkin viiden sankarivainajamme isänmaallisuus ja uhrautuvaisuus, heidän kaunis muistonsa. Hehän panivat henkensä meidän, ystäviensä ja niin monen monen verivihollisensa elämän edestä. Meitä lohduttaa tänäänkin haudatun 12 murhatun jalo isänmaallinen muisto, ja meitä lohduttaa se, että Jumala elää. Kunhan mekin hurskaan Jopin kanssa vaivoissakin lohdutettuina sanoisimme: Minä tiedän Lunastajani elävän.⁵⁷

Kemppaisen mukaan myös talvi- ja jatkosodissa papiston käyttämässä tematiikassa isänmaallisuus ja uskonnollisuus kietoutuvat erottamattomasti yhteen. Isänmaalle ja kansakunnalle annettu uhri rinnastetaan paitsi yksilöiden uskonkamppailuun, myös Kristuksen antamaan uhriin. Isänmaa, uhrautuvaisuus ja uskonto kietoutuvat myös Salokankaan saarnankatkelmassa yhteen. On kuitenkin huomioitava, että tilanne oli 12.5.1918 Tyrväässä toisenlainen kuin talvi- ja jatkosodan sankarihautajaisissa. Tyrvään sankarihautajaisten aikaan sotatila oli jo lähes ohitse, ja valkoisten voitto oli varmistunut. Luultavasti tästä syystä saarnan keskeiseksi sanomaksi nousee uhrien sankaruuden kautta esitetyn lohdutuksen ohella elämän voima kuoleman yli: uhrien mahdollistama voitto ja heidän merkityksensä sodan moraalisisena kirkastajina teki mahdolliseksi käsitellä tapahtumia jo etäisemmästä ja varmuutta henkivästä näkökulmasta.⁵⁸

Suomen evankelis-luterilainen kirkko, sen seurakuntien viranhaltijat ja koko organisaatio asettui sisällissodan aikana valkoisten puolelle. Sota jätti jälkensä sen elämään, sillä syvä porvarillinen tunne, ”valkoisuus”, sisältyi sen asenteisiin sodan jälkeenkin. Jo ennen sotaa kirkko oli vierastanut työväenliikettä, sillä se oli omaksunut ulkomaisten esikuvien mukaan kirkko- ja uskontokriittisen roolin. Henkilökohtaiset asenteet kirkkoa vastaan voimistuivat sodan jälkeen useissa työväenliikkeen jäsenissä varsinkin, kun papisto usein kieltäytyi siunaamasta punakaartilaisien hautoja. Sisällissodan jälkeen myös kirkko osallistui valtasuhteiden palauttamiseen pyrkien kiitosjumalanpalveluksien ja sankarihautajaisten kautta vahvistamaan asemaansa paikallisissa valtajärjestyksissä.⁵⁹ Fingerroos (2003) esittää, että valkoisten voitto mahdollisti kirkon toiminnan jatkumisen ja huomauttaa, että punaisten kansanvaltuuskunta näki kirkon olennaisena osana

⁵⁷ Pakula 1926, 209

⁵⁸ Kemppainen 2006, 156-160.

⁵⁹ Peltonen 1996, 217-231.

kapitalistista yhteiskuntajärjestystä ja pyrki hallintokaudellaan lainsäädäntötoimin vähentämään huomattavasti kirkon vaikutusvaltaa mm. lakkauttamalla kirkon verotusoikeuden ja valtiollisen erityisaseman.⁶⁰

Tyrvään seurakunnan papisto suhtautuikin punaisiin torjuen ja seurakunnan valkoisten jäsenten mielestä varmasti eräs punaisten keskeisistä rikkomuksista oli juuri kirkonvastaisuus. Naapuriseurakunta Suodenniemen kirkkoherran K.J. Kalvan murha, Tyrvään pappilan ja Sammaljoen saarnahuonerakennuksen palot sekä Tyrvään emäkirkon käyttö punaisten sotilaallisiin tarpeisiin sodan aikana antoivat kirkolle ja papistolle, erityisesti palaneen pappilan isännälle, K.A. Heikelille sijaiskärsijän roolin. Papisto ja valkoiset seurakuntalaiset olivatkin epäilemättä helpottuneita, kun kirkkoa voitiin jälleen käyttää alkuperäisiin tarkoituksiinsa ja sekä konkreettisesti että rituaalisesti puhdistaa punaisten ”liasta”. Tyrvään kirkon ”puhdistusjuhlaa” vietettiin sunnuntaina 10.6. 1918. Tässä toimituksessa rovasti Heikel suoritti kirkon uudelleen vihkimisen kirkkokäsikirjan mukaisesti. Saarnassaan hän vertasi tapahtumaa Jerusalemin temppelin puhdistamiseen Herran sanalla. Tilaisuudesta julkaistiin kuvaus Tyrvään Sanomissa, ja kuvauksen lopussa lueteltiin kirkkoa kohdanneet loukkaukset: hevosella ajo sisällä, irstaan menon pitäminen, kirkon ehtoollisesineiden ryöstäminen ja ehtoollisviinien juominen.⁶¹

Olenaisina osina varsinaisiin vainajien hautaan laskuihin kuuluivat paitsi pappien pitämät hautauspuheet, myös omaisten, ystävien ja yhteisöjen suorittama seppeleiden lasku. Erityisen merkityksellisiksi muodostuivat sankarivainajille lasketut seppeleet, sillä heille laskettiin yksityisten ja yhteisöjen lisäksi yhteisesti a) Tyrvään suojeluskunnan, b) Tampereen valtuuston (Tampereen taisteluissa kaatuneiden Ekwallin ja Leppäsen muistolle), c) Tyrvään naisten sekä d) ”kiitollisten tyrvääläisten kansalaisten” seppeleet. Täten myös seppeleenlaskut toimivat sankarivainajien ja terrorin uhrien erottajina. Pakula antaa hautajaiskuvauksessaan runsaasti tilaa seppeleenlaskujen kuvaukselle ja luettelee nimeltä mainiten tärkeimmät seppeleiden laskijat. Seppeleenlasku näyttäytyykin Pakulan kuvaamana paitsi kunnioituksen osoituksena vainajia kohtaan, myös performatiivina, jossa tuodaan esiin yhteiskunnallisia valtasuhteita.⁶²

⁶⁰ Fingerroos 2003, 323-330.

⁶¹ Tyrvään Sanomat 20.6. 1918, Pakula 1926, 119-128.

⁶² Pakula 1926, 209-212.

Seppeleenlaskutapahtumassa tulee esiin myös tapa, jolla valkoisen Suomen kansallisuutta tuotettiin sukupuolen kautta. Neiti Esteri Harjula laskettuaan ”Tyrvään naisten” puolesta seppeleen liitti samalla tässä performatiivisessa aktissaan myös sukupuolijärjestelmän tuottamisen paikalliseen valtasuhteiden tuottamiseen. Ei ole sattuma, että Pakula mainitsi tämän yhdessä muiden yhteisesti sankareille laskettujen seppeleiden joukossa, sillä vastaavien performatiivien kautta on nationalistisen viitekehyksen rinnalla – ja osittain sen sisällä – tuotettu myös ajatusmallia kansakunnan sukupuolittumisesta miesten ja naisten rooleihin sodassa ja rauhassa. Naisten rooli sankareita synnyttävänä ja kasvattavana äiteinä, jalostavina puolisoina ja heitä ihailevina tyttärinä tai sisarina on nationalistisessa ajattelumallissa osa kansakunnan perheyhteisöllisyyttä. Tämä haluttiin tuoda esiin myös Tyrvään sankarihautajaisissa: yhteisen perheen ”sisarten” edustaja kantoi kaikkien jakaman surun merkiksi seppeleen ”veljiensä” haudalle.⁶³

Puolustettava kansakunta rinnastettiin nationalistisissa teoreettisissa puheenvuoroissa ydinperheeseen, jossa mies toimii perheen ulkopuolella ja nainen sen sisäpuolella, hoitaen kotia ja sen tarpeita. Naisten paikaksi erotettiin Napoleonin sodista lähtien kansakunnan moraalisenä selkärankana oleminen ja myöhemmin, sotien muuttuessa totaalisemmiksi, sodan ponnistuksissa olevien miesten huoltaminen ja haavoittuneiden hoivaaminen. Käsite ”kotirintama” vakiintui vasta ensimmäisen maailmansodan aikana. Karen Hagemann (2000) on esitellyt preussilaista sukupuolijärjestelmän uudelleenmuotoutumista nationalismin yhteydessä Napoleonin sotien aikaan, ja hän korostaakin näiden ilmiöiden rinnakkaisuutta ja samanaikaisuutta. Hän myös huomauttaa, että aikalaiset, esimerkiksi kirjailijat, olivat tietoisia kansakunnan, sodan ja sukupuolijärjestelmän keskinäisistä riippuvuuksista. Hagemann esittää myös, että kansakunnan sukupuolittuminen heijastuu myös sodan tunne-elämän eriytymiseen. Naisten omia satureita kohtaan tuntema rakkaus ja huolenpito syntyvät eräänlaisiksi ”vastatunteiksi” tai ”vastakuviksi” (mirror images) kontrastina miesten sodassa tuntemia vihantunteita kohtaan. Samaten ”vastatunteiksi” nousevat ”miehinen uhrautuvaisuus” sodassa ja ”äidillinen uhrautuvaisuus” kodeissa. Hagemann huomauttaa myös, että naisten kantama ja esittämä suru toimi kanavana miehiltä kiellettyjen tunteiden julki tuomiseksi – sankarillinen, maskuliininen soturi saattoi liittyä kaatuneiden aseveljiensä surijoihin vain epäsuorasti, naisten julkituoman surun kautta.⁶⁴

⁶³ Pakula 1926, 211, Kemppainen 2006, 51.

⁶⁴ Kemppainen 2006, 51, Hagemann 2000, 192-193.

Sankarikuolema sukupuolittuu aina miehiseksi, sillä varsinaisiin sotatoimiin osaa ottavat ovat lähes poikkeuksetta miehiä. Tämä korostui erityisesti sisällissodan valkoisten joukoissa, sillä sodan alkutapahtumien jälkeen pyrittiin valkoisen armeijan maskuliinisuutta erityisesti varjelemaan kun kävi ilmi, että punaisten joukoissa taisteli myös naisia. Hagemann esittää, että sekä Saksa että Ranska – huolimatta jälkimmäisessä tapahtuneesta vallankumouksesta – kielsivät ehdottomasti naisten palvelemisen kansallisissa joukoissaan ja torjuivat ajatuksen naisten laajamittaisesta asevelvollisuudesta. Poikkeus tosin vahvistaa säännön: eri aikakausien sodista kertovasta kirjallisuudesta on laskettu 23 kappaletta ns. ”sankarineitoa”, jotka taisteltuaan sankarillisesti joko saavuttivat maskuliinisuuden huipentuman – sankarikuoleman – tai palasivat sodan jälkeen takaisin naisellisiin askareisiinsa. Näistä usein myyttisiksi muodostuneista sankarinaisista tunnetuin on kenties Ranskassa pyhimyksiksikin myöhemmin kanonisoitu Jeanne d’Arc.⁶⁵

Sisällissodan sankarihaudan paikka valittiin myös ilmeisen huolella. Maisematutkija Maunu Häyrynen esittelee tutkimuksessaan *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunginpuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930 –luvulle* Michel Foucaultin kehittämän käsitteen *heterotopia*⁶⁶. Käsite viittaa arkitilan ulkopuoliseen, reaalisesti olemassa olevaan tilaan, joihin siirrytään jonkin välitilan tai riitin kautta: heterotopioita voivat olla joko todelliseen tilaan liittyvät tilailluusioid (esim. kirkko, museo) tai epämääräisen luontoista todellista tilaa kompensoiva hyvin järjestynyt ”toinen” tila (esim. kaupunkitilaa jäsentävä puisto). Häyrysen mukaan heterotopiat ovat ennen kaikkea vallan ja valvonnan toteutumisen paikkoja. Niiden rajojen sisäpuolella ihmiset sekä toimivat ja liikkuvat sääntöjen rajoittamana että suorittavat tiettyjä toimintoja, jotka uusintavat sosiaalisia suhteita halutulla tavalla. Hautausmaa on hyvä esimerkki tällaisesta ”vastatilasta”, sillä siellä ihmiset asettuvat säädettyjen normien mukaisille paikoilleen tilaan suorittaen toimia (esim. hautojen kukittamiset), jotka vahvistavat heidän sosiaalisten suhteidensa perustaa, yhteisesti jaettua identiteettiä. Hautausmaahan liitetään kollektiivisia ja yksilöllisiä muistoja, ja sen tehtävä onkin paikallisten identiteettien rakentajana merkittävä.⁶⁷

⁶⁵ Hagemann 2000, 193.

⁶⁶ Häyrynen 1994, 20-21. Käsite voidaan vapaasti suomentaa ”vastatilaksi”.

⁶⁷ Häyrynen 1994, 20, Karjalainen 1997: 232-238.

Tyrvääläisten sankarihaudat sijaitsivat ”strategisesti” keskeisellä paikalla, lähellä kirkon pääsisäänkäyntiä. Kirkossa ja hautausmaalla kävijät eivät voi välttyä näkemästä niitä, kulkemasta niiden ohi. Sankarihaudoilla suoritettavat performatiiviset, muistamisen teot, ovat näin ollen myös näkyviä. Sankarihaudat ja niiden päälle pystytetty muistomerkki sitä ympäröivän tilansa kanssa luo valtaa toteuttavan ja valtasuhteita esille tuovan paikan hautausmaan tilaan. Sankarihaudoilla sijaitsevan muistomerkin tehtävä on kahtalainen: toisaalta se pelkällä olemassaolollaan tekee näkyväksi sille annetut, historian ”totuuksia” esittävät merkityssisällöt ja ”alleviivaa” niille annetun arvon; toisaalta se toimii, kuten edellä mainittiin, performatiiville sopivan toimintaympäristön taustana ja paikan merkitsijänä, muistamisen merkinä.

Sankarihautojen sijoittaminen hautausmaalle kirkon viereen ei ollut mikään itsestäänselvyys. Katarina Anderssonin (1998) mukaan Vaasassa pohdittiin erikoista ratkaisua: sankarihautausalueen ja muistomerkin sijoittamista kaupunkitilaan, johonkin Vaasan keskeisistä puistoista. Suunnitelmia sankarihautausalueen siirtämisestä keskustaan esittivät mm. kaupungin pormestari J.W. Hasselblatt sekä eri nimimerkkien suojassa Wasabladet-lehdessä kirjoittaneet henkilöt. Asiaa puitiin vielä huhtikuussa, eikä tuolloin siirtohanketta kannattaneita haitannut se seikka, että sankarivainajia oli haudattu kaupungin hautausmaahan. Vasta 12.4. kaupunginvaltuusto päätti hyväksyä sankarihautausalueen ja –muistomerkin rakentamisen hautausmaalle.⁶⁸

Punaisten uhrien hautauksia järjestettiin myös sankarihautajaisten jälkeen. Merkittävä hautajaistilaisuus järjestettiin 26.5.1918 Sammaljoen kylässä, jossa rukoushuonekunnan omaan hautausmaahan haudattiin viisi punaisen terrorin uhria: Vihtori Penttilä, Juho Eno, Konrad Eno, Paavo Eno ja Vihtori Lehtinen. Hautajaistilaisuudesta muodostui pienempi ja yksinkertaisempi kuin sankarihautajaisista 12.5.1918, mutta paikallista merkitystä sillä kuitenkin oli. Hautajaistilaisuus järjestettiin surmattujen haudoilla, jossa pastori Salokangas siunasi ruumiit ja piti ruumissaarnan. Tilaisuuteen kuului myös runonlausuntaa ja Tyrvään suojeluskunnan torvisoittokunnan säestäminä laulettuja hengellisiä sävelmiä. Hautauspalveluuden lopuksi järjestettiin jumalanpalvelus Sammaljoen kirkon raunioilla.⁶⁹

⁶⁸ Andersson 1998, 253-255.

⁶⁹ TS 6.6. 1918. Sammaljoen saarnahuonekunta sijaitsi Tyrvään pitäjän eteläosassa. Saarnahuonekunnalla oli oma kirkko ja hautausmaa Sammaljoen kylän keskustassa. Kirkko tuhoutui täysin tulipalossa punaisten vetäytyessä Tyrväältä Sammaljoen kylän kautta Punkalaitumelle ja Urjalaan 19.4. 1918. Tulipalossa tuhoutui myös osa Sammaljoen kylästä. Perääntymisvaiheen tapahtumista ks. Piilonen 1997, 495-496.

Huomattava oli myös 15.6.1918 järjestetty kauppias Frans Lehtosen hautajaistilaisuus, johon kokoontui tilaisuuden yksityisluonteesta huolimatta runsaasti väkeä. Kauppias Lehtonen oli ammuttu 17.-18.4. 1918 välisenä yönä Vammaskosken sillalla ja hänen ruumiinsa oli tämän jälkeen pudotettu virtaan. Hänen ruumiinsa löydettiin Vammaskosken alapuoleisesta Liekovedestä vasta kesäkuun alussa yhdessä punkalaitumelaisen Paavo Poutalan ruumiin kanssa niiden ilmeisesti noustua pintaan. Hautajaistilaisuudessa Tyrvään kirkon luona olevalla hautausmaalla saarnasi pastori Salokangas rovasti Heikelin siunatessa ruumiin. Ruumiinsiunauksen jälkeen sekakuoro lauloi ja kauppias H. Idman sekä pankinjohtaja Taave Junnila puhuivat vainajan muistolle. Tyrvään Sanomat, uutisoidessaan Lehtosen ruumiin löytymisestä ja hautajaisista, kertoi vainajan ruumiista löytyneen kidutuksen merkkejä.⁷⁰

3.2 Vapausjuhlat sisällissodan muistamisen performatiiveina 1919-1928

Valkoisten sankarihaudoille ryhdyttiin hankkimaan hautamuistomerkkiä jo vuoden 1918 aikana. Sankarihautamuistomerkki rahoitettiin kansalaiskeräyksenä. Kun tamperelainen kivenveistäjä, tyrvääläissyntyisen kuvanveistäjä Aadolf Aarnon perustama Suomen Graniitti Oy oli saanut urakkansa valmiiksi keväällä 1919, järjestettiin pääsiäisenä 20.-21.4. ensimmäiset vapausjuhlat, joiden keskeiseen ohjelmistoon kuului valkoisten sankarihaudoille tilatun hautamuistomerkin paljastaminen. Sankarihautamuistomerkki oli valmistettu harmaasta graniitista, ja siihen on syvennettyinä kiinnitetty viisi tummasta kivistä valmistettua, hiottua nimilaattaa. Muistomerkin koristeina ovat laattojen vasemmalla ja oikealla puolella tyylitellyt tykinputket ja laattojen yllä ristikkäin asetetut alaspäin osoittavat miekat, joiden alapuolella keskellä palava sydän.⁷¹

Ensimmäisistä Tyrvään-Vammalan vapausjuhlista muodostui merkittävä tapahtuma. Suojeluskunta esittäytyi laajamittaisessa paraatissa, ja juhlallisuuksien keskiössä oli jälleen kaatuneiden

⁷⁰ TS 13.6. 1918, TS 20.6. 1918, Piilonen 1997, 471. 13.6. 1918

⁷¹ Pietilä 2002, 169, Santa 2000, 2.

vapaussoturien hauta. Nyt ”virallinen” suruaika oli loppunut, ja sankarihaudalle saatiin muistomerkki joka toimi hauta-alueen merkitsijänä ja reunakivineen sankarivainajille varatun hauta-alueen rajaajana. Muistomerkin vihkiäisistä otetussa kuvassa näkyikin selkeästi, että muistomerkin paikan ja hauta-alueen rajaamista korostettiin myös massiivisilla havukoristelaitteilla. Muistomerkin ympärillä oli neljästä massiivisesta havupylväästä ja niiden välisistä köynnöksistä valmistettu ”aitaus”, johon oli liitetty muistomerkin takareunalle korkea havusalko, josta takareunan pisimmät havuköynnökset laskeutuivat. Haudan etuosaa ei ollut suljettu havuköynnöksillä.⁷²

Vuoden 1919 vapausjuhlat olivat laajamittainen tapahtuma, jonka valmisteluun ja juhlallisuuksiin osallistui suuria määriä paikkakuntalaisia. Juhlatapahtumat jakautuivat seuraaviin osiin: 20. päivänä klo 19 alkaen järjestettyihin tervetuliaisiltamiin, 21. päivän aamulla alkaneisiin juhlallisuuksiin, joiden keskeisin osa muodostui jumalanpalveluksesta ja sankaripatsaan paljastuksesta, juhlailltamista klo 19 Tyrvään yhteiskoululla ja Säästöpankin talolla klo 19.30.⁷³

Juhlien ensimmäinen osa, huhtikuun 20. päivän iltana Tyrvään yhteiskoululla järjestetty iltamatilaisuus oli järjestetty tervetuliaisillallisiksi vapaalla ohjelmalla. Iltamiin ottivat osaa Vammalan valloituksessa mukana olleiden joukkojen edustajia, joita oli pyydetty vapausjuhlien kutsuvieraiksi. Varsinaisen juhlapäivän, huhtikuun 21. päivän ohjelma alkoi jo kello 7.30 aamulla, jolloin soitettiin kirkonkelloja tapahtuman alkamisen merkiksi. Puolen tunnin kuluttua, kello 8 aikaan Tyrvään suojeluskunnan torvisoittokunta esitti paikalle kokoontuneelle yleisölle torvisoittoa Vammaskosken sillalla.⁷⁴

Tämän jälkeen yleisön järjestäytyttyä Tyrvään kirkon luokse, alkoi varsinainen juhla jumalanpalveluksella Tyrvään kirkossa klo 9. Jumalanpalveluksen toimittivat rovasti Heikell ja kirkkoherra Törnvall. Jumalanpalvelustilaisuuden jälkeen, klo 11.30 seurasi suojeluskunnan lipun vihkiminen silloisella torilla, joka sijaitsi kirkon edessä. Torilta suojeluskuntalaiset ja väkijoukko siirtyivät takaisin hautausmaalle, jossa juhlallisesti paljastettiin valkoisten muistomerkki. Tilaisuuden lopuksi Tyrvään suojeluskunta järjestäytyi paraatia varten, ja marssi kauppalan halki.

⁷² Lammi 2004, 102-103

⁷³ TS 17.4. 1919

⁷⁴ Sota-arkisto. SK 285, Tyrvään suojeluskunnan arkisto. Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomus vuodelta 1919.

Juhlat jatkuivat vielä iltamien muodossa Säästöpankintalolla ja Tyrvään yhteiskoululla, mutta juhlan ”rituaalinen” osuus päättyi kuitenkin suojeluskunnan paraatiin.⁷⁵

Vapausjuhlien kaksi kohokohtaa olivat suojeluskunnan lipun vihkimistilaisuus ja sankarihaudan muistomerkin paljastaminen. Lipun vihkimistä varten siirryttiin joksikin aikaa kirkon ja hautausmaan, heterotopisen tilan ulkopuolelle, kauppalan torille. Tilavalla ja aukealla torialueella suojeluskunta ryhmittyneenä muodostelmaan otti vastaan vihityn lipun. Yleisö seurasi vihkitilaisuutta laajana kaarena, jonka keskellä, vastapäätä soittokuntaa, arvovieraita ja puhujalavaa. Avoin, julkinen tila järjestäytyneine sotilasmuodostelmineen lipun vihkitilaisuudessa muodosti vastakohtan miltei intiimille, ilmeisen ahtaaksi käyneelle hautausmaa-alueelle, johon yleisö tungeksi seuraamaan sankarihautamuistomerkin vihkitilaisuutta.⁷⁶

Vaikka nämä kaksi tapahtumaa poikkesivat toisistaan sisällöltään ja ulkoisilta puitteiltaan, niiden välinen yhteys on selvä. Vuonna 1919 suojeluskuntien oli vakiinnutettava asemansa väkivaltaan perustuvana instituutiona myös rauhan oloissa. Mika Siironen, joka on tutkinut suojeluskuntalaisen luomaa diskurssia osana valkoisten hegemonisen projektin syntyä valottaa tilannetta seuraavasti: *”Voittaneiden valkoisten hegemoniaa tuki laaja lehdistön, seurojen yhdistysten yms. kulttuurillisten toimijoiden verkosto. Tässä kansalaisyhteiskunnan verkostossa käyty kamppailu oli itse asiassa myös voiton todellinen takuu, vaikka taistelu väkivallan aseina lopulta käytiinkin. Kriisin jälkeen kansalaisyhteiskuntaa järjesteltiin uudelleen ja mm. suojeluskunta oli uudenvuorokainen toimija, joka kehitti ja levitti yhteisöön valkoisten hegemoniaa tukevaa ideologiaa ja norminmuodostusta.”*⁷⁷ Tämä piti paikkansa myös Tyrvään-Vammalan seudulla. Suojeluskunta ei antanut edellisenä vuonna järjestettyjen sankarihautajaisten aikaansaaman yhteisöllisen reaktion haalistua, vaan järjesti seuraavana vuonna vapausjuhlat, jossa vainajien yhteisöllinen muistaminen yhdistyi suojeluskunnan symbolin vihkimiseen ja järjestön voimaa ja yhtenäisyyttä esille tuoviin juhlallisuuksiin.

Vuoden 1918 sankarihautajaisten ja 1919 järjestetyn vapausjuhlan välillä oli todellakin kulunut pitkä vuosi. Vuonna 1917 syntynyt suojeluskunta oli ”järjestyskunta”, erityisesti vauraamman

⁷⁵ TS 17.4. 1919

⁷⁶ Valokuvat tapahtumista Lammi 2004, 103.

⁷⁷ Siironen 2006, 168.

talollisväestön reaktio maatalous- ja meijerilakkoihin. Vaikka ensi vaiheen kannatus olikin Tyrväässä huomattavasti suurempi kuin esimerkiksi Huittisissa,⁷⁸ ei suojeluskunta ehtinyt organisoitua, harjoitella eikä myöskään toimia ennen sodan syttymistä kuin hyvin rajoitetusti. Tyrvään suojeluskunnan ensimmäinen varsinainen kokous järjestettiin vasta 25.5.1918, jolloin sille valittiin uusi esikunta. Huhtikuussa paikkakunnan vallanvaihdon jälkeen Tyrvään suojeluskunnan väliaikaiseksi päälliköksi valitun Hugo Suvannon tilalle tuli Kaarlo Hella, joka yhdessä muiden esikunnan jäsenten kanssa alkoi nopeasti luoda järjestön toiminnan perusedellytyksiä keräten paikkakunnalta rahaa ja uusia jäseniä. Suojeluskunnan uudelleenorganisointityö saikin pitäjän valkoisen väestön innokkaasti mukaan.⁷⁹

Suojeluskuntien tehtävänä oli kevään ja kesän 1918 aikana vallatuilla alueilla toimia punaisten etsimisessä, pidättämisessä ja kuulustelemisessä sekä huolehtia paikkakunnan järjestyksen valvonnasta. Alapuron mukaan suojeluskunnat olivat tehtäviensä mukaisesti poliittisen valvonnan ja repression välineitä ja sellaisina sodan jälki-ilmiö. Uusi kausi suojeluskuntien toiminnassa alkoi 2.8.1918 annetun asetuksen mukaisesti virallisena osana Suomen maanpuolustusjärjestelmää. Tyrväässä suojeluskunnan uudelleenjärjestämiskokous pidettiin 25.10.1918 Säästöpankin talolla, jossa ”...useita voimakkaita puheita pidettiin ja yksimielisesti päätettiin innokkaasti jatkaa suojeluskunnan toimintaa hallituksen antaman asetuksen mukaisesti.”⁸⁰

Tyrvään suojeluskunta suunnitteli kuitenkin tulevaa toimintaa jo vuoden 1918 kesällä. Tyrvään suojeluskunnan historiikista vuodelta 1930 käy ilmi, että esikunnan kokouksessa 14.6.1918 päätettiin sankarivainajien muistomerkin pystytyksestä ja 10.7.1918 päätettiin suojeluskunnalle hankkia oma lippu, joten suojeluskunnan toiminnan jatkuminen tavalla tai toisella nähtiin selviönä. Uudelleen alkaneen toiminnan mitä ilmeisimmin muodostuessa pysyväksi tuli esikunnan mielestä panostaa myös toiminnan symbolisiin ulottuvuuksiin: suojeluskunnan omaan lippuun ja ”omaan”

⁷⁸ Alapuro (1995) esittää Huittisten suojeluskuntaan kuuluneen myöhemmin tehtyjen arvioiden mukaan syksyllä 1917 40-80 henkeä ja enimmillään tammikuussa 1918 160-200 henkeä, mutta pitää näitä arvioita maksimilukuina. Piilonen (1997) sen sijaan kertoo Tyrvään suojeluskuntaan liittyneen heti syksyllä 1917 235 paikkakunnan miestä.

⁷⁹ Lammi 2004, 92-93, Sota-arkisto. SK 285, Tyrvään suojeluskunnan arkisto, vuosikertomus vuodelta 1918.

⁸⁰ Alapuro 1995, 213, Selén 2001, 40-45, Sota-arkisto. SK 285, Tyrvään suojeluskunnan arkisto, vuosikertomus vuodelta 1918.

muistomerkkiin sekä performatiivisiin käytäntöihin, toisin sanoen kunnianosoitusten ja paraatien järjestämiseen.⁸¹

Päätös järjestää vapausjuhlat vuonna 1919 ei ollut ainutlaatuinen. Vapausjuhlista muodostui sisällissodan jälkeisten vuosien ajaksi tärkeä osa suojeuskuntien juhlallisuuksia, jossa keskeisessä osassa olivat sisällissodan sotilaallisten voittojen sekä sankarivainajien muistaminen. Juhliin kuului yleensä paraateja, kunniamerkkien jakotilaisuuksia ja erilaisia juhlatilaisuuksia. Eräs keskeisistä valkoisten juhlamista vuosijuhlapäivistä oli 28.1., jona päivänä katsottiin vapaussodan syttyneen Pohjanmaalla. Paikallista merkitystä tällä juhlapäivälle oli Pohjanmaalla ja erityisesti Vaasassa, jossa järjestettiin paikallisia juhlallisuuksia vapaussodan syttymisen – ja Vaasan kaupungin vapautumisen muistoksi. Nils Erik Villstrand on artikkelissaan *Kielirikka vapauden ilonmaljassa* käsitellyt näitä Vaasassa järjestettyjä vapausjuhlia yrityksenä tuottaa oma, valtakunnallisten muistojuhlien merkityksiä korvaava juhlaperinne. Hän kuitenkin tuo artikkelissa esille, että pääasiassa kielipoliittiset lataukset, paikallistason suojeuskuntien väliset kilpailuasetelmat sekä punaisten osoittama kritiikki vesittivät juhlaperinteen kansallisen ulottuvuuden.⁸²

Vapausjuhlia vietettiin myös Tyrvään-Vammalan naapuripitäjissä. Karkussa vapausjuhlia vietettiin 1920-luvulla, erityisesti 1928 järjestetyt 10-vuotismuistojuhlat olivat huomattavat. Mouhijärvellä järjestettiin myös huomattavia vapausjuhlia, joiden juhlallisuuksiin osallistui ainakin vuosina 1919-1921 myös Karkun suojeuskuntalaisia. Myös Kiikoisissa ja Kiikassa järjestettiin vapausjuhlia, joiden juhla järjestelyissä ne avustivat toisiaan. Paikkakuntien omissa vapaus- ja vihkiäisjuhlissa pyrittiin korostamaan paikallisia tapahtumia. Kiikan vapausjuhlissa 1921 muisteltiin erityisesti Ruotsilan kahakkaa, Tyrvään-Vammalan vapausjuhlissa muistettiin Vammalan kauppalan tulipaloo ja Huittisten suojeuskunnan lipun vihkimistilaisuudessa muistutettiin mieliin Satakunnan suojeuskunta-aatteen alkukodin olevan Lauttakylässä.⁸³

Vuosi 1919 sujuikin Tyrvään suojeuskunnan esikunnan kannalta erinomaisella tavalla. Suojeuskuntaan liittyi uusia miehiä ja innostus harjoituksiin sekä muuhun suojeuskunnan

⁸¹ Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeuskunnan arkisto, Tyrvään suojeuskunnan historiikki vuodelta 1930. Pöytäkirjoja suojeuskunnan esikunnan kokouksista ei ole juurikaan säilynyt.

⁸² Villstrand 2006, 234-247, 263-265.

⁸³ Lammi 2004,102-104, 111, 121-122, 136 ja 149-150, Alapuro 1995, 215.

käytännön toimintaan oli voimakasta. Osaltaan intoa pitivät yllä myös heimosodat, joihin otti osaa myös tyrvääläisiä. Tyrvään suojeluskuntalaisia osallistui Viron vapaussotaan ja Aunuksen retkikuntaan, josta viimeksi mainitussa kaatui kaksi Tyrvään suojeluskunnan miestä. Siironen esittääkin, että heimosodissa ruumiillistui osa suojeluskuntien hegemonista asemaa perustelevasta diskurssista: heimosodat nähtiin osana maailmanvallankumouksen pysäyttämistä, ja asetti paikalliset suojeluskunnat ja yksityiset mielipiteet hetkeksi yleiseurooppalaiseen kontekstiin.⁸⁴

Innokkuus eri vapausjuhlien kunniaksi toimeenpantujen sekä muiden paraatien järjestämiseen ja osanottoon vuosina 1919-1921 oli huomattavaa. Vuonna 1919 Tyrvään suojeluskunta osallistui kokonaisuudessaan Porissa huhtikuun alussa järjestettyyn paraatiin, jonka vastaanotti valtionhoitaja Mannerheim. Lisäksi suojeluskunta tervehti Mannerheimia Tyrvään asemalle muodostelmaan järjestäytyneenä häntä kuljettaneen junan pysähtyttyä hetkeksi. Tyrvään suojeluskunnasta muodostettu paraatijoukkue lähetettiin myös helmikuun alussa Porissa järjestettyyn Satakunnan suojeluskuntajoukkojen paraatiin. Omien vapausjuhlien jälkeen Tyrvään suojeluskuntalaisia otti osaa myös sisällissodan voitonjuhlien vuosipäivänä Helsingissä 16.5.1919 järjestettyyn paraatiin.⁸⁵

Innostus paraateihin jatkui vuonna 1920. Suojeluskunta järjesti edelleen paraatin vapausjuhlissa 1919 ja myös ensimmäistä kertaa järjestetyissä suojeluskunnan itsenäisyyspäivän juhlissa. Tyrvään suojeluskunnasta otti osaa Tampereen vapausjuhliin vuonna 1920 38 miestä. Vuonna 1921 paraati-innostus näyttää olleen ylimmillään: oman pitäjän vapausjuhlien lisäksi 9.6. järjestettiin suojeluskunnan katselmus, jossa paraatijoukot tarkasti majuri Ekholm sekä piiripäällikkö Ikonen. Tyrvään suojeluskunta lähetti jälleen miehiä muihin paraateihin, tällä kertaa Huittisiin 70 miestä, Mouhijärvelle 30 miestä, Helsinkiin 7 miestä ja Porin paraatiin 2 miestä suojeluskunnan lipun kanssa.⁸⁶

Vapausjuhlia järjestettiin säännöllisesti Tyrvään suojeluskunnan toimesta vuosina 1920-1923. Suojeluskunnalla oli toimintansa alkuvuosina muutoinkin vilkasta juhla- ja iltamatoimintaa, ja

⁸⁴ Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomus vuodelta 1919. Siironen 2006, 171-173.

⁸⁵ Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomus vuodelta 1919.

⁸⁶ Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset vuosilta 1919-1920.

huhtikuussa vietettyjen vapausjuhlien vastapainoksi suojeluskunta järjesti kesäisin suuret kesäjuhlat, jossa pääpaino oli urheilulla, iltamilla ja vapaamuotoisemmalla ohjelmalla. Suojeluskunta, ja erityisesti Lotta Svärdin Tyrvään paikallisosasto alkoi ensimmäisenä aktiivisesti juhlistaa itsenäisyyspäivää. Jo vuonna 1920 suojeluskunta järjesti paraatin itsenäisyyspäivänä, ja lotat järjestivät illalla isänmaalliset iltamajuhlat. Lisäksi 20.6.1920 järjestettiin juhlat, joissa vuoden 1918 taisteluissa mukana olleille suojeluskuntalaisille jaettiin vapaudenmitalit.⁸⁷

Poliittisten olojen vakiintuminen vuosina 1922-1923 näkyi suojeluskuntien aktiivisuudessa. Viisivuotisten vapausjuhlien alla Tyrvään Sanomissa julkaistiin sapekas kirjoitus, jossa kirjoittaja soimasi paikkakunnan miehiä aktiivisuuden puutteesta ja kehotti liittymään suojeluskunnan riveihin viimeistään vapausjuhliin mennessä. Suojeluskunnan jäsenmäärä lisääntyikin jäsenhankinnan uudelleen tehostuttua, ja vuoden 1923 aikana uusia jäseniä kirjoittautui suojeluskuntaan 96. Neljännen kerran vietettyihin vapausjuhliin, jotka sijoittuvat Tyrvään vapautumisen 5-vuotismuistopäivään, osallistui suojeluskuntalaisia yhteensä yli 200.⁸⁸

Vuoden 1923 vapausjuhla muodostui merkittäväksi kahdella eri tavalla. Se järjestettiin poikkeuksellisesti vasta 22.4., ja ohjelma pyrittiin järjestämään monipuolisemmaksi ja juhlavammaksi kuin kahtena aikaisempana vuonna. Juhlat muodostuivat myös vedenjakajaksi: varsinaista vapausjuhlaa paraateineen ja juhla jumalanpalveluksineen ei järjestetty vuosina 1924-1927, vaan ne korvasivat suojeluskuntalaisten kunniakäynti sankarihaudoilla ja iltaohjelma typistyi kunniakäynnin jälkeen pidettyihin pienimuotoisiin kahvitilaisuuksiin. Myös itsenäisyyspäivää vietettiin juhlavan alun jälkeen yksinkertaisesti ”kirkkojuhlana”, eikä paraateja tai julkisia seremonioita järjestetty. Tosin itsenäisyyspäivän iltana lotat pyrkivät järjestämään suojeluskuntalaisille juhlavat iltamat. Ainoa paraati, jossa Tyrvään suojeluskunta oli kokonaisuudessaan vuosina 1924-1926, järjestettiin Turun ja Porin läänin maaherran käynnin aikana 12.3. 1924.⁸⁹

⁸⁷ Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomus vuodelta 1920. Lammi 2004, 104.

⁸⁸ TS 20.3. 1920, Lammi 2004, 94, 105.

⁸⁹ Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset vuosilta 1923-27. Lammi 2004, 105.

Vuoden 1923 jälkeen muodostuivat suojeluskunnan kesäohjelmat merkittävimmäksi juhlatapahtumaksi. Vuodesta 1924 lähtien ne järjestettiin kaksipäiväisinä, ja ohjelma paisui vuosi vuodelta. Molempina päivinä järjestettiin iltamat, ja urheilukilpailujen ohella mm. katseltiin ilmailunäytöksiä, elokuvia, ratsastusnäytöksiä sekä kuunneltiin tunnettujen esiintyjien järjestämiä konsertteja kirkossa ja seuratalolla. Kesäjuhlista muodostuikin 1920-luvun kuluessa monipuolinen kansanjuhla, joilla oli Tyrvään suojeluskunnalle myös huomattava taloudellinen merkitys.⁹⁰

Valkoisten Tyrvään valtauksen 10-vuotismuistojuhlat vuonna 1928 muodostuivat pitkien valmistelujen ja juhlille annetun suuren painoarvon vuoksi merkittäviksi. Vapausjuhlat järjestettiin kyseisenä vuonna juhlavasti suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisosaston voimin. Tapahtumapäivänä, 18.4.1928, juhlallisuudet aloitettiin samaan tapaan kuin vuonna 1919, jo aamulla kello 8 ilmoitettiin yhteislaukauksilla juhla alkaneeksi. Tämän jälkeen, kello 9, laskettiin sankarihaudalle seppeleet, pastori Salokangas piti puheen ja kirkkokuoron johdolla laulettiin yhteislauluja. Kunniakäyntiä seurasi juhla jumalanpalvelus, jonka jälkeen Tyrvään suojeluskunta marssi kokonaisuudessaan paraatissa, jonka vastaanotti jääkärikapteeni T. Kaunisto. Lotat tarjoilivat juhlapäivällisen klo 14, ja illalla klo 18 alkaen järjestettiin seuratalolla juhlailtamat.⁹¹

Sisällissodan juhlavuosi näkyi myös muilla paikkakunnilla. Kiikassa 19.4.1928 järjestetyssä vapausjuhlassa oli samoja elementtejä kuin Tyrvässäkin, mutta omalaatuisena ratkaisuna juhlat aloitettiin klo 8 suojeluskunnan ampumakilpailuilla ja harjoituksilla, joita seurasi pienen lepo hetken jälkeen Kiikan suojeluskunnan ja lottien yhteinen paraati. Juhla jumalanpalvelus Kiikan kirkossa järjestettiin paraatin ”jatkeena”, ja kirkkoon siirryttiinkin marssin tahdissa. Jumalanpalveluksen keskeinen osa oli suojeluskuntalaisten ja lottien juhlallinen valatilaisuus, ja jumalanpalveluksen jälkeen suojeluskunnan joukot suorittivat vielä ohimarssin. Juhlapäivä päättyi, kuten Tyrvässäkin, lottien tarjoilemiin päivällisiin ja juhlailtamiin.⁹²

⁹⁰ Sota-arkisto, SK 285. Tyrvään suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset vuosilta 1923-27.

⁹¹ Tyrvään sanomat 25.4. 1928.

⁹² Tyrvään sanomat 25.4. 1928.

Vaasassa sisällissodan alkamisen kymmenvuotismuistoa juhlittiin myös näkyvästi. Tykinlaukaukset, seppelien laskut ja suojeluskuntien paraatit kuuluivat päiväohjelmaan ja illalla järjestetyt iltamatilaisuudet sekä kaupungin juhla-alaistus olivat jatkoa muuten kylmän ja harmaan päivän ohjelmalle. Myös Vaasassa ohjelma ja juhlallisuudet oli suunniteltu aikaisempien vuosien vapausjuhlien ohjelmaan perustuen. Juhlat oli pyritty suunnittelemaan tarkoin, jotta kieliriidat olisi voitu unohtaa, ja korostaa juhlapäivän paikallista, alueellista ja valtakunnallistakin merkitystä.⁹³

Vuoden 1928 vapausjuhlia edelsi vuonna 1927 järjestetyt Tyrvään suojeluskunnan perustamisen 10-vuotisjuhlallisuudet. Vuoden teki merkittäväksi myös itsenäisyyden 10-vuotismuistopäivä 6.12.1927. Tämän vuoksi Itsenäisyyden liitto alkoi jo alkuvuodesta toimia liputtamiskulttuurin edistämiseksi ja Suomen lippujen levittämiseksi. Tähän työhön Tyrvään alueella tarttui Lotta Svärdin paikallisosasto.⁹⁴

Suojeluskunnan 10-vuotisjuhlat järjestettiin kesäjuhlien yhteydessä 13.-14.8.1927. Juhlat järjestettiin toisaalta aiempia vapausjuhlien käytäntöjä jatkaen mutta toisaalta vapausjuhlista tutut seremonialliset juhlallisuudet, joihin kuului kunniakäynti sankarihaudalla, jumalanpalvelus sekä paraati, yhdistettiin kesäjuhlien vapaamuotoisempiin ja ”uudenaikaisiin” tapahtumiin kuten urheilukilpailuihin, arpajaisiin ja erityisen toivottuihin yleisölennätyksiin.⁹⁵

Nimimerkki *Ltn Jonsa* kirjoitti muistopäivän juhlistamisesta Tyrvään Sanomissa 23.5. 1928 seuraavasti:

Nurkkaisänmaallisuutta.

[...]Oli surullista todeta, että niin harvat muistivat kohottaa edes valtakunnan värejä tankoon muistuttamaan päivän merkityksestä – puhumattakaan siitä, että miltei kaikkialla häärittiin arkisen työn touhussa. Olisi näin ollen aivan liikaa puhua jostakin vaatimattomasta yhtenäistä Suomea rakentavasta juhlahetkestä[...]

⁹³ Villstrand 2006, 247-252, Andersson 1999, 250-251.

⁹⁴ Tyrvään Sanomat 2.3. ja 27.4. 1927.

⁹⁵ Tyrvään Sanomat 2.3. 1927, 20.4. 1927, 27.7. 1927 ja 10.8. 1927.

[...]Mitä liputtamiseen tulee, lienee pääkaupunkiseutu erikoisesti mainita maaseutulaisille. Niin ollen jäi se kunkin omakohtaisen arvostelukyvyn varaan – ja seuraukset näkyivät. Niin huvittavaa kuin onkin todeta ero Suomen tasavallan ja – meidän ”oman” 10-vuotisjuhlamme pidolla täällä, täytyy surulla kuitenkin tunnustaa se yhteenkuuluvaisuuden tunnon puute, mikä tässä ilmenee[...]⁹⁶

Edellisessä mielipidekirjoituksessa luodaan jännitteitä toisaalta paikallisten ja valtakunnallisten vapausjuhlien järjestämisen ja toisaalta pääkaupunkiseudun ja maaseudun tapakulttuurin välille. Vuoden 1918 jälkeisten paikallisten vapausjuhlien vieton merkitys oli muuttumassa 1920-luvun lopulla, ja valtakunnallinen merkkipäivä- ja liputuskulttuuri alkoi levitä myös Tyrvään seudulle. Vapausjuhlien vietosta pyrittiin tekemään valtakunnallista ja juhlapäiväksi pyrittiin saamaan juuri 16.5. Ongelmia kansallisen juhlapäivän vietossa nähtiin myös Vaasassa, jonka paikallisesta juhlapäivästä 28.1. ei tullut valtakunnallista juhlaa, ja sen juhlistamista kritisoitiin Villstrandin mukaan *Vasabladetissa* 30.1.1938.⁹⁷

3.3 Sankaruuden luominen – sisällissodan julkisen muistamisen synty

Uhrien ja sankareiden keskinäinen erottelu mutta kuitenkin yhteinen muistaminen palveli kahdella tapaa valkoisen tulkinnan vahvistamista paikallisyhteisössä. Kuitenkin yksittäisten surmattujen muistelun sijaan julkinen muistaminen ja yhteisölliset performatiivit keskittyivät etupäässä sankarivainajien muiston säilyttämiseen ja esille tuomiseen jo hautajaisissa. Juuri sankarivainajien haudalle pystytettiin varsinainen valkoisten vainajien muistomerkki, vaikka useiden punaisen terrorin uhrien haudoille pystytettiin kiviä, joiden lisätekstit kertovat henkilön saaneen surmansa sisällissodassa.

⁹⁶ Tyrvään Sanomat 23.5. 1928.

⁹⁷ Villstrand 2006, 263.

Tärkeä syy tälle lienee suojeluskuntien merkityksen nousu. Uutena paikallisena voimatekijänä suojeluskunnat pyrkivät saamaan kannatusta kaikista porvarillisista piireistä ja toimimaan näitä yhdistävänä kansanliikkeenä, jonka ytimessä oli ajatus yhteisöllisestä maanpuolustuksesta vapaussodan uhrien muiston velvoittamana. Suojeluskunta ja – luonnollisesti – sen rinnakkaisjärjestö Lotta Svärd tarvitsivat nationalistiseen aatemaailmaan tukeutuvana järjestönä paitsi aineellisia resursseja toiminnalleen, myös pyhäksi merkityn paikan, jossa järjestön henkistä perustaa voitiin tärkein performatiivein uusintaa. Tähän tarpeeseen syntyivät kuin luonnollisesti hautausmaille rajatut sankarihauta-alueet ja niille pystytetyt muistomerkit, jotka sijaitessaan jo valmiiksi pyhitetyllä ja arkielämän piiristä erotetuilla alueilla saivat lisämerkityksensä.

Suojeluskuntien toiminta sankarihautajaisten järjestämisessä, muistomerkin hankkimisessa ja vainajien muiston kunnioittamisessa kanavoi yleisen surureaktion suojeluskunnan voiman ja symbolisen merkityksen tukemiseen sekä valkoisen Suomen hegemoniaa tukevien ideologioiden ja normien muodostamiseen. Suojeluskunnan toiminnan kautta kaatuneiden ja surmattujen henkilökohtainen sureminen ja muistamisen prosessi tehtiin julkiseksi. Ulla-Maija Peltosen mukaan tämä ei aina käynyt kivuttomasti, vaan ongelmiakin oli. Omaiset luovuttivat vainajien hautaamisen hautausoimikunnille ja heidän muistamisensa suojeluskunnille joskus vastahakoisesti. Erityisesti vapaan tunteidenilmaisun rajoittaminen oli omaisille vaikeaa.⁹⁸

Outi Fingerroos on esittänyt, että sisällissodan jälkeen ritualisoitu kuolema integroitiin paikallisyhteisöä laajempiin kehyksiin, ja siitä poikkeaminen tuli kansalliseksi ja arvoperustaiseksi ongelmaksi, johon reagoitiin vallan esittämällä ja käytöllä. Valkoisten vainajien kuolema ja hautaus erotettiin tarkoituksella siviilihautauksista. Ero tehtiin myös sankarivainajien ja punaisen terrorin uhrien kuoleman ja hautauksen välille. Molemmat saivat poikkeuksellisilla hautajaisjärjestelyillä (mm. siunaaminen kirkossa) ja myöhemmillä kollektiivisilla muistamisrituaaleilla tavallisesta kuolemantapauksesta poikkeavan kohtelun. Juuri rituaalien kollektiivisuus ja niiden kansallinen merkityssisältö laajensivat toiminnallisesti vainajien muistamisen osaksi laajempaa muistamisen politiikkaa sekä valkoisen Suomen julkisia traditioita.⁹⁹

⁹⁸ Peltonen 2002, 244-247.

⁹⁹ Fingerroos 2004, 263-268.

Kuoleman ja muistamisen rituaalit toimivat vallan välineinä voimasuhteiden esittämisessä ja uudistamisessa sisällissodan jälkeisessä paikallisyhteisössä. Vallan legitimointi tapahtui valkoisten sankareiden ja uhrien veren lunastamana ja heidän muistonsa pyhittämisenä. Valkoinen hallinto ja erityisesti suojeluskunnat katsottiin velvollisiksi tunnustamaan vainajien merkityksen ja sitoutumaan heidän muistonsa säilyttämiseen. Sankarivainajien hautapaikaksi erotettu julkinen, pyhä tila toimi keskeisenä muistamisen ja vallan oikeuttamisen paikkana, jonka merkitystä korostettiin paikalle hankitulla muistomerkillä. Paikka, ja sen merkittäjä, sankarihautamuistomerkki, toimi näkyvyydessään jatkuvana muistuttajana vallasta ja sen oikeutuksesta. Näkyvällä paikalla sijaitessaan se jo omalla olemassaolollaan toimi vallan tuottajana. Juhlapäivinä, kuten Tyrvään-Vammalan vapausjuhlissa, itsenäisyyspäivänä ja vapaussodan päättymisen muistopäivänä sankarihauta-alue oli valtaa uusintavan performatiivisten rituaalien suorituspaikka. Kirkossa suoritettut rituaalit, juhla jumalanpalvelukset sekä lotta- ja suojeluskuntalaisvalojen vannomistilaisuudet sekä vahvistivat sankarihaudan merkityssisältöä että saivat itse rituaalista lisämerkitystä kun ne yhdistettiin kunniakäyntiin muistomerkillä. Kuolema ja tila niveltäivät vallan tuottamisen ja kehystämisen välineiksi niitä yhdistävien rituaalien kautta.

4. Hiljaisuuden varjo: punaisten muistojen synty

4.1 Epätietoisuuden aika – punaisten kuolemien julkisuus vuoden 1918 aikana

Punaisten kannalta sisällissodan jälkiselvittelyt olivat raskaat Tyrvään-Vammalan seudulla. Punaisten tekemät murhat ja Vammalan palaminen kuohuttivat mieliä, ja sanomalehdissä sekä huhupuheina levinneet kauhutarinat ruokkivat kostovimmaa. Tyrvään ja Vammalan punaisia teloitettiin yhteensä 41 henkeä, joista 11 teloitettiin ilman oikeuskäsittelyä Tyrväässä ja kuusi ulkopitäjissä. Satakunnan rintamaoikeus tuomitsi kuolemaan 22 henkeä ja valtiorikosoikeus kaksi henkeä. Kaikkiaan valtiorikosoikeuksissa tuomittiin 226 tyrvääläistä, joista useat oli jo Satakunnan rintamaoikeus tuominut.¹⁰⁰

Tiedonkulku teloituksista ja kuolemantapauksista oli salamyhkäistä ja peiteltyä. Ampujien henkilöllisyydet säilyivät salaisuuksina, ja kirkonkirjoihinkin punaisten kohtaloksi merkittiin joko kadonnut (11 tapausta) tai kuolleeksi julistettu (35 tapausta). Tällaisissa tilanteissa paras tiedonvälityskeino teloitettujen kohtaloista ja viime vaiheista oli suusta suuhun tapahtunut tiedonvälitys. Teloituksista ja teloitettujen kohtaloista kiertelikin kauhutarinoita.¹⁰¹

Sisällissodan jälkeen punaisten perheiden, työväenyhteisöjen ja yksilöiden kohdattavaksi jäi monta ongelmaa. Muistamisen ongelma tuli punaisten ratkaistavaksi tilanteessa, jossa paikallisyhteisöt olivat jakautuneet kahteen eri leiriin. Julkisuus noudatteli tätä jakoa: ”virallinen” julkisuus noudatteli 1940-luvulle saakka yksinomaan valkoisten tulkintoja tapahtumista ja punaisten tulkinnat jäivät ”virallisen” julkisuuden taakse ja sen katvealueisiin. Myös henkilökohtaiset muistot ja tapahtumien muisteleminen pyrittiin usein tukahduttamaan tai niitä saatettiin muokata ”paremmiksi” selityksiksi. Virallisen julkisuuden vastaisten tulkintojen muistaminen ja muisteleminen kuitenkin legitimoitiin totuuden ja oikeuden käsittein, vääryyksien ja virheiden muistamisena tulevia aikoja varten. Peltonen tuokin tutkimuksissaan laajasti esiin erityisesti 1960-

¹⁰⁰ Piilonen 1996, 529-531.

¹⁰¹ Piilonen 1996, 531, Aatsinki 2007, 43.

luvulla järjestettyjen muistitietokeräysten merkityksen muistin patojen purkajana sekä muistetun ja unohdetun, kielletyn ja sallitun välisten rajojen uutena asettajana.¹⁰²

Virallisen julkisuuden vaiettua punaisten kuolemista sisällissodassa nousi ongelmaksi toisaalta kuolemista ja kuolemantapahtumista vaikeneminen, toisaalta kuolleiden muistamiseen liittyvät ongelmat. Kuolema sodan seurauksena on jälkeenjääville ongelmallisempi kuin rauhan aikana tapahtuva, ns. normaali kuolema. Vuoden 1918 kriisin jälkeen kuoleman traditioiden hallinta tai sen puute muodostui tärkeäksi kysymykseksi. Vallassa olevien valkoisten ”pyhät” kuolemat merkitsivät vastapainoksi punaisten kuolemat ”häpeällisiksi”. Kuitenkin Peltosen mukaan sosiaalisesti vaikeassakin tilanteessa punaisten omaiset kykenivät kuitenkin luomaan vaihtoehtoisia tapoja hallita kuolemaa ja muistaa läheisiä vainajia. Legitiimi kuolemanhallinta perustuu mm. kuolemansyyntä selvittämiseen, kuolintodistuksen ja muiden virallisten asiakirjojen hankkimiseen ja hautapaikan merkitsemiseen. Omaisille tärkeät kuolemanrituaalit jäivät myös suorittamatta, eikä punaisten kuolema vankileirillä tai teloitusr ryhmän edessä muutenkaan antanut tilaisuutta tulkita kuolemaa ”hyväksi kuolemaksi”, johon kuuluvat rauhallinen poismeno, läheisten läsnäolo ja kuolevan valmistautuminen kuolemaan.¹⁰³

Outi Fingerroos on tutkimuksessaan *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa* (2004) kategorisoinut punaiset kuolemat ei-toivotuiksi vaietuiksi kuolemiksi, jotka olivat rituaalisia merkitysongelmia. Ne poikkesivat valkoisten kuolemista olennaisilta osiltaan – niiden toimintakompleksin malli oli avoin, julkisuus vaikenen niistä ja niiden muistamisesta puuttui rituaali- ja kollektiivinen muisti. Erityisesti viimeksi mainittu ongelma teki punaisten kuolemista erityisen vaikeita, sillä henkilökohtaisten muistojen puuttuessa rituaalisesti jaettu kollektiivinen muisti ei peitä muistamisen ”aukkoja”, vaan kuolemat etäännyvät kollektiivisesta muistamisesta. Legitimiteetin puute ja virallisen julkisuuden vaikeneminen punaisten kuolemista loi tilanteen, jossa kuolemanhallinta politisoitui. Kuolemanhallinta representoi yhteiskunnallisia valtasuhteita ja arvoarvostelmia. Voittajien hyväksytyt traditiot sulki pois julkisuudesta sekä hävinneiden ei-hyväksytyt vastatraditiot että valkoisten vainajien vaihtoehtoiset muistamisen traditiot ja kuolemien tulkinnat.¹⁰⁴

¹⁰² Peltonen 1996, 59-87, Peltonen 2003, 16-20.

¹⁰³ Peltonen 2003, 66-68, Fingerroos 2004, 259-269.

¹⁰⁴ Fingerroos 2004, 267-268.

Punaisten vainajien omaiset saivat tiedon omaisensa kuolemista usein melko pian, mikäli vainaja kuului valtausvaiheen aikana tai välittömästi sen jälkeen teloitettuihin. Sen sijaan tietoja vankileireille joutuneiden vaiheista – heidän elämästään ja kuolemastaan – saapui paikkakunnalle vähitellen. Epätietoisuus omaisten kohtelusta ja kohtalosta vankileirillä aiheutti omaisille suurta ahdistusta ja surua: kirjeenvaihdon mahdollistuttua vankileirien ja kotipaikkakuntien välille pyrkivät tuomittuja odottavat saamaan kirjeitse tietoa heidän vaiheistaan. Suruviestin kohdatessa omaiset halusivat, mikäli mahdollista, nähdä paikan, missä vainaja oli kohdannut kuoleman. Peltosen mukaan tieto vainajan kuolinajasta ja -olosuhteista sekä vierailu vainajan kuolinpaikalla luo tärkeän kiinnostuksen surutyön alkamiselle. Omainen, joka ei ole voinut olla läsnä kuolevan viime hetkillä, voi saavuttaa puuttumaan jääneen viimeisen yhteisen hetken vierailemalla kuolinpaikalla ja pyrkimällä ”samaistumaan” vainajan kokemuksiin tai niitä läheltä seuranneeseen. Sisällissodan aikaisissa tai jälkeisissä oloissa tämä ei kuitenkaan ollut usein mahdollista, joten omaisen muistelulle tärkeää informaatiota saatiin mahdollisen kirjeenvaihdon lisäksi yleensä vain mukana olleilta taistelu- tai vankitovereilta.¹⁰⁵

Omaisille tärkeitä, yksityiskohtaisempia tietoja alkoi vankileireiltä saapua heinäkuun alkupuolella. Suomen hallitus, huolestuttuaan vankileirien ravintolanteesta, teki 26.6.1918 päätöksen ensimmäisestä, punaisten vankien laajamittaisesta armahduksesta. Vankeja luonnollisesti kulki leireiltä ja vangitsemiskeskuksista sisään ja ulos jo niiden perustamisesta lähtien, mutta ”vankipassilaisten”, ennen tuomiotaan (väliaikaisesti) pois päästettyjen määrä nousi huomattavasti vasta heinäkuun kuluessa, yli kymmenellä tuhannella hengellä. Näiden lisäksi kesä-heinäkuun aikana alkoi myös ehdonalaiseen vankeusrangaistukseen jo tuomittujen määrä kasvaa kiihtyvällä vauhdilla valtiorikostuomioistuinten aloitettua tuomitsemistoimintansa 18.6.1918¹⁰⁶

Heinäkuun vaihtuessa elokuuksi tulivat vapautettujen sekä vankileirillä vielä olevien ja siellä kuolemansa kohdanneiden omaisille vähitellen tutuiksi eri vankileirien tapahtumat ja olot vapautuneiden kertomusten levitessä suullisesti heidän kotiseudullaan. Tyrvään-Vammalan punaisia tuomittiin valtiorikostuomioistuimissa yhteensä 226, joista 1-4 vuoden mittaisiin vankeusrangaistuksiin 163. Viimeksi mainitut tuomittiin miltei poikkeuksetta ehdollisiin

¹⁰⁵ Peltonen 2003, 30-48, 60-65, 89.

¹⁰⁶ Paavolainen 1990, 271-273.

vankeusrangaistuksiin, joten heistä lähes kaikki vapautuivat vankileireiltä heinäkuun aikana – mikäli olivat vielä elossa.¹⁰⁷

Tietoja kadonneista, teloitetuista ja vankileireillä kuolleista henkilöistä Tyrvään-Vammalan seudulla välitti Tyrvään Sanomat. Jo 16.5.1918 ilmestyneessä numerossa lueteltiin seurakuntatietojen kuolleita-palstalla surmansa saaneiden punaisten nimiä ja kuolinpäiviä. Varsin harvoin kuolintapa tai kuolinsyy tuotiin esiin, yleisin ilmaisu oli yksinkertaisesti ”kuollut”. Ainoastaan Stormin työväenyhdistyksen sihteerin Herman Kalevan kuolintietoihin on lisätty teksti *ammuttiin sota-oikeuden päätöksellä 21.4. 1918*. Ensimmäisten, jo valtauksen yhteydessä teloitettujen punaisten kuolintietoja lueteltiin yhdessä valkoisten surmattujen nimien kanssa. Ensimmäisten teloitettujen punaisten lisäksi samassa lehdessä oli myös kahden, jo punaisten vallassaoloaikana onnettomuuden seurauksena kuolleiden punakaartilaisien¹⁰⁸ nimet.

Tämän jälkeen tietoja punaisten kuolemista julkaistiin Tyrvään Sanomissa säännöllisesti. Yleisimmin sanomalehti käytti ilmaisuja ”kuollut”, tai ”kuoli Hämeenlinnassa/Tammisaaressa/Lahdessa”. Selkeä ero tehtiin valkoisiin kuolleisiin, joiden kuolintavaksi merkittiin ”murhattu”, ”murhattiin” tai ”kaatunut”. Punaista kuolleista paikkakunnalla puhdistusvaiheessa teloitettujen jälkeen kesällä ja syksyllä alettiin julkaista kuolintietoja vankileireissä nälkään ja tauteihin kuolleista. Tiedot kuolleista saapuivat ensin kirkkoherranvirastoon, jonka tiedonannon jälkeen Tyrvään Sanomat julkaisi ne seuraavassa numerossaan. Kirkkoherranvirasto joutui kääntymään paikallislehden puoleen myös hankkiakseen vankileireillä kuolleiden henkilötietoja, ja 10.10.1918 Tyrvään Sanomissa julkaistiinkin lista vajavaisia tietoja sisältäneitä vankileireiltä tulleita kuolinilmoituksia, joihin omaisia pyydettiin antamaan lisäselvityksiä kirkkoherranvirastossa. Epäselviä kuolintapauksia julkaistiin myöhään syksyllä. Esimerkiksi 28.11.1918 julkaistussa numerossa palvelija Kustaa Niemisen ilmoitettiin *kadonneen tietämättömiin viime huhtikuulla*. Kuolleita -palstalla julkaistiin ilmoituksia punaisista taisteluissa kaatuneista vasta myöhemmin syksyllä, 26.9. ja 17.10.1918.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Piilonen 1997, 526-527, liite 6, s. 567.

¹⁰⁸ Tyrvään Sanomat 16.5. 1918, Piilonen 1997, 503. Onnettomuuden uhreista mäkitupalainen K.P. Pajunen hukkui 19.4. 1918 ja työmies H. Vuorinen putosi hevosen selästä 14.4. 1918.

¹⁰⁹ Tyrvään Sanomat 16.5., 23.5., 13.6., 20.6., 4.7., 11.7., 18.7., 25.7., 1.8., 8.8., 22.8., 29.8., 5.9., 26.9., 10.10., 17.10., 24.10., 28.11., 5.12. ja 28.12. 1918.

Vuoden 1918 kesän ja syksyn aikana seurakuntatietoja seurattiin Tyrvään Sanomista epäilemättä tarkasti. Kuoleman julkiseksi tekeminen ja julkisesti näkyminen oli tuolloin ja on vieläkin keskeinen osa kuolemanrituaalia. Tähän tehtävään alettiin Suomessa käyttää sanomalehteä jo 1800-luvun lopulla. Seurakunnallisten tietojen lisäksi yksityiset henkilöt alkoivat julkaista lehdissä kuolinilmoituksia, joilla kerrottiin julkisesti kuolemantapauksesta ja ilmoitettiin kuoleman koskettamalle yhteisölle suremisrituaalien alkamisesta. Kuolinilmoitukset korvasivat varhaisemmat käytännöt kuolemantapauksen ilmoittamisesta ja hautajaisvieraiden kutsumisesta. Fingerroos kirjoittaakin, että tässä tapauksessa maaseudun ja kaupungin välinen ero oli selkeä: Karjalan kannaksen maaseutupitäjissä kuolemantapauksesta ilmoitettiin erikseen yleensä vain papille suullisesti ja kauempana asuville sukulaisille, jotka tavoitettiin kirjeitse. Lähellä asuvat saapuivat hyvästelemään vainajaa ja lohduttamaan omaisia arkkuun laittamisen yhteydessä heti tapauksesta tiedon saatuaan. Maaseudulla hautajaisiin kutsuttiin koko kylän väki, joka kokoontui surutaloon jo hautajaispäivän aamuna. Kaupungissa näitä yhteisöllisiä käytäntöjä ei noudatettu, vaan kuollut kuljetettiin heti kappeliin, ja hautajaisväki kokoontui sanomalehdessä tai kutsukortissa saamaansa kutsua noudattaen vasta hautausmaalla.¹¹⁰

Punaisten puolen kuolinilmoitukset olivat vuoden 1918 sanomalehdissä melko harvinaisia, jopa syyskuussa 1918 jälleen ilmestymään alkaneessa Suomen Sosialidemokraatti –lehdessä suurin osa kuolinilmoituksista julkaistiin vasta vuoden 1919 puolella. Tyrvään Sanomat julkaisi kuitenkin punaisten kuolinilmoituksia jo 11.7., jolloin julkaistiin kahden ensimmäisen punaisen vainajan kuolinilmoitukset. Punaisten vainajien kuolinilmoituksia julkaistiin lehdessä pääasiassa vuoden 1918 kesän ja syksyn aikana, viimeiset kuolinilmoitukset ovat 28.11.1918 julkaistussa Tyrvään Sanomissa.¹¹¹

Kuolinilmoituksia julkaistiin punaisiksi tunnistettavien vainajien muistoksi yhteensä 41 kappaletta. Suurimmassa osassa ilmoituksia muistellaan vain yhden vainajan kohtaloa, mutta muutamassa ilmoituksessa sama perhekuunta on julkaissut kaikkien kuolleiden jäsentensä muistoksi yhteisen ilmoituksen. Esimerkiksi 28.11.1918 ilmestyneessä Tyrvään Sanomissa Pajusen perhe Tyrvästä

¹¹⁰ Fingerroos 2004, 174-185.

¹¹¹ Peltonen 2003, s. 72-72, Tyrvään Sanomat 11.7.-28.11. 1918.

ilmoitti sekä poikansa Lahjan kuolemasta, joka tapahtui Hämeenlinnan vankileirillä jo 26.5. 1918 että tyttärensä Saiman kuolemasta sairauteen kotona, joka tapahtui 19.11. 1918.¹¹²

Kuolinilmoitukset koostuvat seuraavanlaisista rakenteellisista osista: 1) symboli, useimmiten risti, 2) aloitusfraasi, esim. *Syväällä surulla ilmoitamme, että...*, 3) vainajan nimi, esim. *rakas mieheni* tai *rakas veljemme ja poikamme (...)* 4) kuolinpaikka ja –aika, esim. *kohtalon kovat taistot kärsittyään vaipui ikuiseen uneen Tammisaarella, kuoli 19.7. 1918.* 5) vainajan kuolinikä, esim. *23 v. 6 kk. ja 20 pv. vanhana*, 6) muistajien nimet, esim. *Kaihoten kaipaamaan jäivät vanhemmat, siskot ja veljet*, sekä 7) muistovärssy, joka saattoi olla raamatunlause, virren säkeistö tai sen osa, runo tai (joissakin tapauksissa) vainajan tai omaisen ajatus, pyyntö tai lause, esim. *Oi kohtalo, kohtalo säälimätön miksi veljet kaikki meiltä riistit, ensiksi vankilan kärsimykset toit, myöhemmin iäisyyden tuomion hait, sinäkin Väinö niin hiljainen hellä, kohtalon kovuutta kokea sait.* Joissakin tapauksissa tyydyttiin hyvin lyhyeen lauseeseen, esim. *Liian suuret sait kärsiä vaivat, vaan sieluas murskata ei kukaan taida*, tai muistovärssy jätettiin kokonaan pois.¹¹³

Ulla-Maija Peltonen on tutkimuksessaan *Muistin paikat* jaotellut punaisten vainajien Työmieslehdessä ennen valkoisten voittoa ilmestyneet kuolinilmoitukset seuraaviin osiin: *symboli, aloitus, vainajan nimi, tekstiosuus, menetystä kuvaava ilmaisu, allekirjoittaja, muistovärssy sekä ilmoitus surusaatosta ja hautajaisista.* Sovellan Peltosen tekemää jaottelua pääosiltaan. Kuitenkin katson, että tekstiosuudessa ilmoitettavat tiedot toisaalta kuolinpaikasta ja –ajasta ja toisaalta vainajan kuoliniästä (Peltosen analysoimissa kuolinilmoituksissa on käytetty nykyajan tapaan henkilön syntymäaikaa) kuuluvat sisällöllisesti erilleen, eivätkä ne esiinny Tyrvään Sanomissa vuonna 1918 julkaistuissa kuolinilmoituksissa kaavamaisesti allekkain olevana tekstiosana kuten nykylehdistä, vaan ne on ilmaistu vaihtelevalla tavalla ilmoitustekstissä. Käsittelen kuitenkin muistajien nimiä (Peltosella allekirjoittaja) ja menetystä kuvaavaa ilmaisua yhdessä. Tyrvään Sanomissa julkaistuissa punaisten vainajien kuolinilmoituksissa ei luonnollisestikaan ole ilmoituksia surusaatosta ja hautajaisista, mutta niiden puutteeseen viitataan kuitenkin muistovärssyissä.¹¹⁴

¹¹² Tyrvään Sanomat 11.7.-28.11. 1918.

¹¹³ Esimerkit poimittu Tyrvään Sanomista seuraavasti: aloitusfraasit lehdestä 19.9. 1918, kuolinpaikka ja –aika lehdestä 1.8. 1918, vainajan ikä lehdestä 17.10. 1918, muistajien nimet lehdestä 17.10. 1918 sekä muistovärssyt lehdistä 3.10. 1918 ja 26.9. 1918.

¹¹⁴ Peltonen 2003, 68-69.

Punaisten vainajien omaisten lehdessä julkaisemat kuolinilmoitukset olivat paitsi osa henkilökohtaista surutyötä ja yksityistä kuolemanhallintaa, myös osa punaisten yhteistä kuolemanhallintaa. Ne voidaan nähdä myös alkuna työväen harjoittamalle ei-julkiselle tai puolijulkiselle muistamisen strategioille. Kuolinilmoituksissa käytetyssä kielessä ja värssyjen tekstivalinnoissa on luettavissa henkilökohtaisen menetyksen lisäksi myös tunnetta yhteisesti koetusta iskusta ja ”pahoista ajoista”. Kuolinilmoituksissa käytettiin varsin voimakasta kieltä, joka oli aikakaudelle poikkeuksellista: erityisesti omaisten surua kuvattiin vahvoja ilmaisuja käyttäen. Sisällissodan vainajille pyrittiin myös Peltosen sanoin tuottamaan ”hyvä kuolema” viitaten erityisesti vainajan kärsimisiin tuskiin ja kuolemaan niiden helpottajana. Kuolinilmoituksen julkaiseminen olikin alku kuoleman tuskallisen muiston purkamiselle ja käsittelemiselle.¹¹⁵

Värssytekstit luovat kuolinilmoituksen pisimpinä yhtenäisinä teksteinä ja merkityksellisesti latautuneita ilmaisuja sisältävinä tilaisuuden tarkastella punaisten vainajien omaisten läheisensä kuolemalle antamia merkityssisältöjä. Osassa ilmoituksista pyritään korostamaan melko neutraalilla tavalla kuoleman tuomaa ”helpotusta” vainajalle: *Myrskyä seuraa tyyneys, huolta ja kaihoa viihdytys, risti ja kruunu kirkkahiin, vainoa palkka ihanin*. Useissa teksteissä sen sijaan tuodaan melko selkeästikin esiin vankileirielämän olojen ja vainajan kuoleman epäinhimillisyyttä:

Et kestänyt nälkää kurjuutta/vaan vaivuit sorruit kokonaan. Et päässyt kotiin kuolemaan/vaan kuolit vankisairaalaan. Et saanut hoivaa omaisten/vaan katseen kylmän vierasten. Sä halveksimista sait ihmisten/vaan rakkahin olit sä meitillen. Se surumme suuret hälventää/ett kohtaamme toisemme ijäisyydessä.¹¹⁶

Kuolinilmoituksissa käytettiin usein samoja muistovärssyjä. Suosituinta muistovärssyä käytettiin kokonaisena tai sen osia soveltaen yhteensä kahdeksassa eri tapauksessa. Siinä käsitellään kuolemanhallinnan puutteellisuutta, omaisille kenties vaikeinta asiaa vainajan poismenossa:

¹¹⁵ Peltonen 2003, 67-68.

¹¹⁶ Tyrvään Sanomat 1.8. ja 14.11. 1918

Kärsimyksillä päätit elosi viimeiset päivät/ rakkahat muistosi meille vain jäivät. Miksi kohtalo sinut vei meiltä pois? Sun hautasi kummulle tulla emme voi. Emme voineet pyyhkiä otsaltas surun tummia pilviä pois/ vaan taivaan luojaalta pyydämme, että sielusi levon sais.¹¹⁷

Toiseksi suosituin värssy, joka valittiin yhteensä kuuteen ilmoitukseen, on luonteeltaan melko neutraali. Vainajan kuolema esitetään siinä helpotuksena:

Sä pääsit tyyneen rantahan/ myrskyistä jotka pauhaa/ kiusauksista maailman/ sait iäks kaikeks rauhan. Vaivoista pääsit lepon/ pimeydestä valohon/ itkusta taivaan riemuun.¹¹⁸

Kolmanneksi suosituin, osittain tai kokonaan neljästi käytetty muistovärssy liittyy totuuden ja oikeuden problematiikkaan. Se voidaan tulkita myös viittauksena vainajiin, jotka valtiorikosoikeus ennätti jo tuomita:

Kun saalistansa niittää toi surman enkeli/ niin huvitusten pyörteessä juur toiset iloitsi. Sä tuomiotas varroit/ se sulle lankesi. Vaan maallinen tuomiosi se tyhjään raukeni. Kun ylimmäinen tuomari se armahtavainen on/ ei syytöksiä vääriä vaan totuutta tahtoo hän. Sua halveksittiin täällä/ vaan toista halvempi et/ sä kohtaloasi kärsien henkesi menetit.¹¹⁹

Suosituimpien muistovärssyjen lisäksi kaksi kertaa esiintyneitä värssyjä oli viisi kappaletta ja vain kerran käytettyjä värssyjä oli yhteensä 16. Yhdessä ilmoituksessa muistovärssy oli korvattu ilmoittamalla vain virren numero ja yhdessä ilmoituksessa muistovärssyä ei ollut lainkaan. Muistovärssyjä oli viidessä ilmoituksessa kaksi kappaletta ja yhteen ilmoitukseen värssyjä oli

¹¹⁷ Tyrvään Sanomat 1.8., 8.8., 22.8., 5.9., 12.9., 19.9., 26.9. ja 3.10. 1918.

¹¹⁸ Tyrvään Sanomat 18.7. (kaksi ilmoitusta), 25.7. (kaksi ilmoitusta) ja 15.8. 1918 (kaksi ilmoitusta).

¹¹⁹ Tyrvään Sanomat 19.9., 26.9. (kaksi ilmoitusta) ja 3.10. 1918.

valittu yhteensä kolme, eli muistovärssyjä julkaistiin punaisten kuolinilmoituksissa vuoden 1918 Tyrvään Sanomissa yhteensä 44 kappaletta.¹²⁰

Ulla-Maija Peltonen on todennut Suomen Sosialidemokraatissa julkaistuista kuolinilmoituksista, että niiden sisältämien muistovärssyjen sisältö muuttui neutraalista voimakkaampien tunneilmaisujen suuntaan myöhemmin syksyllä. Sama havainto voidaan tehdä Tyrvään Sanomissa julkaistuista kuolinilmoituksista. Heinä-elokuussa useimpien kuolinilmoitusten muistovärssyjen sisältö oli suurimmaksi osaksi sävyltään neutraaleja, mutta syksymmällä tuomion, totuuden ja vainajan kärsimystentäyteen kuoleman teemat esiintyvät neutraalimpien ilmausten sijaan. *Sä pääsit tyyneen rantahan...* -värssyn sijaan yleistyivät *Kärsimyksellä päätit...* sekä *Kun saalistansa niittää...* -värssyt ja niiden variantit. Suosituimman *Kärsimyksellä päätit* -värssyn kaksi ensimmäistä ilmestymiskertaa, 1.8. ja 8.8., olivat värssyn lyhyempiä variaatioita, jotka sanatarkasti ovat melko kaukana pisimmästä, 22.8. julkaistusta, esimerkiksi valitsemasta muodosta. Niiden sisältö on kuitenkin yhteneväinen 22.8. julkaistun värssyn kanssa, ja ne ovat tunnistettavissa saman tekstin eri varianteiksi.¹²¹

Kuolinilmoitusten tekstit muuttuivat voimakkaammiksi myös aloitusfraasien osalta. Heinäkuun aikana aloitusfraaseina käytettiin vähemmän voimallisia ilmaisuja, kuten *Surulla ja kaipauksella ilmoitamme...* (18.7.), *Murhemielin ilmoitan...* (25.7.) tai *Surulla ja kaipauksella saamme ilmoittaa, että Herra on hyväksi nähnyt pois kutsua...* (25.7.). Kuitenkin jo ensimmäisten punaisten kuolinilmoitusten aloitusfraaseissa käytetään jo voimakkaampia ilmaisuja, kuten *Syvällä surulla ilmoitamme...* (11.7.), *Raskaan surun murtamana ilmoitan...* tai *Syvällä surulla ja kaipauksella ilmoitamme...* (25.7.). Voimakkain aloitusfraasi, *Katkeralla surulla ja kaipauksella ilmoitamme...* myös esiintyy useimmin kuolinilmoituksissa. Se julkaistiin ensimmäistä kertaa 8.8., ja kuolinilmoituksissa se esiintyi yhteensä seitsemästi. Näistä ilmoituksista viidessä sen seurana oli myös jokin voimakkaita ilmaisuja sisältävä muistovärssy.¹²²

¹²⁰ Tyrvään Sanomat 11.7.-28.10. 1918.

¹²¹ Peltonen 2003, 72-74, Tyrvään Sanomat 11.7.-28.10. 1918. Käsitellessään tunneilmaisujen voimistumista kuolinilmoituksissa ottaa Peltonen esimerkiksi juuri *Kärsimyksillä päätit...* -värssyn seuraavassa muodossa: *Kärsimyksellä päätit elosi viimeiset päivät. Miksi kohtalo vei sinut meiltä pois. Sun hautasi kummulle en tulla mä voi. Vaan veljen haudalle tieni johtaa, sinne sullekin ruusuja vien. Kolkko omi koti meillä, pois on isä rakkahin. Ei suotu meidän yhdes elää. Niin oli tahto pahain ihmisten.* Peltonen 2003, 73.

¹²² Tyrvään Sanomat 11.7.-28.11. 1918.

Muita yleisiä aloitusfraaseja ovat jonkin verran neutraalimpi *Syvällä surulla ilmoitamme...* (6 kertaa), *Katkeralla surulla ilmoitamme...* (4 kertaa), *Murhemielin ilmoitan...* (4 kertaa) ja *Syvästi surren ja kaivaten ilmoitamme...* (3 kertaa). Neutraalit ilmaisut *Surulla ilmoitamme...*, *Kaipauksella ilmoitamme...* ja *Kaihon tuntein ilmoitamme...* esiintyvät kukin vain kerran. Ilman aloitusfraasia jäi yhteensä neljä kuolinilmoitusta, joten muistofraaseja julkaistiin kuolinilmoituksissa yhteensä 37.¹²³

Tunteidenilmaisut korostuivat selkeästi sekä aloitusfraaseissa että muistovärssyissä. Kuolinilmoitusten merkitys osana punaisten vainajien suremisen prosessia korostui selkeästi, ja niiden funktio selkeästi ylittyi verrattuna ”normaalitilanteessa” käytännössä olleisiin suremisen traditioihin ja kuolinilmoituksen normatiiviseen tehtävään niissä. Kuolinilmoitusta ei enää laadittu yksinomaan tiedottamaan vainajan kuolemasta, vaan punaisen vainajan kuolemassa syntynyt rituaalinen merkitysongelma, kuten Fingerroos asian ilmaisee, edellytti ratkaisemista tai edes jonkinlaista käsittelyä.¹²⁴

Ilmoituksia laatineet omaiset toivat vainajan kuolemasta esiin ilmoituksissa seuraavia asioita: 1) vainajan kuolema ei ollut ”hyvä”: häntä ei voitu hyvästellä eikä saattaa haudan lepoon kunniallisesti, 2) vainajan tuskallinen ja kaikin puolin ”huono” kuolema ei johtunut omaisten tahdon puutteesta, vaan syyksi esitettiin ”kohtalo säälimätön” tai jopa ”tahto pahain ihmisten”, 3) osassa ilmoituksista esitettiin, että kuolema, vaikka olikin kärsimystentäyteinen, toi vainajalle kuitenkin rauhan ”maailman myrskyistä”, ja ”kiusauksista maailman”.¹²⁵

Kuolinilmoituksissa käsiteltiin myös – enemmän tai vähemmän peiteltysti – kuluneen kevään ja kesän tapahtumia ja esitettiin peiteltysti omia kannanottoja. Strategia, jolla omia mielipiteitä tuotiin esiin kuolinilmoituksissa, oli valita sodan hävinneiden punaisten tukalaa asemaa kuvaavia raamatunlauseita. Niitä käytettiin jo heinäkuun aikana. Ensimmäisten kuolinilmoitusten joukossa 11.7. 1918 Tyrvään Sanomissa julkaistuun V.A. Kuusiston kuolinilmoitukseen valittiin teksti Joelin kirjasta: *Tätä te lapsillenne kertokaat ja teidän lapsenne heidän lapsillensa: Mitä ruohomato jättää, sen heinäsiirkka syö. Ja mitä heinäsiirkka jättää sen lehtimato, ja mitä lehtimato jättää sen jyvämato*

¹²³ Tyrvään Sanomat 11.7.-28.11. 1918.

¹²⁴ Fingerroos 2004, 244-263.

¹²⁵ Tyrvään Sanomat 11.7.-28.11. 1918.

syö. *Joelin kirja 1 luku, 3-4*. Ilmoituksessa oleva raamatunlause voidaan tulkita näkemykseksi valkoisten koston laajuudesta. Viimeistään heinäkuussa alkoi punaisten vainajien omaisille selvitä vankileirien korkea kuolleisuus. Nälkään ja sairauksiin kuoleminen rinnastettiin usein tuomioistuinten ja kenttäoikeuksien antamiin kuolemantuomioihin, ja vankileirikuolema saatettiin nähdä vain pitkittyneenä kuolemanrangaistuksen muotona.¹²⁶

Toinen raamatunlause, jota käytettiin tuomaan esille punaisia kohdanneen koston voimallisuus, on valittu Psalmeista: *Oi jospa apu tulisi Israelille Siionista! Sillä kun Herra päästää vangitun kansansa, niin Jaakob iloitsee ja Israel riemuitsee. Ps. 14:7*. Tämä 22.8. julkaistun K.T. Hoivasen kuolinilmoituksessa ollut raamatunlause voidaan nähdä osana ”ahdistettu Israel” –retoriikkaa, jonka avulla tuotettiin käsityksiä totuudesta ja oikeudenmukaisuudesta kärsimysten ja kuoleman toimiessa legitimoijana. Raamatunlauseella viitattiin myös todellisen, konkreettisen avun odotukseen vankileireillä olevien olojen parantamiseksi.¹²⁷

Kolmas raamatunlause, jolla kuvailtiin valkoisten koston epäoikeudenmukaisuutta ja voimaa, on myös otettu Psalmeista:

Niitä on enempi kuin minun päässäni hiuksia, jotka ilman syytä minua vihaavat, jotka syyttömästi minun viholliseni ovat ja minua hukuttavat ovat väkevät: niitä täytyy minun maksaa, joita en minä ryövännyt. - - Ps. 69:5-6.

Raamatunlauseiden käyttö olojen vaikeuden ja omien tuntemusten kuvaamisessa on ilmeisen harkittua. Toisaalta raamatunlauseita oli ja on edelleen tapana käyttää myös ”normaalin kuoleman” kohdanneiden kuolinilmoituksissa, joten raamatunlauseiden käyttö sinänsä ei ollut ennennäkemätöntä. Toisaalta raamatunlauseiden valitseminen saatettiin nähdä ainoana keinona tuoda esiin kiistanalaisia ja valkoisten voiton jälkeen julkisuudesta poissuljettuja näkemyksiä. Raamatunlauseen valitseminen muistovärssyn tekstiksi oli keino saada kuolinilmoitus julkaistuksi. Esimerkiksi työväenrunoilijoilta lainattuja säkeitä ei varmastikaan olisi hyväksytty.

¹²⁶ Tyrvään Sanomat 11.7. 1918.

¹²⁷ Tyrvään Sanomat 22.8. 1918. Peltonen 2003, 16-19. Tämä Psalmien jae julkaistiin kuolinilmoituksen muistovärssynä myös toisen kerran, 25.7. 1918 ilmestyneessä E.E. Pajusen kuolinilmoituksessa.

Raamatunlauseiden kautta oli helppoa myös luoda ymmärrettävä, piilomerkityksen sisältävä viesti, sillä Raamatun tekstit ja niiden sisältämät useat merkitykset ja tulkintavaihtoehdot myös tunnettiin ja tunnistettiin kirjallisen kulttuurin ohuudesta johtuen paremmin kuin muista teksteistä otetut lainaukset.¹²⁸

Omaisten kokemuksiin koston voimakkuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta valkoisten voiton jälkeen on epäilemättä vaikuttanut sodanjälkeinen jännittynyt ja ahdistusten täyttämä ilmapiiri. Metsissä piileskeleviä punaisia etsittiin, elintarviketilanne oli edelleen huono eikä omaisten, sukulaisten ja tuttavien kohtalosta ollut varmuutta. Olosuhteet alkoivat ulkoisestikin normalisoitua hiljalleen vasta sodan aiheuttamien konkreettisten vaurioiden korjaantuessa ja vangittujen palatessa vankileireiltä koteihinsa.

4.2 Punaiset muistot maisemassa

Sisällissodan vainajien, Punaisten kohdalla ainakin Tyrväällä ja Karkussa jossa eräässä soramäessä on noin 300 vainajaa, ei näistä kukaan huolehtinu ei omaiset edes tienny missä ja millä kohtaa omainen on. Tyrvälle on laitettu suuri muistomerkki. Punaisien muistoks ei sen paremmin kukka loistoa. Valkoisilla on kirkon vieressä muisto kivillä jokaisella, näitä hoinnetaan hyvin, kukat kasvaa. [...] ¹²⁹

Sisällissodan jälkeen punaisten vainajien teloitus- ja hautapaikoista tuli yleensä ”kiellettyjä” alueita. Muistokiviä tai kukkia ei voitu pystyttää näille paikoille, jopa niillä vieraileminen saattoi olla kiellettyä. Hauta-alueet oli usein ympäröity aidoilla eräänlaisiksi ”karsinoiksi”, jotka erottuivat ympäristöstään, tavallisimmin metsä- tai suoalueesta, selvästi. Suuri taakka punaisten vainajien

¹²⁸ Tyrvään Sanomat 8.8. 1918.

¹²⁹ TMTK 168:2678, s. 25. Kertoja FV.

omaisille ja työväenyhteisöille 1920-30 -luvulla oli muistomerkkien tai hauta-alueiden rakentamisen mahdollisuus surma- ja hautapaikoille. Tilanne vertautui helposti valkoisten sankarivainajien julkisiin muistamistilaisuuksiin ja komeisiin muistomerkkeihin, joita rakennettiin kirkonmäille ja hautausmaiden parhaille paikoille.¹³⁰

Sekä yksilölliselle että kollektiiviselle muistamiselle on ominaista paikkaan kiinnittyminen. Omat teot, yhteiseen menneisyyteen kuuluvat tapahtumat sekä fiktiiviset kertomukset pyritään kiinnittämään aina johonkin paikkaan – jos ei aitoon, niin ainakin kuvitteelliseen tai tarkemmin määrittelemättömään. Kollektiivinen muisti on jatkuvassa vuorovaikutuksessa paikkojen ja muuttuvan maiseman kanssa. Paikat ja maisemat sekä muuttuvat fyysisesti, että saavat niihin kiinnittyvien yhteisöjen ja yksilöiden muuttuessa ja vaihtuessa uusia kulttuurisia merkityksiä. Paikkoihin liittyvä tieto periytyy erityisesti niihin liittyvien toimintojen kautta. Muistamisen paikat ”elävät” tai ”kuolevat” Ulla-Maija Peltosen esittämien, Pierre Noran ajatuksiin pohjautuvan tulkinnan mukaan niihin liitettyjen rituaalien mukana. Kuitenkin myös arkisemmat, jokapäiväisemmät toimet, kuten vaikkapa työnteko, kulkeminen ja ruuan hankinta sekä luovat että uusintavat suhteitamme paikkoihin ja maisemiin.¹³¹

Tärkeitä tekijöitä, jotka muokkaavat meidän suhdettamme paikkoihin ja maisemaan ovat myös ideologia ja valta. Eräs tärkeimmistä vallankäytön näkymättömistä muodoista on paikkoihin ja niiden kulttuurisiin merkityssisältöihin kohdistuva vallankäyttö. Jotkin paikat voidaan vallitsevan ideologian mukaisesti merkitä ”pyhiksi” ja yhteisöille merkityksellisiksi, kun taas toiset paikat voidaan määritellä kielletyiksi tai paikkaan liitettävät kulttuuriset merkityssisällöt voidaan tietoisesti pyrkiä hävittämään esimerkiksi tuhoamalla paikalta kiusalliseksi tulkitut merkitsijät, esimerkiksi rakennukset tai muistomerkit. Näissä yhteyksissä paikkoihin liitetään myös historiallisia merkityssisältöjä tai valitaan niihin jo liitetystä merkityssisällöistä sopivia korostamalla niitä uusilla tavoilla. Nämä tekijät tekevät muistamisen paikasta tai muistin maisemasta myös historiakuva tuottavia.

¹³⁰ Peltonen 2003, 187-220.

¹³¹ Peltonen 2003, 187-189.

Suomen itsenäistyttyä valtiollisesti pyrittiin valtion maa-alueesta jo sinänsä luomaan kansallinen ”paikka”, kokonaisuus, määrittelemällä se toisaalta rajanvedoin ja toisaalta uudelleen merkityksellistään ja määritellen suomalaista maisemaa ja kansallisesti keskeisiä paikkoja. Erityisesti ”venäläisen” vaikutuksen poistaminen suomalaisiksi määritellystä maisemasta muodostui keskeiseksi strategiaksi. Kansallisen identiteetti-projektin keskeiseksi tehtäväksi tulikin Vilho Harleen ja Sami Moision (2000) mukaan vuosina 1918-1939 määritellä ”oikea suomalaisuus” erotukseksi ”väärästä suomalaisuudesta”.¹³² Tämä määrittely konkretisoitui ”sulkemalla ulos” punaisten vaihtoehtoiset tulkinnat kansakunnasta ja vuonna 1918 käydystä sisällissodasta ja häivyttämällä niiden jäljet maisemasta. Niistä muistuttavat paikat tuli joko unohtaa tai antaa niille valkoista historiakuvaavaa vastaavat merkitykset. Erityisesti muistot vankileireistä, teloituksista ja punaisten vainajien haudoista oli tästä näkökulmasta syytä sulkea ulos maisemasta ja tilasta.

Punaisten vainajien omaiset ja useat työväenyhteisöt katsoivat kuitenkin, että vuoden 1918 tapahtumiin ja omiin vainajiin liittyviä muistoja ei voitu hylätä tai unohtaa, vaan omaksuttiin erilaisia toimintastrategioita, jotka toisaalta säilyttivät teloitus- ja hautapaikkoihin liitetyt merkitykset ja muistot, mutta toisaalta pysyivät julkisuuden ”rajamailla”, eivätkä pyrkineet rangaistusten pelossa yleensä avoimesti vakavaan konfliktiin vastapuolen kanssa. Tämä vastarinnassa toimiva, tarkoituksellinen muistamisen politiikka jatkui toiseen maailmansotaan saakka, osin jopa vielä sen jälkeen.

Virallisia muistomerkkejä pystytettiin 1920-1930 -luvulla punaisten vainajien muistoksi vain vähän. Ennen vuotta 1929 pystytettyjä muistomerkkejä oli yhteensä vain 11 paikkakunnalla koko Suomessa, ja 1930-luvun aikana niitä pystytettiin lisää ainoastaan neljä kappaletta. Nämä varhaiset julkiset muistomerkit sijaitsivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta hautausmailla punaisten haudoilla. Ne olivat kooltaan ja sisällöltään melko vaatimattomia, mutta ne kuitenkin erottuivat tavallisista hautakivistä selvästi ulkonäkönsä ja sisältönsä puolesta. Muistomerkit pystytettiin paikallisin voimin, usein kivityömiesten toimesta.¹³³

¹³² Harle & Moision 2000, 84.

¹³³ Peltonen 2003, 222-226.

Punaisten muistin paikat saivat usein epävirallisia, usein vain kylä- tai työväenyhteisön jäsenten tuntemia muistomerkkejä. Yleensä tällaiset epäviralliset muistomerkit olivat puihin tai kiviin veistettyjä ristejä, joissa saattoi olla lisäksi vuosiluku 1918 sekä surmansa saaneen/saaneiden nimikirjaimet. Joissakin tapauksissa pystytettiin puusta valmistettuja ristejä tai jopa varta vasten valmistettuja muistokiviä. Tyrvään pitäjässä tällaisia epävirallisia muistomerkkejä oli valmistettu myös valkoisten vainajien surmapaikoille. Kaikkiaan tällaisia muistomerkkejä löytyy Tyrvästä yhteensä neljä kappaletta, joista kaksi on tehty valkoisten vainajien, kaksi punaisten vainajien muistolle. Näistä kaksi on hakattu kiveen (neljän valkoisen surmakallio Illon Kytömaassa sekä kahden punaisen surmapaikan muistokivi Nevanmaassa), yksi on hakattu puuhun (punaisten ampumien Enon torpan miesten muistopuu Sammaljoella) sekä yksi muistoristi (tuntemattoman punaisen hautapaikan muistoristi Ekojärvenmaassa).¹³⁴

Tyrvään naapuripitäjistä Suodenniemellä on ollut kahden punaisten surma- ja hautapaikalle pystytetty puinen risti, mutta ajan saatossa se on hävinnyt, ainoastaan tieto sen sijaintipaikasta on enää olemassa. Karkussa on myös kaksi valkoisten vainajien surmapaikalla olevaa, ristillä merkittyä puuta, jotka sijaitsevat Kutalan kylässä, lähellä toisiaan. Näiden lisäksi myös Kiikan pitäjässä on punaisten surmaaman S.N. Venhon muistoksi lohkokivestä tehty muistomerkki hänen surmapaikalleen.¹³⁵

Kuten edellä olevista esimerkeistä käy ilmi, myös valkoiset harrastivat sisällissodan muistin paikkojen merkitsemistä epävirallisilla muistomerkeillä. Kuitenkin epävirallisten muistomerkkien tekemisellä oli suurempi merkitys hävinneen osapuolen vainajien muistamisessa, sillä virallisia muistomerkkejä ei yleensä ollut lupa pystyttää: harvoista ennen vuotta 1939 pystytetyistä punaisten vainajien virallisista muistomerkeistä oli useiden pystyttämiseen liittynyt kunnallispoliittisia valtakysymyksiä. Jotkut muistomerkit, esimerkiksi Lahden Mustankallion muistomerkki, oli jouduttu pystyttämään salaa. Toisaalta vainajien läheisille muistot kuolemista olivat usein liian kipeitä, jotta niitä olisi voitu käsitellä julkisesti. Erityisesti vainajien lepääminen siunaamattomassa maassa tuotti niin voimakasta ahdistusta, että muisteleminen liittyi myös salailua tai torjuntaa.

¹³⁴ Pietilä 2002, 135, 137, 142, 148.

¹³⁵ Pietilä 2002, 26, 59, 101.

Surma- ja hautapaikkoihin liitettiin myös kauhutarinoita sekä kertomuksia levottomista vainajista, jotka osaltaan lisäsivät näiden surma- ja hautapaikkojen luotaantyöntävyyttä.¹³⁶

Kaikkiin sisällissodan muistitiedon merkitsemiin paikkoihin ei pystytetty muistomerkkejä tai muistolaattoja. Kuitenkin ne merkityksellistettiin uudella tavalla sisällissodan niihin jättämien jälkien – joko konkreettisten jälkien tai niihin liitettyjen muistojen – kautta. Rakennukset, joissa vankeja säilytettiin, paikat, joissa heitä teloitettiin ja jonne heidät väliaikaisesti tai pysyvästi haudattiin, kantavat taistelu- ja muiden tapahtumapaikkojen ohella muistoja vuodesta 1918. Osa näistä tapahtumapaikoista, esimerkiksi huomattavat taistelupaikat, on merkitty pysyvillä muistomerkeillä tai muistolaatoilla, mutta niitä on merkitty muistomerkeillä huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi talvi- ja jatkosodan tapahtumien kautta merkityksellistyviä paikkoja.

Kuitenkin sisällissodan muistomerkeillä – sekä virallisilla että epävirallisilla – on ollut oma merkityksensä, erityisesti sisällissodan muistamisen julkisuudesta vuosikymmeniksi eristetyn punaisten näkemyksille ja historiakuvan muodostumiselle. Punaisten uhrien ei-julkisten muistomerkkien paikoista muodostuikin performatiivisten käytäntöjen kautta yhteisöille merkityksellisiä heterotopioita, joiden merkitys identiteetin rakentamisessa ja myös yksilöllisissä kokemuksissa ja muistoissa oli suuri. Näin tapahtui myös Tyrvään-Vammalan seudulla. Edellä mainittu Nevanmaan muistokivi, joka tehtiin kahden maantien varressa metsässä surmatun punaisten muistoksi, sai hyvin pitkään tapauksen vuosipäivänä salaperäisesti juurelleen punaisen seppeleen. Tavasta ei luovuttu, vaikka yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset II maailmansodan jälkeen eivät enää edellyttäneet seppeleen laskemisen salassa pitämistä. Vasta vuosikymmenten kuluttua, kun seppeleitä ei enää muistokiven juurelle ilmestynyt, otti Tyrvään Työväenyhdistys muistokiven hoitoonsa.¹³⁷

Punaisten epävirallisiin muistomerkkeihin ja muistopaikkoihin liitettiin myös tarinoita, jotka kertoivat paikalla sattuneista tapahtumista ja antoivat paikalle merkityksiä. Ekojärvenmaan muistoristin taustalla olevista tapahtumista liikkui myös tarinoita:

¹³⁶ Peltonen 2003, 226-232, 92-96.

¹³⁷ Pietilä 2002, 148.

Tyrvään pitäjän jouduttua valkoisten haltuun ammuttiin Ekojärvenmaassa punakaartilainen, joka haurattiin kotoni metsään, siitä huhut kertoo, että sieltä hautapaikalta kuului virren veisuuta aina iltaisin. Kun mentiin katsomaan ei siellä kuitenkaan ketään ollut, myöhemmin kesällä tämä vainaja siirrettiin hautausmaahan jolloin virren veisuu loppui.¹³⁸

Kertomus on tyypillinen uskomustarina, joita liitetään vuoden 1918 tapahtumiin ja muistin paikkoihin. Siinä esiintyvä käsitys väärin kohdellusta vainajasta, joka jää kummittelemaan kyläläisille, on vanhan vainajiin ja kuolemaan liittyvän kansanomaisen uskomusperinteen suoraa jatketta.¹³⁹ Toisaalta kertomuksesta voidaan myös liittää muistomerkin pystyttämisen syihin – tarinassa tuntemattomaksi jääneen vainajan haudalle on haluttu pystyttää risti osoittamaan kyläläisten halua kohdella vainajan muistoa säällisesti. Pietilän (2003) mukaan tarinassa mainittu hautapaikka jäi kuitenkin yksinomaan kyläläisten huolenpidon kohteeksi. Vainajaa ei myöhemminkään tunnistettu eikä siirretty hautausmaahan, vaan kyläläiset siunasivat hänet ”maallikkovoimin”. Rististä on pidetty huolta vielä 2000-luvullakin, ja mäenrinne, jossa hauta sijaitsee, on saanut pysyväksi nimekseen ”hautausmaan ahde”.¹⁴⁰

Sisällissodan muistomerkkien pieni määrä ja jakautuneisuus korostuvat erityisesti verrattaessa niitä talvi- ja jatkosodan muistoksi pystytettyihin muistomerkkeihin. Sankarihautojen ja sankaripatsaan lisäksi on Tyrvään-Vammalan alueelle pystytetty yhteensä 16 julkista muistomerkkiä talvi- ja jatkosotaan liittyvien henkilöiden ja tapahtumien muistoksi. Kuitenkin sisällissota taisteluineen ja jälkiselvittelyineen koskettivat suorasti Tyrvään-Vammalan aluetta ja asukkaita enemmän kuin talvi- ja jatkosota. Niihin harvoin paikkoihin, jotka Tyrvään-Vammalan seudulla kantavat talvi- ja jatkosotaan liittyviä muistoja, kuten yksiköiden kokoontumispaikkoihin ja Asevarikko 3:n toimintaan liittyviin paikkoihin on pystytetty muistolaattoja ja muistomerkkejä.¹⁴¹

Sisällissodan muistojen kautta merkityksellistettyjä paikkoja on tehty julkisiksi muistomerkkien avulla vähemmän lähinnä siksi, että niihin liittyy edelleen kipeitä ja kiusallisia muistoja

¹³⁸ SKS KRA, Joensuun perinnearkisto, 1918-muistitietokokoelma. Kertoja KY, 6064 36:353.

¹³⁹ Peltonen 1996, 223-231.

¹⁴⁰ Pietilä 2002, 135.

¹⁴¹ Pietilä 2002, 114, 128, 132, 134, 136, 138-139, 141, 143, 146-147, 149, 153,160, 162, 164-165 ja 167-168.

paikallisyhteisön jäsenten *keskinäisistä* väki- ja mielivaltaisuuksista. Kuten Risto Alapuro on todennut, kuuluu paikallisyhteisöjen sisällissodan jälkeiseen selviytymis- ja eheytymisstrategiaan tapa syyttää oman yhteisön rajojen sisäpuolella tapahtuneista väkivaltaisuuksista aiheellisesti tai perusteettomasti yhteisön ulkopuolelta tulleita. Koska muistomerkkien eräs keskeisistä funktioista on toimia ihmisiä ja ryhmiä yhdistävien muistamisen paikkojen merkitsijöinä ja merkityksellistäjinä, olisi vielä nykyäänkin kiusallista pystyttää julkisia muistomerkkejä paikkoihin, joihin sisältyvät merkitykset aiheuttavat paikallis- tai pieniyhteisössä (pitäjä, kylä) ristiriitoja ja jakautumista.¹⁴²

Talvi- ja jatkosodan kokemukset puolestaan yhdistivät ihmisiä paitsi kansallisella, myös paikallisella tasolla. Tästä syystä esimerkiksi saman paikkakunnan miehistä koostuvien talvi- ja jatkosodan aikaisten joukko-osastojen kokoontumispaikat ovat saaneet muistolaatan tai muistomerkin, ja niiden vaiheista on julkaistu sanomalehtiartikkeleja, pienjulkaisuja ja jopa kirjoja. Talvi- ja jatkosodan ”henki”, yksimielisyyden korostaminen ulkoisen uhan alla, Teuvo Laitilan sanoin liminaalitullassa, ”jossa järjestys ja eriarvoisuus muuntuvat tasa-arvoisuutta ja yhteenkuuluvuutta korostavaksi tunteeksi ja tietoisuudeksi”.¹⁴³ Käsitteet koti, uskonto ja isänmaa, joista talvi- ja jatkosodan yksimielisyyttä korostava maailmankuva muodostui, muodostivat kuitenkin jatkumon 1900-luvun alkuvuosikymmenien nationalistisista näkemyksistä. Ongelmallisimmaksi näistä nousi kansakunnan yhteinen ”koti”. Kodin käsite laajennettiin tarkoittamaan muutakin kuin perhettä. Isänmaan ja yhteisen kotirintaman rinnalle nousi myös yhteisen kotiseudun puolustamisen merkitys. Se liitettiin keskeiseksi osaksi talvi- ja jatkosodan vuosina aktualisoitunutta maailmankuvaa, ja kotiseudun puolesta kaatuneista ja taistelleista muistuttamassa ovat edelleen lukuiset muistomerkit, joissa kotiseutu esitetään sotilaita yhdistävänä tekijänä. Kansallinen ”koti”, joka pirstoutui vuonna 1918, rakennettiin talvi- ja jatkosodan koettelemusten jälkeen uudelleen.¹⁴⁴

Nykytilanteesta katsottuna voidaan todeta näyttävän siltä, että muistin maisemissa ja tiloissa, erityisesti heterotopisissa, arkitiloista erillään olevissa muistin merkitsemissä paikoissa sisällissodan

¹⁴² Alapuro 1995, 14-15 ja 318-320.

¹⁴³ Laitila 2005, 140.

¹⁴⁴ Laitila 2005, 137-142, 147-152. Yhtenäisen kotiseudun merkityksen korostamisesta toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina on kirjoittanut esimerkiksi Harri Turunen teoksessaan *Suomalainen kotiseutulike 1945-2000*. Turunen, 2004, erityisesti sivut 17-38.

jäljet peittyvät tai sekoittuvat muihin, myöhemmin annettuihin merkityksiin ja muistoihin. Muistamisen paikan merkityksellistäminen ja merkitseminen ei olekaan riippuvainen eikä sitoutunut järkähtämättömiin tai kerralla lukkoon lyötyihin merkityksiin, vaan muistamisen ja paikkojen suhdetta leimaa prosessiluontoisuus. Hautausmailla valkoisten sankarihaudat ja erityisesti punaisten toverihaudat muistomerkkeineen eivät fyysisesti sijoitu performatiiviseen keskiöön, vaan tämän paikan ovat ottaneet talvi- ja jatkosodan vainajien muistomerkit ja niihin liittyvät sankarihautausmaat muodostaen usein vaikuttavia tilallisia kokonaisuuksia. Kuitenkin myös epäviralliset, metsissä ja teiden varsissa sijaitsevat punaisten muistomerkit kantavat paikkaansa sitoutuneita muistoja vielä nykyäänkin, ja sisällissodan tapahtumat ja muistot ovat säilyneet uudelleentulkittuina ja -ymmärrettyinä osana monikerroksista muistin maisemaa.

4.3. Punaisten muistot kerrottuna

Kertominen ja muistelmat ovat tärkeä väline, jonka kautta hävinneiden punaisten oli mahdollista välittää käsityksiään tapahtumista, oikeudenmukaisuudesta ja sankaruudesta. Vallassa vuoden 1918 jälkeen olleet valkoisen puolen edustajat muodostivat hyvin nopeasti käsityksensä ja muistonsa sodasta, ja niiden hallitessa keskustelua ja julkisia tulkintoja tapahtuneista ei toisenlaisilla näkemyksillä ollut juurikaan mahdollisuuksia näkyä. Sen sijaan vastakkaisilla ja vaihtoehtoisilla näkemyksillä oli mahdollisuus kuulua. Suomen työväenliikkeen ympärille syntyi oma vaihtoehtoinen julkisuutensa, joka ei perustunut ”virallisen Suomen” julkisuuden välineisiin, laajalevikkisiin kirjoihin ja lehtiin, julkisiin muistomerkkeihin tai seremonioihin, vaan sen piiriin kuuluivat pienipainoksiset muistojulkaisut ja työväenlehdet, käsinkirjoitetut lehdet, epäviralliset muistomerkit ja ennen kaikkea suullinen kerronta.

Sodan tapahtumat olivat keskustelujen ja kerronnan aiheina tavallisia kaikissa yhteisöissä pitkään. Niiden kautta välitettiin ja tulkittiin tapahtumia. Kerronnalle ja muistelulle on ominaista, että ne sitoutuvat aikaan: se, mitä ja miten kerrottiin tai muisteltiin aikaisemmin on pohjana sille, mitä ja miten kerrottiin tai muisteltiin myöhemmin. Käsitykset ja tulkinnat esimerkiksi totuudesta ja

oikeudenmukaisuudesta muotoutuvat kerrotun, muistetun ja luetun kautta, mutta uusissa tilanteissa ne voivat muuttua. Sitä, miten ja millä tavoin eri vuosina tai vuosikymmeninä on esimerkiksi sisällissodan tapahtumista muisteltu tai kerrottu, on melko mahdotonta tarkasti kuvata edes kertojalle: se, mitä muistaa ja kertoo myöhemmin, rakentuu toisenlaiseksi kuin se, mitä on muistellut tai kertonut aiemmin. Erilaisia tekijöitä ja tulkintoja tunkeutuu vuosia tai vuosikymmeniä sitten muistellun ja myöhemmin muistellun väliin. Jokainen yritys kuvata tai analysoida menneisyyden ilmiöitä, tapahtumia tai ajattelua johtaa siihen, että uudet yritykset johtavat aina uusien merkityksien ja kosketuskohtien tekemiseen tutkittavaan ja kaikkeen siihen, mikä sitä ympäröi ja lävistää. Uudet tulkinnat menneestä myös luovat syntyessään käsityksiä todellisuudesta ja muuttavat ymmärrystämme menneestä rakentaen pohjaa aina uusien tulkintojen ja kuvausten tuottamiselle.¹⁴⁵

Seppo Knuutila esittääkin artikkelissaan *Missä olit, kun kuulit vuodesta 1918?*(2000), että yhteisön merkitys muistelemisessa on siinä, että sosiaalisten yhteyksien, toisten elämäkokemuksiin kiinnittymisen ja ympäristöjen kokemisen kautta muisteleva yksilö peilaa, käsittelee ja ennen kaikkea vahvistaa omaa muistiaan ja muistamistaan. Yhteydet muihin ihmisiin sekä merkityksellistettyihin paikkoihin ohjailevat muistamisen tapaa ja omaa ymmärrystämme siitä.¹⁴⁶

Yhteisö tai ryhmä, joka on virallisen määrittelyn tuloksena ”toisen” asemaan, rajattu kansallisesta yhteydestä määrittelyin ulos, määrittelee ja tulkitsee suhteensa viralliseen julkisuuteen ja yhteiskunnan valtaapitäviin eri perusteista kuin virallisen määritelmän ja rajauksen suorittajat. Poisrajatun yhteisön tulkinnat ja historiakuvat rakentuvat erilaisten prosessien kautta, ja niitä käsiteltäessä on huomioitava erityisesti kysymykset muistin monikerroksisuudesta: esimerkiksi muistelukerronta 1940-1960 –luvulla työväenyhteisössä on muuttunut jo toisenlaiseksi kuin se, millaisena se ilmeni vaikkapa 1920-1930 –luvulla. Kuitenkin yhteisö vaikuttaa yksilöiden tuottamaan muistelukerrontaan sitä ohjaavasti ja säilyttävästi – taustalla olevat kollektiiviset käsitykset ja yhteisesti (jopa tietoisesti) omaksutut arvot ja ymmärrys yhdistävät yksilöllisiä kertomuksia.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Knuutila 2000, 31-35.

¹⁴⁶ Knuutila 2000, 33-36.

¹⁴⁷ Peltonen 1996, 31-32, viittaus Knuutila 1984, 144-145.

Eräs tärkeimmistä tekijöistä, joita punaisten vuoden 1918 muistelukerronnassa nousee esille, ovat käsitykset oikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta sekä totuudesta. Kun Työväen muistitietotoimikunta, Kansan Arkisto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto alkoivat 1960-luvulla kerätä vuoden 1918 muistitietoa arkistokokoelmiksi, oli muistelijoiden henkilökohtaisena motiivina yleensä juuri ”oikean” tiedon luovuttaminen kertojille. Sisällissodan jälkeen viralliseen julkisuuteen esille päässeet paikallisen ja kansallisen tason historian esitykset kaipasivat muistelijoiden mielestä tarkennuksia. Myös punaisten muistelijoiden kertomuksissa ja kirjoituksissa usein esiintyneet kauhu- ja uskomustarinat sekä huhukertomukset muiden folkloren kategorioiden ohella kommentoivat usein vuoden 1918 ilmiöiden ja tapahtumien moraalisuuteen liitettyjä kollektiivisia käsityksiä. Peltonen onkin määritellyt vuoden 1918 työväenkertojen ensisijaiseksi tavoitteeksi kertoa vastapainona ”viralliselle” historiankirjoitukselle työväen omasta menneisyydestä. Muistelukerronta oli ollut tärkeä väylä jakaa ja tuottaa yhteistä hallitsevan luokan kulttuurista erillistä kokemusmaailmaa omina, yhteisesti jaettuina päämäärinä, moraalikäsitteinä ja historian tulkintoina.¹⁴⁸

Tyrvään-Vammalan seudulla punaisille muistelijoille nousivat erityisen tärkeiksi kysymykset koston ja sen oikeudenmukaisuudesta. Vammalan palo, jota useat eri kertojat kuvailevat, muodostui raskaaksi ”synniksi” punaisille. Tämän lisäksi useat punaisen terrorin uhrin ja elintarvikkeiden takavarikoinnit paikkakunnalla katsottiin raskaiksi rikoksiksi. Valkoisten kosto muodostui täten raskaaksi. Punaisten kertomuksissa korostettiin usein juuri koston aiheutonta kovuutta ja julmuutta sekä sen kohdistumista viattomiin uhreihin. Myös vankileirillä tapahtunut ”sovitustyö” sekä sodan jälkeen punaisiin kohdistunut jatkuva painostus ja syyllistäminen sekä totuuden vääristely nähtiin syrjivinä ja epäoikeudenmukaisina käytäntöinä.

Eräs uskomustarina, jossa käsitellään voittajien langettamien tuomioiden epäoikeudenmukaisuutta, kertoo Vammalan kauppalassa asuneesta räätälin vaimosta, Hilma Okusta. Hänet tuomittiin Satakunnan rintamaoikeuden toimesta ja teloitettiin Vammalassa. Kertomuksissa hänen syyttömyytensä tuodaan esille, ja kertomuksessa hänen kohtalonsa liitettiin 1921 tapahtuneeseen Tyrvään Yhteiskoulun tuhoon tulipalossa:

¹⁴⁸ Peltonen 1996, 280-285.

Hän tuomitsi kerrankin syyttömän Rouvan ammuttavaksi. Rouva oli sanonu hän nyt tekee valan Jumalan edessä, te tapatte nyt syyttömiä ja samassa tilaisuudessa 18 muuta. Tässä tulette näkeen syyttömyyden, tam yhteiskoulu palaa 3 vuoden kuluttua. tämä tapahtui kulu kolme vuotta, koulu paloi perustuksia myöden.¹⁴⁹

Toinen paikkakunnalta kotoisin oleva kertoja esittää tarinan seuraavanlaisessa muodossa:

Huhu tietää kertoa, kun valkoiset olivat vallanneet Tyrvään ammuttiin Tyrvään yhteiskoulun pihassa räätäli Okun vaimo. Häntä syytettiin Tyrvään kirkon ehtoolisastioiden varkaudesta siinä ennen teloitusta hän vakuutti syyttömyyttään ja pyysi armoa, jota ei hänelle annettu. Siinä ennen ampumista hän vielä huusi, että tämä koulu palaa jos hän syyttömästi ammutaan joka sitten paloikin joitakin aikoja jälkeempäin.¹⁵⁰

Tämä uskomustarina heijastaa punaisten suhtautumista valkoisten langettamiin epäoikeudenmukaisiin tuomioihin. Syyttömänä tuomittu nainen, jonka surmaamista seuraa yliluonnollinen kosto koko yhteisölle, on ollut tavallinen vuoden 1918 tapahtumista kerrottaessa. Yliluonnollinen kosto vuoden 1918 tapahtumia käsitelleissä uskomustarinoissa kohdistui yleensä epäoikeudenmukaisen tuomion langettajiin tai toimeenpanijoihin, mutta tässä tapauksessa vääryydestä joutui ”maksamaan” koko paikallisyhteisö, ja erityisesti kymmenen vuotta aikaisemmin valmistuneen yhteiskoulun perustamishankkeen¹⁵¹ takana olleet keski- ja yläluokan edustajat.

Koston ja rangaistuksen välinen suhde nousi punaisten kertomuksissa merkittäväksi oikeudenmukaisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta rajaavaksi kysymykseksi. Sodan jälkeen julkisuudessa esiintyneissä virallisessa historiankirjoituksessa ja sen tulkintoja noudattelevassa muistelukerronnassa valkoisen terrorin katsottiin pohjautuvan oikeudenmukaisten rangaistusten periaatteen pohjalle. Raa’at, epäinhimilliseksi kuvatut murhaajat saivat virallisen tulkinnan mukaan

¹⁴⁹ TMTK 168:2675, s. 11-19.

¹⁵⁰ SKS KRA, Joensuun perinnekirjoituskokoelma, vuoden 1918-muistitietokokonaisuus. Kertoja KY, 6064 36:352.

¹⁵¹ Piilonen 1996, 260-263. Tyrvään yhteiskoulu valmistui Vammalan kauppalan idänpuoleiseen laitaan. Ilmeisesti sijaintinsa vuoksi se säästyi tulipalolta vuonna 1918. Koulu paloi kuitenkin perustuksiaan myöten 18.3. 1920.

voittajien kädestä ansaitsemansa oikeudenmukaisen kurinpalautuksen. Punaisten muistelmissaan esille tuomissa tulkinnoissa asia nähtiin toisin. Vaikka useat muistelijat myönsivät myös joidenkin punaisiin kuuluneiden syyllistyneen epäoikeudenmukaisiin tekoihin, katsottiin voittajien toimeenpaneman sodanjälkeisen terrorin olevan silmitöntä, verenhimoista kosta, joka useimmiten kohdistui syyttömiin ja oli epäoikeudenmukaisten tekojen kärkipäässä. Kaksi muistelijaa, joista toinen identifioitui valkoisiin, toinen punaisiin, käsittelivät kauppias Lehtosen surmatyön kosta/rangaistusta seuraavasti:

Se oli 17 päivä ko punaset lähti Vammalasta, ja polttivat sen. Kauppias Lehtosen tappoivat, ja sen pappan – olisko ollu rouvan isä? Näin sen kuistilla ammuttuna sillon ko kauppatalo palo. Puhuttiin, että sitte ko valkoset jo oli Vammalasa, että sen Lehtosen viistoistavuarias poika pyysi saara tappaa punasia kostoks isänsä murhasta, mutta pojaan ei annettu tappaa ketään.¹⁵²

He [punaiset] hallitsivat omalla raa'alla tavallaan. Ensimmäisenä he murhasivat kauppias Oskari Lehtosen Vammaskosken sillalla heittäen hänen ruumiinsa raa'an silpomisen jälkeen kuohuihin. Vain kauppias Lehtosen hattu oli jäänyt sillalle todisteena tuosta raakalaisteosta. Hänet oli murhannut 14-vuotias Aaro Koivisto iäkkäämpien punakaartilaisten ollessa turvana. (Myöhemmin kauppias Lehtosen poika Olavi ampui kenttöoikeuden tuomion perusteella Aaro Koiviston.)¹⁵³

Edellä olevasta esimerkistä on luettavissa selkeästi, kuinka paikkakunnalla kerrottuja yksittäistapauksia käytettiin esimerkkeinä selvittäessä suhdetta koston ja rangaistuksen välillä. Edellisen muistelijan kertomuksesta näkyy hävinneiden suhtautuminen valkoisten toimenpiteisiin sodan jälkeen. Kauppiaan poika, joka on raivoissaan isänsä kuolemasta, haluaa tappaa punaisia epäoikeudenmukaisesti kostotarkoituksessa. Vaikka esimerkkitarinassa näin pääse käymään, on kertojan näkökulma valkoiseen terroriin selkeä – teot toteutettiin sokeana kostonä useina syyttömiä kohtaan. Sen sijaan selkeästi valkoisiin identifioitunut kertoja LL esittää valkoisen terrorin oikeuden

¹⁵² SKS KRA, Joensuun perinnekirjo, vuoden 1918-muistitietokokoelma. Kertoja KS, 5984 19:179 (punaisiin identifioitunut kertoja).

¹⁵³ SKS KRA Joensuun perinnekirjo, 1918-muistitietokokoelma. Kertoja LL, 6099 46:223-224 (Valkoisiin identifioitunut kertoja).

tuomiota seuranneena ankarana, mutta oikeudenmukaisena rangaistuksena ”raakalaismaisista” teoista.

Vammalan kauppalan palo nousee punaisten muistelukerronnassa esiin kiistanalaisena tapahtumana. Virallisessa julkisuudessa palo esitettiin 1960-luvulle saakka kiistattomasti punaisten sytyttämäksi, ja valkoisten näkökulmaa korostaneissa tulkinnoissa painotettiin tulipalon tahallisuutta, suuria aineellisia vahinkoja ja erityisesti punaisten halua aiheuttaa kärsimystä kauppalan asukkaille. Kauppalan paloa esimerkiksi Pakula käsitteli ”murhapolttona”, ja painotti erityisesti teon suunnitelmallisuutta, toteuttajien raakalaismaisuuutta ja tuhojen laajuutta.¹⁵⁴

Punaisten muistelukerronnassa sen sijaan esiintyy eri näkökulmia tapahtumaan. Useat muistelijat myöntävät punaisten sytyttäneen palon, mutta syy pyritään vierittämään pois paikkakuntalaisten niskoilta:

Pappila paloi, joku oli pistäny tulet. Wammalassa riehu tulet, koko wammalan seutu oli tulimerenä. Peräjoukkoon oli jäänyt oikein se roistojoukko, vissiinkin niitä, joille oli aukaistu Wankilan portit.¹⁵⁵

Toinen kertoja antaa tapahtumien syyn paikkakuntalaisille tuntemattomien johtajien, punaisten päällystön vastuulle:

Meitillä oli Linkqvisti niminen päällikkö, en tiä mistä päin hän oli. ei ollu paikkakuntalainen. Kai se jonku upseerikoulun oli käyny. [...] Me pakkomiähet olimme siinä niinko etulinjasa valkosia vastasa. Muutamia meitistä siinä haavottuki, mutta ei ketään kaatunu. Ehtoolla punasten polttosakki sytytti kauppalan keskustan kaikki rakennukset palamaan, ja pääjoukko peräänty Roismalaan. Meitille ei annettu

¹⁵⁴ Pakula 1926, 149-150, 171-175.

¹⁵⁵ TMTK, 168:2676, s. 24-25, kertoja FV.

mitään tietoa, mutta meitin täyty lähteä valkeeta pakoon. Kauppalan läpille ei voinut mennä, täyty kiertää rantoja pitkin.

Heikkilän talon tykönä sitte kuulimme kuinka Linkvisti komensi polttosakkia, että lyäkää talojen klasit sisälle, ja sitte valkee kartiineihin.¹⁵⁶

Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmiin muistelmansa lähettänyt TL pitää sen sijaan punaisten syyllisyyttä epävarmana, ja olettaa valkoisten tykistön sytyttäneen tulipalon:

Valkoisilla oli käytössä melkoisesti tykistöäkin, punaisilla ei niitä juuri ollut ja mikäli oli, ei niitä osattu tehokkaasti käyttää, joten niiden osumat oli täysin sattuman varassa. [...] Vammalan paloa on sanottu punaisten sytyttämäksi, en kuitenkaan sitä oikeen usko, on paljon todennäköisempää, että palo sai alkunsa valkoisten tykkitulesta. Pommitus jatkui vielä senkin jälkeen, kun me jälki joukotkin olimme jo Vammalasta lähteneet. Olimme jo lähellä Illoa, kun ensikerran huomasin tulipalon kajastusta, sitä vastoin lähtiessämme en mitään tulipaloa huomannut. Sensijaan Tyrvään puolella oleva pappila paloi jo aikaisemmin, ennen kuin kaikki punaisten joukot olivat kulkeneet sillan yli. Tämä palo oli kaiken todennäköisyyden mukaan tahallaan sytytetty, olin pappilan läheisyydessä, kun huomasin siellä palon alkavan ja vähän aikaisemmin näin sieltä tulevan miehen ulos, miestä en kuitenkaan tuntenut.¹⁵⁷

Paljon punaisten muistitiedon aktiivisinta keräysaikaa myöhemmin, vuonna 1980 tehdyssä haastattelussa pohdiskeli eräs paikkakuntalainen työväenliikkeen veteraani ja tapahtumissa mukana ollut palon syytä seuraavalla tavalla, haluamatta antaa suoraa vastausta:

Kysymykseen, mitä mieltä NP on Vammalan palosta, poltettiin se vai paloiko muuten, sanoi NP: -Kai sitä autettiin, mutta ei sitä paljon auttaa tarvinnu, kun tuuli

¹⁵⁶ SKS KRA, Joensuun perinne arkisto, 1918-muistitietokokoelma. Kertoja KS, 5984, 19:166, 169.

¹⁵⁷ TMTK, 46:952, s. 20-22, muistelija TL.

vei. Tykilläkin Vammalaan ammuttiin, mutta ei paljoo. Joku kranaatti saatto tulla, mutta kyllä se pientä oli kumminkin.¹⁵⁸

Käsitysten ristiriitaisuudesta ja monista näkemyksistä on pääteltävissä, että kysymys Vammalan palon syytymisyydestä on ollut punaisille arka asia. Vuoden 1918 aikana ja jälkeen esitetyt raskaat syytökset ovat heijastuneet tulkintoihin ja näkemyksiin tapahtumien kulusta. Erityisesti 1960-luvun jälkeen esitettyihin kysymyksiin palon syistä on ollut helpompi antaa vastaus, jossa syyllisiksi ei automaattisesti nosteta punaisia, vaan tapahtumien taustalla voidaan nähdä myös tilanteeseen liittyviä ”tahattomia” syitä, kuten valkoisten tykkitulo ja navakka tuuli. Vuonna 1962 ilmestyneessä *Vammalan kauppalan historiassa* kirjoittaja L. Sillanpää osoittaa, että tapahtumista on olemassa useita tulkintoja ja antaa ymmärtää, että oikeaa ”totuutta” on mahdoton selvittää, koska paikkakuntalaisilta ei asiasta saa yhtäpitävää tulkintaa. Sillanpään historiateoksen ilmestyminen onkin voinut vaikuttaa muistitiedon kertojien näkemyksiin siitä, mitä on ”luvallista” muistaa tai kertoa.¹⁵⁹

Suhtautuminen kirkkoon ja papiston toimiin sisällissodan aikana ja sen jälkeen on vielä eräs tema, joka nousee muistitietoaineistosta esille kysymyksenä oikeudenmukaisuudesta ja vääryydestä. Papiston ja työväenliikkeen, varsinkin sen ääriainesten välit olivat vähintään viileät sisällissotaa edeltävinä ja seuranneina vuosina. Kuuluminen kirkkoon, joka oli asettunut selkeästi valkoisten puolelle ja joka oli useissa tapauksissa kieltäytynyt siunaamasta punaisten vainajia, oli useiden työväenliikkeen jäsenten mielestä väärin. Lisäksi työväestöä myös agitoitiin eroamaan kirkosta, ja työväenyhdistykset alkoivat järjestää 1920-luvun alusta lähtien esimerkiksi jouluna ja pääsiäisenä vaihtoehtoisia juhlia ja uskonnottomia juhlatraditioita, joista pyrittiin luomaan vaihtoehtoja kirkon vuosittaisille juhlahyille ja niiden kaavamaisille viettotavoille.¹⁶⁰

Kirkon ja työväenliikkeen välistä kitkaa oli kuitenkin ollut olemassa jo 1800-luvun loppuvuosilta lähtien, sillä kirkon johtomiehistä piispat G. Johansson ja H. Råbergh olivat omaksuneet jo 1890-

¹⁵⁸ Tyrvään seudun Kotiseutumuseon kotiseutuarkisto. Militaria, vuoden 1918 aineisto, NP:n haastattelu.

¹⁵⁹ Olen käsitellyt 1960-luvulla käytyä kamppailua Vammalan palon syytymisyydestä Suomen historian seminaarityö III:ssäni *Sisällissodan muistamisen politiikka Tyrvään-Vammalan seudulla* (2007).

¹⁶⁰ Peltonen 1996, 217-222, Salmi-Niklander 2004, 192-196.

luvulla työväenliikettä vastustavan kannan.¹⁶¹ Muistelukerronnassa nousee kuitenkin esiin, että työväenliikkeen rivijäsenten omaksumat vieroksuivat asenteet kirkkoa kohtaan saivat alkunsa lähinnä vuoden 1918 tapahtumien seurauksena:

Menin kirkkoon 1919 pääsiäisenä pappi piti saarnan. Te punaiset rosvot, kehtaatte vielä tulla kirkkoon, jotka olette häväisseet koko valtakunnan, tappaneet Jumalan seurakunnan parhaat miehet, rosvonneet heidän omaisuutensa. Talojen emännät kuolleet suruun, menetettyään miehiään, poikiaan. Ajattelin tämä olikin jumalan palvelusta kirkossa, onko se helvetti niin suuri että me pahan tekijät sovimme sinne.¹⁶²

Asenteet punaisia ja ylipäättään työväkeä kohtaan kiristyivät Tyrvään seurakunnassa. Tähän vaikutti epäilemättä valkoisten kirkonvastaisuudeksi ja kirkkovihamielisiksi tulkitsemat punaisten toimet, kuten kirkon käyttäminen väliaikaisena majoituspaikkana. Punaisten tuhoja Tyrvään kirkolle ja Sammaljoen rukoushuoneelle esiteltiin paitsi Pakulan 1926 julkaisemassa vapaussodan historiateoksessa, myös Tyrvään Sanomissa, esimerkiksi 6.6., 20.6. ja 18.7.1918 julkaistuissa numeroissa.¹⁶³

Muistelija FW esittää papiston jyrkkää suhtautumista myös henkilökysymyksillä. Tyrvään seurakuntaan valittiin vanhan kirkkoherran, K. A. Heikelin, seuraajaksi vuonna 1922 Hj. Svanberg, joka oli toiminut vuoden 1918 aikana valkoisen armeijan sielunhoidon ja valistustoiminnan johtajana sotarovastin arvonimellä.¹⁶⁴ Hänen tuloaan Tyrvään kirkkoherraksi ei katsottu ainakaan hävinneen osapuolen näkökulmasta hyvällä:

¹⁶¹ Kansanaho 1978, 340-343.

¹⁶² TMTK 168:2675, s. 11-19 kertoja FW.

¹⁶³ Pakula 1926, 119-124, 185, Tyrvään Sanomat 6.6., 20.6. ja 18.7. 1918.

¹⁶⁴ Piilonen 1997, 305. Svanberg oli toiminut myös Porvoon tuomiokapitulin asessorina vuosina 1918-22, kuten muistelija huomautti. Svanberg toimi Tyrvään kirkkoherrana (myöhemmin myös Tyrvään rovastikunnan lääninrovastina) vuoteen 1951. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien ja papiston matrikkeli 1953, 504, Kansanaho 1991, 13-14.

Tyrväälle tuli pappi suuri mies Svanberg. Kulki valkoisten esikunnassa, kova mies määrään kuoleman tuomioita. Tästä tuli Tyrväälle asessori arvoinen pappi. Hän kuoli joku vuosi sitte, oli ollut ankarat sielun vaivat, palvelijat kerto.¹⁶⁵

Sisällissodan hävinneen puolen näkökulma ja suhtautuminen voittaneisiin valkoisiin näkyi sodan jälkeisinä vuosina voimistuneena käsityksinä luokkavallasta ja luokkayhteiskunnasta. Tältä pohjalta sodan jälkeen punaisiksi leimatut kokivat heihin kohdistuneen diskriminaation yhteiskunnassa jatkumona sisällissodan aikaiselle ja sen jälkeiselle yhteisöllisesti kärsitylle ”kurinpalautukselle”.¹⁶⁶ Kapinallisia rangaistessaan valkoiset käyttivät usein ankaria rangaistuksia, ja kertomukset vangitsemisista, kiinniotoista, teloituksista ja omakohtaisesti, ruumiillisesti koetuista rangaistuksista ovat yleisiä. Rangaistuksien sattumanvaraisuutta muisteli KS seuraavasti:

Kallialan kylän Piättilän poikia Huuko ja Kalle, ja isä-Kalleki olivat punasisa ja joutuvat vankeiksi. Ja Aaroki – se nuarempi poika – ei sen pitäny punasissa ollakaan, mutta vankiks seki joutu Hyrkille. Ja jonain yänä viätiin Tynnyrimäkeen ja ammuttiin kans siälä. Huuko ja Kalle viätiin Hämeenlinnaan vankilaan, mutta isä-Kalle päästettiin vapaaks. Huuko kuoli lopulta siälä vankilasa.¹⁶⁷

Vankileireillä kohdatut epäinhimilliset olot koettiin voimakkaasti, omaan ruumiiseen kohdistuneena, ja nähtiin osana mittavaa kurinpalautusta, joka vankien mielessä sai jopa raamatulliset mittasuhteet:

Itse hartaasti pyysin Jumalan pelastusta, sota ja wangilassa oloni aikana. Äiti rukoili joka päivä meidän veljesten puolesta, rukousten voimalla selvisimme maallisesta helvetistä. Jos helvetti on jälkeen viimeisen tuomion ei se ainakaan sen raaempi voi olla kun Tammisaarella oli.¹⁶⁸

¹⁶⁵ TMTK, 168:2676, s. 24-25, kertoja FW.

¹⁶⁶ Sodan jälkiselvittelyjä punaisten näkökulmasta käsitellessään Peltonen (1996) käyttää valkoisten rangaistustoimenpiteistä kokonaisuutena nimitystä ”kurinpalautus”.

¹⁶⁷ SKS KRA Joensuun perinnekirjo, 1918-muistitietokokoelma. Kertoja KS, 6984, 19:235-236.

¹⁶⁸ TMTK, 168:2675, s. 13, kertoja FW.

Kokemukset virkavallan suorittamista epäoikeudenmukaisiksi ja liian ankariksi koetuista rangaistuksista horjuttivat hävinneiden luottamusta oikeuslaitoksiin, virkamiehiin, poliisikuntaan ja erityisesti suojeluskuntaan. Punaisten kokemuksissa vuoden 1918 aikaiset rangaistustoimenpiteet, erityisesti vangitsemiset ja vainoamisiksi koetut suojeluskunnan järjestämät kiinniotot rinnastettiin usein 1930-luvun Lapuan liikkeen kannattajien suorittamiin painostustoimenpiteisiin, kyydityksiin ja muihin väkivaltaisuuksiin.

Tyrväälle saapu Lapuan pappi Kares mustapaita, menin kuunteleen, puhetta. Se oli papin saarna. Tunnin ajan papereista luki. Työväeltä on saatava valta pois, liian helpolla pääsivät vankileireiltä, siellä heitä hemmoiteltiin, ruokittiin olis annettu kuularuiskujen niittää.¹⁶⁹

Peltonen muistuttaakin, että 1920-30 –luvuilla tapahtuneet kommunisteiksi epäiltyjen poliittiset vangitsemiset ja työläisiä vastaan käydyt poliittiset oikeudenkäynnit asettuivat työväenliikkeen jäsenten näkökulmasta jatkeeksi vuoden 1918 tapahtumille. Hän toteaa myös, että 1920-1930-luvun tapahtumista kerrottaessa perustelut työväenliikkeessä toimimiselle ovat keskeisiä. Perusteluista esiin nousevat elinolosuhteiden sekä lapsuudessa ja myöhemmin saatujen vaikutteiden ja mielipiteiden lisäksi juuri vuoden 1918 tapahtumat.¹⁷⁰

4.4 Julkinen hiljaisuus

Punaisten muistelukerronta, sisällissodan muistamisen paikat epävirallisine muistomerkkeineen sekä punaisten vainajien sureminen julkisesti tai vähemmän julkisesti ovat vuoden 1918 tapahtumien käsittelyä vallanpitäjien kontrolloiman virallisen julkisuuden varjossa. Hävinneen

¹⁶⁹ TMTK, 168:2675, s. 14, kertoja FW.

¹⁷⁰ Peltonen 1996, 244-245, 254-255.

puolen oli käytettävä omia keinojaan tuottaa ja välittää omia näkökulmiaan tapahtumiin sekä purkaa ja käsitellä sodanjälkeisiä kipeitä muistoja. Virallisen julkisuuden sijaan tämä tapahtui työväen julkisuudessa sekä yksityisessä julkisuudessa, joita vallankäyttäjien oli hankala kontrolloida. Suullisesti välittyneet tarinat ja yksityisesti tapahtunut muistelu toimi omien tulkintojen rakentajana ja jäsentäjänä samoin kuin muistamisen paikat, joissa niihin liittyneet tulkinnat ja niiden luona suoritettui ei-julkiset rituaalit välittivät tulkintoja vallasta tilassa ja maisemassa.

Vuoden 1918 kesästä lähtien punaisten vainajien omaiset joutuivat kehittämään vaihtoehtoisia tapoja muistella kuolleitaan. Perhe- ja henkilökohtaisiin muistamisen strategioihin kuuluivat kuolinilmoituksen julkaiseminen, vainajien yksityinen muisteleminen sekä mahdollisuuksien mukaan vieraileminen hänen kuolin- tai hautapaikallaan. Milloin tämä ei ollut mahdollista, pyrkivät omaiset hankkimaan tietoja vainajien viime vaiheista. Yhteisölliseen muistamiseen kuului suullisen perinteen kertominen ja epävirallisten muistomerkkien pystyttäminen ja rituaalien järjestäminen niiden luona. Yhdessä nämä epävirallisen muistamisen tavat olivat rakentamassa työväen yhteisöllisyyttä ja luokkatietoisuutta sekä enemmän tai vähemmän implisiittisesti tuottivat esityksiä historiasta. Nämä virallisessa julkisuudessa esiintyneitä käsityksiä usein kyseenalaistavat ja kritisoivat historian esitykset tuottivat paikallisessa ja ajallisessa kontekstissa määrittyvää, vuoden 1918 ilmiöihin ja niistä virallisessa julkisuudessa esitettyjä tulkintoja moraalisesti arvioivaa työväen historiakuva.

5. Sodasta toiseen: sisällissodan julkinen muistaminen 1920-luvun lopulta talvisotaan

5.1 Suojeluskunta ja Lotta Svärd isänmaallisten juhlien järjestäjinä Tyrvään seudulla 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla

Vuosikymmenen kuluttua sisällissodan tapahtumista poliittinen ilmapiiri alkoi kiristyä vasemmiston ja oikeiston välillä. Poliittinen äärioikeisto alkoi liikehtiä 1920-luvun lopulla Suomessa, ja taloudellisen taantumana aikana, vuosina 1927-1929 koetut työtaistelut, erityisesti valtakunnallinen satamalakko, olivat politisoituneet kommunistien laajennettua toimintaansa ammatillisessa liikkeessä. Laaja oikeistolainen mielipide vastusti paitsi aktiivisen roolin omaksuneita ammattijärjestöjä, myös kommunistien päämääriä ajavaksi katsotun Sosialistisen työväenpuolueen toimintaa eduskunnassa.¹⁷¹ Työväenliikkeen vakiinnutettua asemaansa yleistyivät 1920-luvun loppupuolella yksityishenkilöiden työväenlehdissä julkaisemat anteeksipyyntöt, joissa pyydettiin anteeksi paitsi työtaisteluun liittyviä asioita, myös kuulumista suojeluskuntiin tai poliittisesti niitä lähellä olleeseen toimintaan.¹⁷²

Tutkimuksessaan *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* Juha Siltala esittää oikeistoradikalismin muotoutumisen ja yhteenoton vasemmiston kanssa sisällissodan jälkinäytökseksi. Äärioikeistolaisten näkökulmasta vallitseva yhteiskuntajärjestys, demokraattinen oikeusvaltio, ei turvannut tarpeeksi tehokkaasti vuoden 1918 saavutuksia, vaan näkivät ulkoparlamentaarisena toiminnan ainoana vaihtoehtona turvata vaarantunut isänmaan sisäinen ja ulkoinen turvallisuus. Yksimielinen ja luja kokonaisuus, ”valkoinen Suomi” – abstraktio, joka perustui suojeluskuntahankeen, aseveljeyteen ja evankelis-luterilaiseen uskonnollisuuteen ei ollut monien voittajien mielestä toteutunut, vaan kommunisteilla oli edelleen mahdollisuus toimia julkisesti. Isänmaan yhtenäisyyttä uhkasivat itsekkyydet ja poliittisten ryhmien pyyteet, joista merkittävimmin

¹⁷¹ Siltala 2005, 44-45.

¹⁷² Soikkanen 1998, 68-69, viittaus Vanhala, Pekka 1967: Anteeksipyyntöt ammattiyhdistysliikkeessä, Helsingin Sanomat 23.11. 1967.

nousi esille kommunistien toiminta. Vaarallisin kaikista oli kuitenkin kansakunnan ulkoinen vihollinen, Neuvosto-Venäjä.¹⁷³

Lapuan liikkeen nousua edeltäneinä vuosina myös Tyrvään seudulla oikeiston mielialat olivat muotoutumassa liikkeen hyväksynnän kannalta otollisiksi. Jo itsenäisyyden 10-vuotisjuhlien jälkeen, vuonna 1927 Tyrvään Sanomissa julkaistiin kirjoitus, jossa painotettiin kansakunnan yhtenäisyyttä ja esitettiin toivomus paremmasta tulevaisuudesta:

[...] Henkisesti valveutuneilla ja siveellisesti puhtaalla kansalla on pystyssä pysymisen edellytykset. Tunnustettava on, että viimeksi mainitussa suhteessa on paljon työn aihetta. Kansaamme heikentää tällä kerralla tapainturmelus. Mutta sen enemmistö, sen runko on sentään ehyt, joten tulevaisuus nostaa sen, minkä poikkeukselliset, sota-ajan olot ovat alas repineet. Uskokaamme siihen, ja tehkäämme voitavamme kukin kohdaltamme tämän, Suomelle onnellisen päämäärän saavuttamiseksi [...].¹⁷⁴

Poliittisen äärioikeiston nousu vuosina 1929-1932 näkyi myös Tyrvään seudulla. Lapuan liikkeen nousu otettiin paikkakunnan poliittisen oikeiston keskuudessa hyvin vastaan: 3.11.1930 Tyrvään seuratalolla järjestettyyn, Lapuan liikettä tukevaan kansankokoukseen saapui paikalle n. 300 henkeä. Kokous laati sähkösanomana välitetyn, kommunistien toimintaa rajoittanutta lakia kannattavan julkilausuman presidentti Svinhuvudille ja kannatus- ja onnentoivotussähkeen Vihtori Kosolalle ja muille Lapuan liikkeen johtajille.¹⁷⁵

Tyrvään seudulla äärioikeiston toimien kannattajiin kuului useita paikkakunnan merkkihenkilöitä. Esimerkiksi kirkkoherra Svanberg kirjoitti Tyrvään Sanomiin kristinuskon ja kommunismin välisistä suhteista. Kirjoituksessaan hän muun muassa totesi, että kristittyjen ei tulisi ”kannattaa kommunismin aatetta” eikä äänestää kommunistisia arvoja ”välillisesti tai välittömästi” kannattavia henkilöitä. Svanberg asennoitui kommunismiin kaiken kaikkiaan jyrkästi, ja kehotti

¹⁷³ Siltala 2005, 435-449.

¹⁷⁴ Tyrvään Sanomat 7.12. 1927.

¹⁷⁵ Tyrvään Sanomat 5.11. 1930.

seurakuntalaisiaan ”kristittynä ja pappina” pidättäytymään kaikesta kommunismin viittaavasta toiminnasta.¹⁷⁶

Kommunistien poliittisen ja julkisen toiminnan kieltäneet, 1.7. ja 11.11.1930 hyväksytyt ns. kommunistilait vaikuttivat kunnallispoliittiseen elämään ja yhdistystoimintaan myös Tyrvään seudulla.¹⁷⁷ Elokuussa Lapuan liikkeen järjestömuotoinen organisaatio Suomen Lukko jätti Tyrvään kunnanvaltuuston puheenjohtajalle pöytäkirjanotteen, jossa valtuuston jäsenistä suutarit Kalle Pohja ja Atte Tainio leimattiin kommunisteiksi. Kokouksessa käydyssä keskustelussa miehet kielsivät olevansa kommunisteja, mutta erosivat valtuustosta jättäen pöytäkirjaan vastalauseensa.¹⁷⁸ Kommunistisiksi katsottujen ammattijärjestöjen paikallisosastoja ja -neuvostoja lakkautettiin Tyrväessä yhteensä kolme ja Vammalassa yksi.¹⁷⁹

Lapuan liike sai jonkin verran suoria kannattajia myös suojeluskuntalaisten riveissä. Esko Lammin (2004) saaman tiedon mukaan helmikuussa 1932 syttyneeseen Mäntsälän kapinaan otti Tyrvään suojeluskuntalaisia osaa noin 30 miestä. Kyydityksiltä ja muilta Lapuan liikkeen järjestämiltä väkivaltaisuuksilta Tyrvään seudulla vältyttiin.¹⁸⁰ Painostus- ja uhkailutilanteita kuitenkin lienee seudulla sattunut. Etelä-Tyrväessä sijaitsevassa Rautaniemen kylässä käynyt, paikallisen työväenyhdistyksen kutsuma puhuja muistelee erästä tilannetta:

[...] Ei minua suoranaisesti yritetty muiluttaa. Jossakin tapauksessa se kyllä näytti aika vaaralliselta. Eräänä syyskuun iltana vaalien alussa lokakuun alussa niin kävin tässä Tyrvään Rautaniemessä, se on semmoista metsäseutua, työväentalolla puhumassa. Sinne tuli Vammalasta mustapaitoja parikymmentä tais olla kolmattakymmentä. Ne vähän siellä huutelivat välillä sisällä talolla syysiltana oli tilaisuus sitten ei siinä sen kummempaa ollu. [...] Mustapaidat olivat oleskelivat siellä työväentalon pihamaalla.[...] Ja ne tuli ja ajoivat

¹⁷⁶ Tyrvään Sanomat 24.9. 1930.

¹⁷⁷ Siltala 2005, 109-110, 179-180.

¹⁷⁸ Piilonen 1969, 114.

¹⁷⁹ Lakkautetut osastot olivat Suomen puuteollisuustyöväen liiton osasto nro 189 (Tyrvää), Suomen nahka- ja kumiteollisuustyöväen liiton teollisuusneuvosto nro 39 (Tyrvää), Suomen vaatetustyöntekijöiden liiton osasto nro 15 (Tyrvää) ja osasto nro 53 (Vammala). Tyrvään Sanomat 15.10. 1930.

¹⁸⁰ Lammi 2004, 162.

ne lapualaiset sivuitse huutelivat jotakin, mutta ei siitä sen kummempaa, ne ajovat kuorma-autollaan, kuorma-autolla ne olivat ja ajoivat Vammalaan takasin.¹⁸¹

Tyrvään-Vammalan seudulla suojeluskuntatyö jatkui 1920-1930 -luvuilla käytännönläheisenä ja entistä järjestelmällisempänä. Suojeluskuntien alueellinen organisoituminen vaikutti paitsi järjestöjen hallintoon, myös käytännön suojeluskuntatyöhön. 1.7.1928 Tyrvään ja naapurikuntien suojeluskunnista muodostettiin Satakunnan suojeluskuntapiirin VII alue, ja jo keväällä 1933 toteutetussa uudessa suojeluskuntajaossa se siirrettiin piirin X alueeseen. Alueellisen organisoitumisen myötä suojeluskunnat saivat selkeästi sotilaallisen leiman ja runsaasti lisää tehtäviä.¹⁸² Suojeluskuntien organisoitumista perusteltiin sekä ulkopoliittisen epävakauden lisääntymisellä että sisäpoliittisten epävarmuustekijöiden kasvulla. Suojeluskuntien yliesikunta muun muassa katsoi tarpeelliseksi vuonna 1928 tarkistaa vanhoja varuillaanolo-ohjeita erityisesti mahdollisen kommunistien suorittaman sabotaasin varalta.¹⁸³

Tyrvään seudulla sabotaasien torjunta, lakkotilanteiden valvonta tai varotoimet työväen järjestämien mielenosoitusten varalta eivät tulleet osaksi suojeluskunnan toimintaa. Suojeluskunnan toimintaa jäsensivät 1920-1930 -lukujen vaihteessa poikatyön aloittaminen, koulutuksen sotilaallistuminen ja erikoistuminen. Urheilutoiminnan tärkeimmiksi muodoiksi nousivat erityisesti ampumaurheilu ja hiihtourheilu. Ajanjaksolla myös urheilutoiminta muuttui sotilaallisemmaksi: esimerkiksi 1920-luvun puolivälissä suosittu yleisurheilu sai vähemmän huomiota. Suojeluskuntajärjestön valtakunnallisissa ampumakilpailuissa Tyrvää sijoittui ajanjaksolla jatkuvasti korkeille sijoille – paikallispäällikkö Kalle Liuhala jopa voitti vuonna 1937 sotilaskivääriammunnan maailmanmestaruuden.¹⁸⁴

Suojeluskuntajärjestö olikin muuttunut 1920-luvun kuluessa enemmän uuden sukupolven kansanliikkeeksi. Se ei suuntautunut yksinomaan omaan syntyinsä liittyvään sisällissodan traumaan, vaan oli myös liike, joka etsi suuntaa uudelle kansakunnalle sekä omalle valta-asemalleen. Vuoden 1918 trauma näyttäytyi epäonnistumisena, ihanteellisuuden ja kansallisen

¹⁸¹ TMTK 26B:417, s. 5-6. Muistelija VR, haastattelija HH.

¹⁸² Lammi 2004, 165-166.

¹⁸³ Selén 2001, 315.

¹⁸⁴ Lammi 2004, 240-247, 255-260.

yhtenäisyyden tappiona. Sen sijaan tulevaisuutta pyrittiin rakentamaan terveelle, realistiselle pohjalle – jota kuitenkin jatkuvasti uhkasi sisäinen ja ulkoinen vihollinen. Suojeluskunnan henki vaikutti myös muuhun ajan porvarilliseen järjestötoimintaan, kuten nuorisoseuraliikkeeseen.¹⁸⁵ Suojeluskunnan tulevaisuuteen katsonutta henkeä ei kuitenkaan mielestäni voi erottaa selkeästi sen vaalimasta ja rakentamasta historiakuvasta, vaan rinnakkain tarkasteltuna suojeluskuntien uudet pyrkimykset sekä konkreettisella ja aatteellisella tasolla eivät ole ristiriidassa vuoden 1918 tapahtumien aiheuttaman järkytyksen ja voimakkaiden tulkintojen kanssa, vaan suojeluskuntien tulevaisuuskuvat ovat ”sisaruussuhteessa” sen historiakuvien kanssa.

Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen toiminta painottui 1930-luvulla käytännön lottatyön ja varainhankinnan kautta suojeluskuntaa tukevaksi. Lotta Svärd –järjestön kytkeminen osaksi armeijan reserviä vuosina 1927-1928 asetti uusia paineita koulutukselle ja varusteiden hankinnalle. Lottia koulutettiin paitsi Satakunnan piirin järjestämällä alueellisilla kursseilla, myös Syvärannan lottaopistossa. Tyrvään suojeluskunnan kilpailutoiminnan lisääntyessä lotille tuli yhä enemmän tehtäviä muonituksessa ja juhlien järjestelyissä. Lottien järjestämistä juhlista erityisesti itsenäisyyspäivän juhlat sekä paikallisosaston omat iltamat muodostuivat tärkeiksi.¹⁸⁶

Lotta Svärd –järjestön aatteellisen ja organisatorisen pohjan vahvistuminen alkoi vasta 1920-luvun puolenvälin jälkeen, sääntöuudistuksen astuttua voimaan vuonna 1925. Aikaisemmissa, vuonna 1921 julkaistuissa säännöissä Lotta Svärdin toimenkuva oli määritelty melko väljästi suhteessa mahdolliseen sodanaikaiseen toimintaan. Järjestön jäsenet jakoutuivat ns. huoltolottiin, joiden mahdollinen toimenkuva olisi ollut lähinnä kotirintamalla avustavaa työtä tekevä sekä ns. toimenlottiin, joiden tehtävänä olisi ollut seurata armeijaa rintamalle. Jako vaikutti järjestön organisaatioon ja järjestäytymisen asteeseen, joka vielä 1920-luvun alkupuolella oli vapaaehtoisuuteen perustuva ja perinteistä yhdistystoimintaa lähellä. Vuoden 1925 sääntömuutoksen yhteydessä tilanne muuttui. Säännöt edellyttivät tästä alkaen lottalupausta jokaiselta järjestön jäseneltä, lottapuvun käyttöä kaikissa järjestön tilaisuuksissa sekä antoivat järjestön paikallisosastoille mahdollisuuden erilaisiin kurinpitomenettelyihin. Lottien oli myös tervehdittävä toisia lottapukua käyttäviä sekä suojeluskuntalaisia ja armeijan henkilökuntaa. Järjestö

¹⁸⁵ Alapuro 1998, 228-230.

¹⁸⁶ Lammi 2004, 108-109, Sota-arkisto, SK 285, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkisto, vuosikertomukset 1931-1933.

saavuttikin tuolloin todellisen valtakunnallisen identiteetin yhtenäistyessään. Päättävalta järjestön kehittämisestä siirtyi paljolti keskusjohtokunnan käsiin. Lotta Svärd alkoi muotoutua yhä enemmän sotilaallisen järjestön kaltaiseksi.¹⁸⁷

Lotta Svärdin muuttuminen sotilaallisempaan suuntaan heijastui myös järjestön aatteelliseen toimintaan, henkiseen maanpuolustustyöhön. Sen johdossa oli 1920-1930 -luvun aikana pitkän järjestöuran tehnyt Fanni Luukkonen. Hän lähti kehittämään järjestön aatteellista pohjaa yhteiskunnallisen äitiyden mallin suuntaan. Tässä mallissa korostettiin naisten aseman merkitystä ”kaksoiskansalaisena”: toisaalta omasta ydinperheestään huolta pitävänä kodin hengettärenä sekä toisaalta koko kansakunnan moraalista ja toimintakyvystä huolta kantavana koko yhteiskunnan äitinä. Tämä yhteiskunnallisen äitiyden ajatusmalli levisi Lotta Svärdin keskuuteen voimakkaasti 1920-luvun puolivälistä lähtien samalla, kun koko järjestö organisoitui uudelleen. Liikkeenä Lotta Svärd eriytyi ja rakentui maanpuolustukselliseksi organisaatioksi nopeasti.¹⁸⁸

Tämä muutos näkyi selvästi myös Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksessä. Yhdistyksen puheenjohtajaksi nousi vuonna 1925 aiemmin varapuheenjohtajana toiminut agronomi Hilja Hemmo. Paikallisyhdistys alkoi tarmokkaasti kouluttaa jäseniään valmiustehtäviä varten, ja alkoi muutenkin toimia uuden organisaatiomallin edellyttämällä tavalla. Vuonna 1926 yhdistys järjesti merkittävät juhlat, kun Porin lottapiirin vuosikokous pidettiin Tyrväessä. Puhujaksi tilaisuuteen saapui Lotta Svärdin keskusjohtokunnan puheenjohtaja Helmi Arneberg-Pentti.¹⁸⁹ Paikallisyhdistys otti itselleen merkittävän roolin myös aatteellisessa toiminnassa. Vuonna 1927 Suomen itsenäisyyden 10-vuotisjuhlia Lotta Svärd valmisteli erityisen huolella: lottien tehtävänä oli välittää Suomen Itsenäisyyden liiton valmistuttamia lippuja mahdollisimman runsaasti paikkakunnan talouksiin juhlapäivää varten, järjestää itsenäisyyspäivän juhla yhdessä suojeluskunnan kanssa sekä osallistua 13.-14.8. 1927 Tyrvään suojeluskunnan 10-vuotisjuhlien järjestämiseen.¹⁹⁰

Seuraavana vuonna, juhannuksena 25.6. 1928 Suomen lipun kunniaksi järjestetyissä juhlissa Lotta Svärd oli myöskin keskeisessä roolissa suunnittelu- ja järjestelytehtävissä. Paikallisyhdistyksellä oli

¹⁸⁷ Latva-Äijö 2004: 208-230.

¹⁸⁸ Latva-Äijö 2004: 281-284.

¹⁸⁹ Lammi 2004: 107-108.

¹⁹⁰ Tyrvään Sanomat 20.4., 27.4., 27.7., 10.8. ja 7.12. 1927.

vuonna 1928 suuri vastuuosuus myös 18.4. järjestetyissä Tyrvään vapautuksen 10-vuotisjuhlissa.¹⁹¹ Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen toiminta 1920-luvun puolesta välistä lähtien oli itse asiassa isänmaallisten juhlien suunnittelussa ja toteuttamisessa merkittävämpi kuin Tyrvään suojeluskunnan osuus. Voidaankin kysyä, kumpi järjestöistä vaikutti enemmän isänmaallisten juhlien painopisteen siirtämiseen vähitellen paikallisten juhlapäivistä (Tyrvään ja lähikuntien vapausjuhlat) valtakunnallisten juhlapäivien viettoon (itsenäisyyspäivä 6.12, Suomen lipun lippujuhla juhannuksena, vapaussodan päättymisen muistojuhla 16.5.)?

Painopisteen siirtymistä paikallisten vapausjuhlien järjestämisestä valtakunnallisten juhlapäivien viettoon näkyy suojeluskuntavalojen ja lottalupausten¹⁹² antamisessa. Nämä tilaisuudet olivat juhlallisia ja osanottajilleen merkityksellisiä, sillä annetut lupaukset ja valat liittivät nuoret miehet ja naiset maanpuolustusjärjestöjen täysiksi jäseniksi ja annettu lupaus edellytti myös konkreettisesti pitää yllä omia taitoja ja valmiuksia. Lupaus kuitenkin satoi antajaansa ennen kaikkea moraalisesti: erityisesti Lotta Svärdin jäsenen tuli olla käytökseltään ja moraaliltaan esimerkillinen noudattaen tarkoin järjestön ihanteita.¹⁹³ Myös suojeluskunnan täysjäsenen tuli noudattaa hyvää ja asianmukaista käytöstä ja itsekuria - esimerkiksi Tyrvään suojeluskunta painotti erityisesti raittiuden vaatimista jäseniltään.¹⁹⁴ Tästä syystä valojen ja lupauksen antopäivää ei haluttu valita suunnittelematta, vaan se pyrittiin yleensä kytkemään tiettyyn juhlapäivään. 1920-luvun alkupuolella ainakin suojeluskuntavalat annettiin ilmeisesti vapausjuhlien yhteydessä, mutta 1920-luvun loppupuolella tilanne muuttui. Vuonna 1927 suojeluskuntavala ja lottalupaus annettiin Tyrvään suojeluskunnan 10-vuotisjuhlissa, mutta ainakin vuonna 1930 suojeluskuntavala ja lottalupaus annettiin itsenäisyyspäivänä ja vuoden 1933 Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomuksen mukaan suojeluskuntavalan antopäiväksi päätettiin ottaa vapaussodan alkamispäivä 28.1. ja Tyrvään vapautuksen muistopäivä 18.4. päätettiin pitää varusteiden jakopäivänä.¹⁹⁵

¹⁹¹ Tyrvään Sanomat 25.4. ja 27.6. 1928.

¹⁹² Lottalupausten antaminen lottavalan sijasta on Sulamaan (1999) mukaan seurausta kiinnittymisestä arvorakennelmaan, jossa naiseutta toteutetaan erityisesti uskonnollisten ihanteiden kautta eikä, kuten suojeluskuntalaisilla, kiinnittämällä oma (sukupuoli)identiteetti ensisijaisesti sotilaallisuuteen ja voimankäyttöön. Sulamaa huomauttaakin, että lottalupausten antaminen kiinnitti naiset velvollisuuksiinsa lujemmin kuin suojeluskuntalaiset. Sulamaa 1999, 103-104.

¹⁹³ Latva-Äijö 2004:226-227, Sulamaa 1999:103-107.

¹⁹⁴ Lammi 2004: 104-105. Tyrvään suojeluskunta osallistui esimerkiksi viinan salapolttamojen hävittämiseen kieltolain aikana useita kertoja.

¹⁹⁵ Sota-arkisto, SK 285, Tyrvään suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset vuosilta 1927, 1930 ja 1933, Tyrvään Sanomat 10.12. 1930.

Lotta Svärdin paikallisyhdistys otti merkittävän roolin myös vapaussodan sankarivainajien muistamisessa. Vuonna 1932 Tyrväässä järjestetyillä Satakunnan piirin lottapäivillä mm. piirin entinen puheenjohtaja, rouva Tyne Söderström muistutti Tyrvään seudun kärsimistä koettelemuksista vuonna 1918, ja teroitti paikallisyhdistysten jäsenten mieliin, että suojeluskunta- ja lottatyön aloittaneen polven henki säilyisi lottatyössä nyt ja aina.¹⁹⁶ Seuraavana vuonna paikallisyhdistyksen puheenjohtaja Hemmo puhuikin Tyrvään vapautumisen 15-vuotismuistojuhlissa ”kaikkien lottien puolesta”, ja vaati vapaussodan perinnön vaalimisen tehostamista.¹⁹⁷ Vuosien 1934, 1937 ja 1938 Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomuksissa mainitaankin erikseen kukkaistutusten hankkimisesta sankarihaudalle ja niiden hoitamisesta kesäkuukausina. Ainakin vuonna 1938 tehtävä oli uskottu erikseen valitulle ryhmälle.¹⁹⁸

Vuodesta 1928 eteenpäin Tyrvään suojeluskunta ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistys järjestivät Tyrvään vapausjuhlia vaihtelevasti. Vuosina 1929-1930 järjestöt viettivät vapausjuhlia sankarihaudoilla käynnin ja Seuratalolla kahvittelun merkeissä, kun taas vuosina 1931-1932 jäivät vapausjuhlat muiden juhlien varjoon: ensiksi mainittuna vuonna suojeluskunnan kesäjuhliin oli panostettu tavallista enemmän, jälkimmäisenä vuonna suojeluskunta ja lotat valmistautuivat järjestämään valtakunnallisia hiihtokilpailuja jotka lumen vähyyden vuoksi kuitenkin peruutettiin. Vuoden 1932 loppupuolella järjestettiin kuitenkin kahdet normaalivuodesta poikkeavat juhlat: 24.9. lotat järjestivät edellä mainitut Satakunnan piirin lottapäivät ja suojeluskunta kantoi päävastuun Lützenin taistelun 300-vuotismuistopäivän (6.11.1932) järjestelyistä.¹⁹⁹

Tyrvään vapautumisen 15-vuotisjuhlat järjestettiin juhlallisemmin verrattuna edeltäneiden vuosien suhteellisen yksinkertaisiin muistotilaisuuksiin seppeleenlaskuineen ja kahvitilaisuuksineen. Suojeluskunta ja lotat järjestäytyivät aamupäivällä seppeleenlaskuun sankarihaudan luo, ja seuranneessa juhla jumalanpalveluksessa kirkkoherra Svanberg piti isänmaallisen saarnan.

¹⁹⁶ Sota-arkisto, SK 285, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkisto, Lotta Svärdin paikallisosaston vuosikertomus vuodelta 1932.

¹⁹⁷ Sota-arkisto, SK 285, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkisto, Lotta Svärdin paikallisosaston vuosikertomus vuodelta 1933.

¹⁹⁸ Sota-arkisto, SK 285, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkisto, Lotta Svärdin paikallisosaston vuosikertomukset vuosilta 1934, 1937 ja 1938.

¹⁹⁹ Sota-arkisto, SK 285, Tyrvään Suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkistot, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset vuosilta 1929-32, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomukset vuosilta 1929-32.

Jumalanpalveluksen jälkeen järjestäytyi suojeluskunta viiden vuoden tauon jälkeen juhlaparaatiin. Iltapäivän ohjelmaan kuului lottien järjestämä päivällinen puheinen ja muine ohjelmineen. Tilaisuudessa puhuivat kirkkoherra Svanberg ja piiripäällikkö V. Ikonen. Viimeksi mainittu sai kunnian ottaa vastaan suojeluskunnan paraatin 50-vuotissyntymäpäivänsä johdosta. Ajan poliittinen henki näkyi näissäkin juhlissa: rehtori K. Tiililä piti pääjuhlapuheen, jossa selosti kommunismin suurista vaaroista Suomen itsenäisyydelle ja kehotti suojeluskuntalaisia olemaan alati valppaina.²⁰⁰

Tyrvään vapautumisen muistojuhlia vietettiin vuosina 1934-1937 säännöllisesti. Suojeluskunta ja Lotta Svärd yhdessä osallistuivat seppeleenlaskuun, ja Seuratalolla järjestettiin tämän jälkeen ohjelmallinen kahvitilaisuus. Tilaisuuksina Tyrvään vapautumisen vuosijuhlat jäivät kuitenkin itsenäisyyspäivän juhlinnan varjoon, sillä Tyrvään suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomuksissa ainoastaan vuoden 1937 vapautumisen vuosijuhlan ohjelmaan kuului sankarihaudalla käynnin jälkeen kirkossa järjestetty jumalanpalvelus.²⁰¹

Vuoden 1938 Tyrvään vapautumisen vuosijuhlia sen sijaan juhlittiin näyttävästi. Tyrvään suojeluskunta osallistui jo 13.4. järjestettyihin Porin vapautusjuhliin 64 miehen osastolla. Osasto marssi lippunsa kanssa koko Satakunnan suojeluskuntien yhteisessä paraatissa. Tyrvään vapausjuhlissa suojeluskunta oli myös runsaslukuisesti mukana sekä järjestelytoissa että osaa ottamassa. Sankarihaudoille laskettiin seppele yhdessä Lotta Svärdin kanssa. Seppeleenlaskua edelsi muistosanojen luku ja pastori V. Lauron puhe. Jumalanpalveluksessa saarnasi rovasti Svanberg. Juhlien jälkeen suojeluskunnan paraati ja katselmus järjestettiin kirkon edessä olevalla torilla. Juhliin osaa ottaneiden suojeluskuntalaisten ja päivälliselle kutsuttujen kutsuvieraiden määrä oli niin suuri, että Tyrvään seuratalo ei siihen riittänyt, vaan juhlapäivälliset järjestettiin Tyrvään yhteiskoululla.²⁰²

²⁰⁰ Sota-arkisto, SK 285, Tyrvään Suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkistot, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomus vuodelta 1933, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1933.

²⁰¹ Sota-arkisto, SK 285, Tyrvään Suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen arkistot, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset vuosilta 1934-1937, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomukset vuosilta 1934-1937.

²⁰² Sota-arkisto, SK 285, Tyrvään Suojeluskunnan arkisto, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomus vuodelta 1938.

Vuoden 1938 Tyrvään vapautumisen vuosijuhlat poikkesivat painotuksiltaan muista suuremmista vapausjuhlista. Aiempien Tyrvään vapautumisen 1-, 5-, 10- ja 15-vuotismuistojuhlien keskeinen sisältö muodostui erityisesti vuoden 1918 tragedian kertaamisesta ja suojeluskuntien olemassaolon merkityksen korostamisesta sisäisen rauhan ja ulkoisen turvallisuuden turvaajina. Vuonna 1938 sen sijaan korostettiin enemmän yhteiskuntarauhan merkitystä sekä sen tuomaa siunauksellisuutta. Juhlissa keskityttiinkin paitsi vapaussoturien ja punaisen terrorin uhrien muistojen vaalimiseen, myös maanpuolustustyöhön ja sen merkitykseen rauhan säilyttäjänä. Juhlien toiminnallisessa keskipisteessä olivatkin suojeluskunnan ja lottien uuden sukupolven jäsenet - Tyrvään valtauksessa mukana olleet rintamamiehet sekä Tyrvään suojeluskunnan ja Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen perustavat jäsenet olivat kunniavieraiden asemassa.²⁰³

Valtakunnallinen liputtamis- ja merkkipäiväkuulttuuri kehittyi Matti Klingen (1999) mukaan merkittävämmiin vasta 1920-luvulta lähtien. Itsenäisyyden liitto sekä Suomalaisuuden liitto harjoittivat ”liputuspropagandaa”, ja asia liittyi yleiseen keskusteluun kansallisista merkkipäivistä. Liputtaminen kuitenkin yleistyi Suomessa nopeammin kuin monessa muussa maassa, ja tätä Klinge selittääkin liputtamisen näkemisellä itsenäisyyden myötä saavutettuna käytäntönä ja toisaalta osana isänmaallishenkisiä aatevirtauksia. Lipun käyttö toisaalta yhdisti suomalaisia, erityisesti suomenkielisiä porvarillismielisiä piirejä, toisaalta teki eroa näiden ja työväenliikkeen sekä tiettyjen ruotsinkielisten piirien välille.²⁰⁴

Työväen piirissä siniristilippu ei saanut suurta suosiota, ja sen sijaan tai rinnalla käytettiin työväenjärjestöjen omia lippuja. Punaiset työväenliput voitiinkin ottaa melko pian uudelleen käyttöön sisällissodan jälkeen. Vuonna 1934 tilanne kuitenkin muuttui, ja liputtamisesta annettiin asetus, joka velvoitti käyttämään vähintään samankokoista ja hallitsevassa asemassa olevaa Suomen lippua muiden lippujen rinnalla.²⁰⁵

²⁰³ Sota-arkisto, SK 285, Tyrvään Suojeluskunnan ja Lotta Svärdin paikallisyhdistyksen arkistot, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomus vuodelta 1938, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1938.

²⁰⁴ Klinge 1999: 63-67.

²⁰⁵ Klinge 1999, 67-68.

Asetuksen taustana oli tapahtuma, joka sai alkunsa Tampereella toukokuussa 1933. Sosialidemokraattinen puolue järjesti toukokuussa 1933 Tampereella puoluekokouksen, jota varten kaupunki antoi luvan käyttää työväenlippuja juhraliputukseen Hämeensillalla helatorstaina 25.5.1933. Työväenlippujen rinnalla kyllä liehuivat Suomen siniristiliput, mutta tilanne herätti tyytymättömyyttä eritoten sen vuoksi, että kaupunki oli kieltänyt julkisten rakennusten liputtamisen vapaussodan päättymisen 15-vuotismuistopäivänä 16.5.1933. Jo ennen puoluekokouspäivää sillalle valmiiksi asennetut lippusalot oli käyty poistamassa, mutta ne pystytettiin uudelleen. Helatorstaina Pohjois-Hämeen suojeluskuntapiirin päällikkö Aaro Pajari kutsui kuitenkin upseerinsa koolle, ja he marssivatkin poistamaan punaiset liput sillalta. Pajari ilmoitti jo etukäteen asiasta esimiehelleen, suojeluskuntien yleisesikunnan päällikölle Lauri Malmbergille, ja lähetti lippujen poistamisen jälkeen sähkeen, jolla perusteli päätöstään halulla säilyttää yleinen järjestys. Tapahtuma sai suurta huomiota, ja hallitus vaati jopa Pajarin erottamista. Pajaria ja muita asianosaisia kuitenkin rangaistiin kevyesti, mutta lippujupakasta tuli suojeluskuntajärjestölle kiusallinen. Poliittisena tekona se oli erittäin voimakas, ja demonstroi sisällissodan jälkeistä yhteiskunnan jakautumista. Sosialidemokraatit syyttivätkin myöhemmin suojeluskuntajärjestöä demokratiavastaisuudesta ja hallitusta suojeluskuntalaisten erityiskohtelusta, ja asiasta keskusteltiin eduskunnassa vielä keväällä 1935.²⁰⁶

Liputtamisen merkitystä paikallisessa julkisuudessa painotti erityisesti vuonna 1927 myös Tyrvään Sanomat. 6.12.1927 järjestettyjen itsenäisyyden 10-vuotisjuhlien uutisoinnissa se kuvaili Vammalan kauppalan koristelua sinivalkoisin värein seuraavasti:

Eilen olivat itsenäisyyspäivän johdosta useimmat talot ainakin Vammalassa ja sen lähiympäristössä liputetut, useimmat liikkeet olivat suljettuina ja monet näyteikkunat sinivalkoisin lipuin koristeltuja.²⁰⁷

Myös vuoden 1930 itsenäisyyspäivän juhlallisuuksia kuvatessaan muisti lehden toimittaja mainita kauppalan ”olleen runsaasti liputettu”.²⁰⁸ Vuonna 1927 Tyrvään Sanomat seurasi kiinteästi

²⁰⁶ Selén 2001, 393-399.

²⁰⁷ Tyrvään Sanomat 7.12. 1927.

²⁰⁸ Tyrvään Sanomat 10.12. 1930.

Itsenäisyyden liiton toimia, ja uutisoi esimerkiksi liiton vuosikokouksesta 18.2.1927, ja julkaisi liiton julkilausuman kokonaisuudessaan 2.3.1927 ja antoi 20.4.1927 ohjeita liputtamisesta.²⁰⁹ Liputusinnostus tarttui myös kirkkoherra Svanbergiin. Vuoden 1929 itsenäisyyspäivän juhlatilaisuudessa hän piti puheen, jossa ehdotti lipputangon pystyttämistä Tyrvään kirkon eteen kiviselle jalustalle. Pystyttämistyön valmistelun hän jätti Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistykselle ja Tyrvään suojeluskunnalle toivoen, että lipputangosta tulisi itsenäisyyden ja vapauden juhlallinen muistomerkki.²¹⁰ Liputtamisen merkityksen ja tuulessa hulmuavien siniristilippujen suuren määrän korostamisesta tulikin miltei toistuva fraasi 1930-luvulla järjestettyjen itsenäisyyspäivän juhlallisuuksien ja vuoden 1938 Tyrvään vapausjuhlien kuvauksissa.²¹¹

Liputtamisen tärkeyden korostaminen nousee esiin useista puheenvuoroista, lehtikirjoituksista ja paikallisessa julkisuudessa suoritettujen performatioiden sisällöstä. Yleinen liputtamiskulttuuri ja siihen kiinteästi liittyvät kansalliset juhlapäivät rakentuivat osaksi valkoista julkisuutta paikallistasolla 1920-luvun puolesta välistä 1930-luvun alkuun. Se sisältyy toisaalta kansallisten symbolien ja traditioiden vakiintumiseen, mutta toisaalta ne voidaan liittää paikallistason maanpuolustusjärjestöjen, Lotta Svärdin ja suojeluskuntien organisaation vahvistumista ja niissä tapahtunutta aatteellisen maanpuolustustyön vakiintumista. Liputtaminen ja valtakunnallisten juhlapäivien juhlaminen ei vakiintunut osaksi työväenkulttuuria, vaan työväenjärjestöillä oli omat, kalendaariset juhlapäivänsä, jotka oli tietoisesti rakennettu osaksi vastakulttuuria. Näihin kuuluivat esimerkiksi työväen keväinen juhla vappu sekä esimerkiksi pääsiäisen ja joulun aikoihin järjestetyt vaihtoehtoiset, tietoisesti ei-uskonnolliset juhlat.²¹² Kansalliset merkkipäivät ja liputtamisen traditio rakennettiin tietoisesti osaksi valtakulttuuria, ja näiden tapojen aktiivinen levittäminen ja liputtamiseen kehottaminen tai painostaminen asettui osaksi valta- ja kielipolitiikkaa myös valtakunnallisella tasolla. Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin aktiivisuus uusien traditioiden kehittämisessä asettuu osaksi niiden tulevaisuuskuvaan, jossa niiden rooli näyttäytyy keskeisenä uuden, terveelle pohjalle rakentuvan kansakunnan lipunkantajina.

²⁰⁹ Tyrvään Sanomat 23.2. ja 2.3. 1927.

²¹⁰ Lammi 2004, 105.

²¹¹ Sota-arkisto, SK 285, Tyrvään Suojeluskunnan ja Lotta Svärdin paikallisyhdistyksen arkistot, Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset vuosilta 1931-1938, Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomukset vuosilta 1931-1938.

²¹² Peltonen 1996, 218-219.

5.2 Tyrvään yhteiskoulu ja vuoden 1918 muistamisen tavat

Tyrvään Suomalainen Yhteiskoulu aloitti toimintansa yksityisenä kouluna 1.9.1904 maaseudun ensimmäisten yhteiskoulujen joukossa. Opetustyö hoidettiin aluksi vuokratiloissa ja miltei paikallisten säätyläisten talkootyönä. Muutaman vuoden kuluttua sille kuitenkin myönnettiin valtionapua, ja yhteiskoulun kannatusyhdistys päätti rakennuttaa sille oman talon. Talo valmistui Vammalan kauppalan alueelle, ja sen vihkiäiset pidettiin 21.11.1908. Koska koulu oli yksityinen, jouduttiin oppilaiden vanhemmilta perimään lukukausimaksuja, ja lisäksi edellytettiin myös osallistumista kannatusyhdistyksen toimintaan.²¹³ Tästä huolimatta Tyrvään yhteiskoulun oppilaisiksi valikoitui säätyläisten sijaan suurimmaksi osaksi ympäristökuntien maanviljelijöiden lapsia.²¹⁴

Koulun henkiseen ilmapiiriin sen alkuaikoina vaikutti ensimmäisen maailmansodan syttyminen ja siitä johtunut talouden taantuma. Koulun taloustilannetta huononsi myös lukioluokkien asteittainen muodostuminen keskikoulun rinnalle ensimmäisenä aloittaneiden oppilaiden edetessä opinnoissaan. Lukioluokat saivat valtionapua vasta lukuvuoden 1912 lopulla, jolloin ensimmäiset ylioppilaat valmistuivat koulusta. Vuosi 1912 oli myös ensimmäinen täysluokkainen vuosi, ja kouluun kirjattiin tuona vuonna yhteensä 158 oppilasta. Ilmapiiriin vaikutti myös senaatin ja venäläisen virkakunnan puuttuminen koulujen opetuksen sisältöön ja juhlapäivien viettoon.²¹⁵

Koulu jatkoi toimintaansa maailmansodan vuosina normaalisti aina helmikuuhun 1918 saakka. Vuoden 1917 levottomuudet ja vaikeutunut elintarvikepula aiheutti kuitenkin muutamien päivien katkoksia. Punaiset ottivat koulutalon käyttöönsä varsinaisesti vasta maaliskuun aikana, jolloin sinne sijoitettiin ainakin punaisten sairaala ja jalkinekorjaamo. Tätä ennen koulun tiloissa oli järjestetty Punaisen Ristin ensiapukursseja ja maaliskuun alkupäivinä rovasti Heikel joutui jonkin aikaa asumaan koulun opettajainhuoneessa.²¹⁶ Valkoiset ottivat koulun tilat haltuunsa huhtikuun aikana, ja koulua käytettiin muistitiedon mukaan rintamaoikeuden istuntoapaikkana sekä ilmeisesti myös muissa valkoisten hallinnon tarkoituksissa.²¹⁷

²¹³ Piilonen 1997, 261-263.

²¹⁴ Tyrvään yhteiskoulun kannatusyhdistyksen jäsenistä oli maanviljelijöitä yli puolet. Salminen 1995, 43.

²¹⁵ Hariola 1954, 31-33.

²¹⁶ Harjola 1954, 34-35.

²¹⁷ SKS KRA, Joensuun perinnekirjo, vuoden 1918-muistitietokokoelma. Kertoja KY, 6064 36:352.

Koulun kirjoilla olleista ja entisistä oppilaista useat ottivat osaa sisällissotaan valkoisten puolella. Koulun toverikunnan keskuudessa vallinnut yhteishenki yhdessä rehtori Saraston vakaumuksen kanssa vaikutti sotaan osallistuneiden määrään. Sisällissodan jälkeen oppilaita osallistui heimoaateen vaikutuksesta myös Aunuksen retkelle.²¹⁸ Kirjoilla olleista oppilaista Sulo Glad ja Lauri Prusi ja entisistä oppilaista Lauri Airila, Toivo Kaunisto, Otto Nurmi, Eero Salonen, Yrjö Vitikkala ja Arvo Yrjälä kaatuivat sisällissodassa, Aarne Ahtee ja Niilo Ääri kaatuivat Aunuksen retkellä.²¹⁹ Sisällissodan melскеessä sai surmansa entisistä oppilaista myös punaisten puolella toiminut Konrad Harjunpää, joka teloitettiin Kotkassa 15.5.1918.²²⁰

Sisällissodan jälkeen oppikoulu palasi vähitellen normaaliin päiväjärjestykseen. Toukokuun lopussa koulurakennus korjattiin entiselleen, ja keväthuhlissa juhlittiin Suomen vapautumista ja sodan loppumista. Kahdeksannen luokan oppilaille annettiin ylioppilaskirja ilman kirjallisia ja suullisia tutkintoja. Vuoden 1918 syksyllä Tyrvään yhteiskoulu alkoi noudattaa uutta opetussuunnitelmaa, josta oli poistettu muun muassa venäjän kielen opetus lähes kokonaan. Sisällissodan aikana tulipalossa suurimmaksi osaksi tuhoutunut Vammalan kauppala jäi vuonna 1920 myös vaille Tyrvään yhteiskoulua. Palo, joka alkoi toisen kerroksen luokahuoneesta niiden lämmityksen aikana, levisi nopeasti puiseen rakennukseen, ja tuhosi sen.²²¹

Sisällissodan jälkeen Tyrvään yhteiskoulu omisti runsaasti huomiotaan vuoden 1918 valkoisille sankareille. Vuosina 1919-1922 kerättiin, ilmeisesti kannatusyhdistyksen toimesta, pohjavaranto Vapaussodassa kaatuneitten Tyrvään yhteiskoulun oppilaiden muistorahastolle. Rahasto oli koulun ensimmäinen, ja alkoi myöntää stipendejä lahjakkaille oppilaille vuodesta 1923 alkaen. Ensimmäinen stipendinsaaja oli ylioppilaskokelas Kaarlo Sulin, myöhemmin runoilija Kaarlo Sarkiana tunnettu.²²²

²¹⁸ Koskinen 1954, 93.

²¹⁹ Tyrvään yhteiskoulu 1904-1954, oppilasmatrikkeli, 40-75.

²²⁰ Tyrvään yhteiskoulu 1904-1954, oppilasmatrikkeli, 41. Suomen sotasurmat 1914-1922: henkilöhaku tietokannasta <<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmahaku/input>>, hakusanoilla Harjunpää, Konrad, luettu 5.3. 2008.

²²¹ Hariola 1954, 34-36.

²²² Salo 1954, 74-75.

Lukuvuonna 1923-1924 Tyrvään yhteiskoulun toverikunta ryhtyi rahankeräykseen tavoitteenaan saada koulun seinälle muistokivi, johon kaiverrettaisiin sisällissodassa ja heimosodissa kaatuneiden Tyrvään yhteiskoulun oppilaiden nimet. Kun keräys oli saatu hyvään vauhtiin, järjestettiin luonnoskilpailu, jonka voitti VIII luokan oppilas Tapio Piha.²²³ Muistolaatta on harmaata graniittia, muodoltaan suorakaide, jonka yläkulmat on viistetty. Taulun yläosaan on kuvattu yksinkertainen uhrialttari, josta nousee savua. Taulussa on kahdeksan oppilaan²²⁴ nimet, heidän syntymä- ja kuolinpäivämääränsä sekä niiden yläpuolella seuraava teksti: ”*Isänmaan ja veljeskansan puolesta henkensä uhrasivat*”.²²⁵

Muistokilven paljastusjuhla järjestettiin Tyrvään yhteiskoulun järjestämänä 16.5.1925. Tilaisuus järjestettiin koulun ala-aulassa, johon kilpi oli myös kiinnitetty. Toverikunnan puolesta kilpeä olivat koululle luovuttamassa Eino Nikkilä ja Yrjö Kallio, joista edellinen piti luovutuspuheen. Rehtori Sarasto otti toverikunnan lahjoituksen vastaan, ja kiitti sitä puheessaan. Rehtori korosti puheessaan sankarivainajien työn merkitystä jälkipolville sekä kertoi kuluvan päivän herättämistä muistoista. Puheiden jälkeen toverikunta esitti ohjelmaa, johon kuului mm. runonlausuntaa ja kuorolaulua. Tilaisuudessa kutsuvieraina olivat koulun kannatusyhdistyksen jäsenet sekä kaatuneiden yhteiskoululaisten omaisia.²²⁶

Sisällissodan jälkeen sodan molemmat osapuolet, sekä hävinneet että voittaneet, paljastivat sodan uhrien muistoksi muistotauluja ja -laattoja. Voittaneen osapuolen tauluja pidettiin esillä koulujen, opistojen, suojeluskuntatalojen ja osakuntatilojen seinillä, yleensä juhlasaleissa. Hävinneen osapuolen muistotauluja oli esillä työväenyhdistysten tai ammattijärjestöjen tilojen seinillä. Tauluja ja laattoja pystytettiin osin samoista syistä kuin hautamuistomerkkejä ja sankaripatsaita – sekä muistuttamaan yhteisön antamista uhreista että lujittamaan yhteisöä.²²⁷ Muistotaulujen ja muistolaattojen julkisuuden luonne sen sijaan poikkeaa julkisista muistomerkeistä: ne sijoittuvat puolijulkisiin, jonkin rajatun yhteisön hallitsemiin tiloihin. Ne eivät ole julkista tilaa hallitsevia suurikokoisia muistomerkkejä, vaan kooltaan yleensä melko rajoitettuja.

²²³ Piha 1994, 37.

²²⁴ Aarne Ahtee, Lauri Airila, Sullo Glad, Toivo Kaunisto, Otto Nurmi, Lauri Prusi, Eero Salonen ja Yrjö Vitikkala. Arvo Yrjälän ja Niilo Äärin nimet puuttuvat taulusta ilmeisesti siksi, että molemmat olivat jo ennättäneet vaihtaa koulua ennen sisällissodan puhkeamista. Tyrvään yhteiskoulu 1904-1954, oppilasmatrikkeli, 59, 73, Pietilä 2002, 164-165.

²²⁵ Pietilä 2002, 164-165.

²²⁶ Tyrvään suomalainen yhteiskoulu, kertomus lukuvuodesta 1924-1925, 8.

²²⁷ Peltonen 2003, 248-249.

Muistotaulujen ja -laattojen tarkoitus on toimia pienehköjen, usein melko rajatun ja kontrolloidun yhteisön muistoja säilyttävinä ja välittävinä objekteina. Ne on useimmiten sijoitettu yhteisön heterotopiseen, arkitiloista erillään olevaan juhlatilaan, kuten juhlasaliin. Jotkin taulut tai muistolaatat on jopa eristetty tilastaan suojaavien puisten kaapinovien²²⁸ tai tumman kankaan²²⁹ avulla. Tällaisissa tapauksissa muistotaulun tai -laatan suoja toimii osana tilan muuntautumista arkikäytöstä juhkakäyttöön – näiden muistomerkkien suojat on tarkoitettu paitsi fyysisesti suojaamaan kohteitaan, myös paljastamaan kohteensa yhteisön juhlapäivinä ja tällä tavoin osallistumaan tilojen muuntautumiseen arkitiloista juhlapaikoiksi. Joitakin muistotauluja on taas sijoitettu yhteisön tiloissa erityisen keskeiselle, päivittäin katseen kohteena olevalle paikalle, kuten Tyrvään yhteiskoulun sisällis-, talvi-, ja jatkosodassa kaatuneiden oppilaiden muistotaulut.²³⁰

Muistotaulujen ja -laattojen paikat koulujen saleissa tai muissa juhlatiloissa on pyritty valitsemaan siten, että juhlavieraiden katse kohdistuu järjestettävissä tilaisuuksissa niihin. Muistotaulujen tai -laattojen tehtävänä on juhlallisissa tilaisuuksissa olla osa performatiivin, yhteisöllisesti tärkeän tapahtuman paikkaa – ei välttämättä sen keskeisenä elementtinä, mutta ainakin selkeästi näkyvissä tärkeänä osana taustalla. Kalevi Piha muistelee Tyrvään Yhteiskoulun sankarilaatan paikkaa seuraavasti:

Entisen Tyrvään Yhteiskoulun juhlasali oli kymmeniä vuosia koulun sodassa kaatuneiden oppilaiden pyhättö, kolmen heidän muistolleen pyhitetyn Pro Patria taulun tyyssija. Näiden muistolaattojen nimiluetteloita me oppilaina ihmetellen – minun aikanani aamurukouksissa – tavailimme.²³¹

²²⁸ Esimerkiksi Eteläpohjalaisen Osakunnan sankarikaappi Ostrobotnialla Helsingissä, Peltonen 2003, 249.

²²⁹ Esimerkiksi Stormin koulussa sijaitseva talvi- ja jatkosodassa kaatuneiden muistoa kunnioittavan taulun suojana on mustat samettiverhot. Pietilä 2002, 134.

²³⁰ Pietilä 2002, 164-165. Tyrvään yhteiskoulun muistotauluilla on ollut kolme sijoituspaikkaa: sisällissodan sankaritaulu sijoitettiin alun perin yhteiskoulun ala-aulaan, josta se siirrettiin juhlasaliin sen valmistuttua jossakin vaiheessa vuonna 1928. Seurakseen se sai talvisodassa kaatuneiden oppilaiden muistotaulun, joka paljastettiin 19.5. 1940, sekä jatkosodassa kaatuneiden oppilaiden muistotaulun, joka paljastettiin 10.5. 1947. Taulut siirrettiin entisen Tyrvään yhteiskoulun juhlasalista toimintansa jatkajan, Vammalan lukion toisen kerroksen aulaan koulun 90-vuotisjuhlien edellä vuonna 1994. Taulut siirrettiin Vammalan lukion tiloihin pitkäaikaisesta sijoituspaikastaan, koska entinen Tyrvään yhteiskoulun juhlasali oli siirtynyt kokonaan Marttilan ala-asteen käyttöön 1970-luvulla. Piha 1994, 37, Pietilä 2002, 164-165.

²³¹ Piha 1994, 37.

Oppikoulujen juhlaperinne kytkettiin Katri Komulaisen (2002) mukaan jo 1800-luvun loppupuolelta lähtien tärkeäksi osaksi nationalistista, kansallishenkistä koulutuspolitiikkaa. Suomenkielisten oppikoulujen tehtävänä oli kasvattaa suomenkielistä ja –mielistä sivistyneistöä ja keskiluokkaa, jonka tehtäväksi nähtiin paitsi venäläisen sortovallan vastustaminen, myös ruotsinkielisen eliitin aseman haastaminen. Oppikoulujen juhlaperinne muuttui vuosisadan alun jälkeen poliittisten muutosten ja itsenäistymisen myötä. Kansakunnan hengen kasvupaikoiksi määriteltyjen oppikoulujen tehtävänä oli toimia itsessään sen turvapaikkana ja koulujen järjestämissä juhlissa kansallinen henki aina ”herätettiin” uudestaan samalla legitimoiden oppikoulujen toiminta ja olemassaolo tärkeänä osana kansakunnan elämää. Oppikoulujen juhlissa pyrittiinkin vahvistamaan kertomusta kansakunnan noususta valtiolliseen vapauteen, joka valkoisen Suomen arvomaailman ja suomenkielisten oppikoulujen toiminnan kanssa oli paras turva kamppailussa esteiden voittamiseksi.²³²

Oppikoulun oman historian esittäminen oli osa paitsi kansallista kehityskertomusta, myös osa kansakunnan sotahistoriaa. Komulainen esittääkin, että oppikoulujen biografioissa juuri miespuoliset toimijat henkilöityivät ja yksilöityivät edustaen asemansa kautta kansakuntaa ja toimien aktiivisesti sen hyväksi. Naiset nähtiin ennemminkin kollektiivisena joukkona, eikä heidän toimintaansa liitetty kansallisuuden statusta. Miesten yksilöllisen ja kansakunnan kannalta keskeisen, toiminnallisen roolin sijaan naisten tärkeäksi tehtäväksi nähtiin kansallisen tradition säilyttäminen. Snellmanilaisen kansallisuusfilosofian mukaisesti miesten tehtävänä on uudistaa ja kehittää kulttuuria ja yhteiskuntaa, naisten tehtävänä on jatkaa ja ylläpitää olemassa olevaa traditiota.²³³

Naisten rooli traditioiden säilyttäjänä on nähtävillä konkreettisella tavalla myös Tyrvään yhteiskoulun sankareiden muistamisessa. Vapaussodan päättymisen muistopäivänä, toukokuun 16. päivänä vuonna 1939, Tyrvään yhteiskoulun toverikunta julkaisi teoksen ”*Graniittitaulu. Vapaussodan uhreina kaatuneiden Tyrvään yhteiskoulun oppilaiden muistoksi*”. Teoksen toimittaminen ja suunnittelu oli tapahtunut lähinnä yhteiskoulun toverikunnan naispuoleisten jäsenten työnä – omistussanojen kirjoittajaksi on merkitty Anna-Liisa Suvanto, teoksen ulkoasun on

²³² Komulainen 2002, 137-140.

²³³ Komulainen 2002, 143-144.

suunnitellut Inkeri Hupli ja kahdeksan kaatuneen lyhyen elämäkerran kirjoittajista on neljä naispuoleista. Aloite teoksen toimittamiseksi on ilmeisesti lähtenyt juuri Huplin ja Suvannon käsistä, jotka yhdessä Helvi Saloheimon kanssa huolehtivat lukuvuonna 1938-39 myös yhteiskoulun toverikunnan ”Kiurunen” –lehden toimittamisesta. Heistä Inkeri Hupli oli kuulunut lehden toimituskuntaan jo edellisenä lukuvuonna.²³⁴

Toimitettu teos, 43-sivuinen kirjanen, esittelee Tyrvään yhteiskoulun sisällissodassa kaatuneiden muistotaulussa olevien henkilöiden elämäkerrat valokuvineen, keskittyen erityisesti kuvattavien nuoruusvuosiin sekä toimintaan yhteiskoulussa ja sodan aikana. Henkilökuvaukset on tarkoituksella tehty oppilaille esikuvallisiksi, uhrimieltä ja uskollisuutta isänmaalle korostaen. Esipuheessa Anna-Liisa Suvanto kirjoittaa sankarivainajien tekojen velvoituksista seuraavasti:

Sitä suurta tekoa humisevat meille ilmojen vapaat tuulet, sitä meille loiskivat suven vapaat aallot, sitä siunaa toukopellon harras kylväjä. Sitä siunaamme me, Tyrvään yhteiskoulun oppilaat, emmekä vain siunaa, vaan tunnemme sen velvoituksen ja ihanan perinnön.²³⁵

Muistokirjoituksissa esitellään kaatuneiden hyveitä, jotka kuvastavat vallalla olleita arvoja. Jokaisessa muistokirjoituksessa tuotiin esille erityisesti vainajan rakkaus omaan kotiin ja perheeseen sekä kotiseutuun ja isänmaahan. Airilan²³⁶, Nurmen²³⁷ ja Prusin²³⁸ muistokirjoituksissa tuotiin esille myös vainajan uskonnollisuus. Vainajien esitettiin elämänsä aikana olleen toimissaan reippaina, ja esikuvallisiksi katsottiin myös heidän hyvät harrastuksensa ja toimeliaisuutensa yhteisissä riennoissa. Esimerkiksi Salosen aktiivinen toiminta nuorisoseurassa²³⁹, Prusin urheiluharrastukset²⁴⁰, sekä Gladin musiikilliset harrastukset²⁴¹ tuotiin muistokirjoituksissa esille.

²³⁴ Tyrvään yhteiskoulun vuosikertomus lukuvuodesta 1938-1939, 11, Tyrvään yhteiskoulun vuosikertomus lukuvuodesta 1937-1938, 7.

²³⁵ Suvanto 1939, 6.

²³⁶ Hiltunen 1939, 14-15.

²³⁷ Hupli 1939, 26.

²³⁸ Arvelin 1939, 31.

²³⁹ Hella 1939, 36-37.

²⁴⁰ Arvelin 1939, 32.

²⁴¹ Hyrkki 1939, 18.

Muistokirjoituksissa ja teoksen esipuheessa tuodaan sankareiden muistamisen velvoite esiin vahvasti. Muistojulkaisun tarkoituksena onkin täyttää tämä velvoite toisaalta esittämällä sankarivainajat yksilöllisemmin kuin pelkkinä niminä muistotaulussa ja toisaalta kirjoittaa heidän elämästään, opiskelustaan ja kuolemastaan vapauden puolesta ihannoivasti, tuottamalla vainajista soveliaita esikuvia Tyrvään yhteiskoulun oppilaille. Erityisesti heidän kuolemansa nostaa heidän muistamisensa sodasta selvinneiden muistamista tärkeämmäksi – sankarikuoleman merkitys nähdään kunnian huipentumana. Elävien parissa sodassa kuolleiden muistamiseen voi liittyä myös syyllisyydentunteita – syyllisyyttä siitä, että itse on elossa toisten saadessa surmansa. Muistokirjoituksilla, muistomerkeillä ja muistojuhlilla on sisällissodan jälkeen valkoisten puolella ollut myös terapeutista merkitystä: niiden avulla yhteisö on voinut vakuuttua siitä, että yhteisen vapauden puolesta surmansa saaneita ei ole unohdettu, vaan heidät tullaan aina muistamaan.²⁴²

Muistopuheissa ja kirjoituksissa toistuukin usein vainajien puhuttelu: yhteisön edustaja vakuuttaa vainajille, että heitä ei unohdeta, vaan he tulevat aina olemaan elävien muistoissa. Vainajat saavatkin eräänlaisen ikuisen kansalaisuuden tai yhteisön jäsenen statuksen: kaatuneet yhteiskoululaiset tullaan aina muistamaan yhteiskoululaisina samoin kuin esimerkiksi surmansa saaneet työväenyhdistyksen jäsenet muistetaan aina yhdistyksensä ”kunniajäsenenä”. Yhteisö tai kansakunta laajenee koskemaan paitsi eläviä, myös kuolleita. Hegeliläis-snellmanlaisessa kansallisuusfilosofiassa keskeisellä sijalla oleva ”henki” yhdistää sankarivainajat ja yhteisön elävät jäsenet. Hegelin filosofian mukaan kansakunnan omalakisien hengen olemassaolo ja aineellistuneet muodot ovat vastakohtana kuolemalle ja materiaalille jotka asettavat esteitä kansakunnan kehittymiselle. Hengen yhdistävä vaikutus nouseekin keskeiselle sijalle esimerkiksi isänmaallisten juhlatilaisuuksien retoriikassa, jossa kansakunnan henki herätetään ja tehdään näkyväksi. Kansakunnan hengen välikappaleena toimiminen - äärimmäisenä muotona itsensä ruumiillisesti sen hyväksi uhraaminen - voi tuoda ihmiselle oikeuden ikuiseen elämään sekä yhteisön ikuisen osallisuuden.²⁴³ Anna-Liisa Suvanto päättääkin muistojulkaisun esipuheen seuraavasti:

Olkaa varmat, te kahdeksan, että uhrimielenne ja alttiutenne yhä elää koulunne oppilaissa. Niin kuin nimenne ovat kaiverretut kultakirjaimin koulumme juhlasalin graniittitauluun, niin on tekonne syöpynyt sydämiimme. Niin kuin te kerran

²⁴² Peltonen 2004, 249-255.

²⁴³ Komulainen 2002, 138.

kuolemaan asti rakastitte isänmaatanne ja heimoanne, niin olemme mekin valmiit tekemään, kun sitä tarvitaan. Turhaa on sanoja enempää tuhlata, sillä ”urhon on kunnia korkeampi”. Tahdomme vain seuraavilla vaatimattomilla riveillä säilyttää tuleville polville pysyvän muiston nuoresta elämästänne ja sankarikuolemastanne. Kunnia teille, te vapauden kallihit lunnaat!²⁴⁴

Yhteiskoulu oli sitä ympäröivään paikallisyhteisöön vahvasti sidoksissa – sen päätehtävän, nuorten kouluttamisen lisäksi yhteiskoululla nähtiin olevan aidosti ympäröivän alueen isänmaallista henkeä kohottavana, kansallisen hengen toimintakanavana paikkakunnalla. Sisällissodassa surmansa saaneet yhteiskoululaiset edustivatkin ”parhainta nuorisoa”, yksilöitä, joissa kansallisen hengen toiminta ilmeni puhtaimmin. Heidän kuolemansa isänmaan vapauden puolesta merkitsi paitsi ruumiillista uhrautumista, myös heidän henkensä uutta elämää osana yhteiskoulua ja sen oppilaita yhdistävää kansakunnan henkeä. Sama kansallinen henki, joka pyhitti isänmaan puolesta henkensä antaneiden muiston, yhdisti yhteiskoulun kotipaikkakuntaansa ja paikallisyhteisön parhaat nuoret kouluun. Tyrvään yhteiskoulun jouduttua tulipalon uhriksi vedottiin koulun vuosikertomuksessa sen rooliin kansallisen hengen ilmenemismuotona ja välityskanavana paikkakunnalla:

[...] toivomme, ettei ainoastaan ne, t.s. lasten vanhemmat, joilla on suoranaista hyötyä siitä, että voivat saada koulusivistystä lapsilleen kotiseudullaan, vaan kaikki kansalaiset, joita elähyttää toivo, että kansamme nuorison henkiset aarteet lisääntyisivät, olisivat avullisina, jotta sen työ kotiseudun ja koko maamme hyödyksi onnistuisi ja olisi niin tosihyödyllistä ja hedelmällistä, että sekin osaltaan ei ainoastaan antaisi toiveita, vaan myöskin toteuttaisi kansamme valoisamman tulevaisuuden kaipuun.²⁴⁵

Tyrvään yhteiskoulun oppilaiden osuutta sisällissodan taisteluissa kuvaa ihannoiden myös Vihtori Pakula. Teoksessaan hän selvittää paikallisyhteisön eri instituutioiden - virastojen, koulujen ja seurakunnan - vaiheita punaisen hallinnon aikana. Luvussa, joka käsittelee koulujen ja kirkon

²⁴⁴ Suvanto 1939, 6-7.

²⁴⁵ Tyrvään yhteiskoulu ja valmistava koulu, kertomus lukuvuodesta 1919-1920, 4.

vaiheita, hän luettelee myös surmansa saaneiden Tyrvään yhteiskoulun oppilaiden nimet.²⁴⁶ Kirjan lopussa olevissa surmansa saaneiden valkoisten muistokirjoituksissa esitellään yhteiskoulun sankarivainajat muista vainajista erillisenä ryhmänä.²⁴⁷ Pakula käyttää yhteiskoulun sankarivainajista kirjoittaessaan metaforana ruusutarhaa:

Viimeiseksi käymme valkoisen Tyrvään juhannusvehreydessään juuri kukkaansa puhjenneeseen valkoruusutarhaan, jonka voimakas tuoksu vielä äsken täytti kauniin kesän toivolla ilman ja sydämet, mutta jossa jo ohi käynyt ankara myrsky niin monta poikki taittoi, kesän toiveet, kesän unelmat odottajainsa sydämissä särki.²⁴⁸

Toisaalta Pakulan käyttämän metaforan, toisaalta hänen tekemänsä sankarivainajien jaottelun perusteella voidaan yhteiskoulun sankarivainajat tulkita merkitykselliseksi ryhmäksi. Oppikoulut ja niissä opiskelevat oppilaat nähtiin vielä vuonna 1918 - ja pitkään sen jälkeenkin - kansakunnan hengen tärkeänä ruumiillistumana. Oppikoulujen sijainti erityisesti maaseutupaikkakunnilla oli ylpeyden aihe ja niiden merkitys paikkakuntien ylä- ja keskiluokan edustajille suuri.²⁴⁹ Kansallishenkinen koulutuspolitiikka säilyi melko muuttumattomana maailmansotien välisen ajan, eikä oppikouluihin liitetystä ihanteista luovuttu heti jatkosodan jälkeenkään.²⁵⁰ Oppikoulunuorison voi sanoa edustaneen myös Tyrvään seudulla keskiluokan ja harvalukuisen sivistyneistön henkisten pyrintöjen tärkeintä osaa. Oppikoulupoikien tehtäväksi tulikin keväällä 1918 ryhtyä aseelliseen taisteluun suomenmielisen sivistyneistön ja keskiluokan kansallisen hengen ohjaamien arvojen puolesta. Tyrvään yhteiskoulu ja erityisesti sen oppilaiden yhteenliittymä, toverikunta, muisti sisällissodan jälkeen taistelussa kaatuneita sankareitaan myös varsin konkreettisesti – muistotaulun ja muistojulkaisun muodossa.

²⁴⁶ Muutoin Pakula antaa luvussa huomiota erityisesti kansakoulujen vaiheille punaisen hallinnon aikana. Pakula toimi sisällissodan aikana kansakoulunopettajana ja Tyrvään opettajayhdistyksen puheenjohtajana. Pakula 1926, 118.

²⁴⁷ Toinen erikseen kuvailtu vainajien ryhmä ovat surmansa saaneet jääkärit. Pakula 1926, 217-218, 229-232.

²⁴⁸ Pakula 1926, 229.

²⁴⁹ Komulainen 2002, 133-134.

²⁵⁰ Lampinen 2000, 45.

5.3. Sisällissodan muistaminen ennen talvisotaa

Sisällissodan paikallinen muistaminen kytkeytyi selkeästi 1920-luvun puolivälistä lähtien kansallisten merkkipäivä- ja isänmaallisten juhlien traditioiden leviämisen prosessiin. Sisällissodan julkinen muistaminen Tyrvään-Vammalan seudulla oli edelleen pääosin paikallisen suojeluskunnan ja Lotta Svärdin paikallisyhdistyksen tehtävänä. Isänmaalliset juhlat, joissa sisällissodan sankareita muisteltiin, muuttuivat vähitellen järjestöjen muuttuessa ja organisoituessa uudelleen. Kansalliset juhlat, kuten itsenäisyyspäivä, Suomen lipun päivä ja vapaussodan päättymisen muistopäivä muodostuivat merkitykseltään vähitellen suuremmiksi kuin paikallisesti järjestetyt vapausjuhlat. Myös liputtamiskulttuurin leviäminen vahvisti kansallisten symbolien merkitystä yhdistettynä kansallisiin merkkijuhliin. Paikallisten vapausjuhlien viettämisen perinne ei kuitenkaan kokonaan menettänyt merkitystään, vaan erityisesti vuosina 1928, 1933 ja 1938 niiden merkitys maanpuolustusjärjestöjen ja koko valkoisen väestön juhlina oli huomattava.

Sisällissodan muistamisen tavat noudattelivat myös poliittisia muutoksia. Vuosina 1930-1933 sisällissodan muistamisen tärkeyttä korostettiin uudella tavalla ja uusissa yhteyksissä, kun Lapuan liike nousi merkitykselliseksi poliittiseksi liikkeeksi. Lapuan liike sai vastakaikua myös Tyrvään-Vammalan seudulla, ja kommunismin ulkoinen ja sisäinen uhka yhdisti porvarillisia toimijoita yli puoluerajojen. Vapaustaistelun voittojen katsottiin olevan uhattuina, ja työväenjärjestöjen uhka nähtiin merkittävänä. Suojeluskunta ja erityisesti Lotta Svärd tehostivatkin aatteellista toimintaansa. Vuonna 1932 entinen Lotta Svärdin piirijärjestön johtaja, rouva Tyyne Söderstöm ja vuonna 1933 Lotta Svärdin Tyrvään paikallisosaston puheenjohtaja, agronomi Hilja Hemmo puhuivat sisällissodan muistamisen tärkeydestä painokkaasti. Puheenvuorot eivät kaikuneet kuuroille korville, vaan Lotta Svärd tehosti muistamistyötään sekä käytännöllisellä että aatteellisella tasolla.

Tyrvään yhteiskoulu muisti myös omia sankareitaan yhteisönsä sisällä. Sisällissodassa kaatuneet Tyrvään yhteiskoulun oppilaat saivat erityisen sijan paitsi tulevien oppilaiden esikuvina ja yhteiskoulussa korkeimman ilmenemismuotonsa saaneen kansallisen hengen toiminnan välikappaleina, myös erityisen aseman paikkakunnan muiden sisällissodan valkoisten sankarivainajien joukossa. Yhteiskoulu sisällissodan vainajia muistavana yhteisönä toimi

puolijulkisesti – isänmaalliset juhlat ja sankareiden muistotaulu toimivat ensisijaisesti yhteiskoulua sisältä päin vahvistavina muistamisen muotoina.

6. Sisällissodan muistaminen paikallisyhteisössä

Sisällissodan raskaita muistoja käsitellään Suomessa edelleen. Keväällä 2008 tulee sisällissodasta kuluneeksi 90 vuotta, mutta sodan tapahtumista ja ilmiöistä tehdyistä historian tulkintoista keskustellaan edelleen. Menneiden tapahtumien esitykset – olivatpa ne sitten kerrottua perinnettä, julkisia performatiiveja tai kirjoitettuja esityksiä, tuovat esiin yhteisön käsityksiä paitsi sille itselleen kulloisellakin hetkellä tärkeistä tulkintoista, myös totuudesta ja valheesta sekä oikeudesta ja vääryydestä. Kulloinenkin yhteiskunnallis-poliittinen tilanne määrittelee myös sen, mitä menneestä on luvallista esittää ja millä tavoin poikkeavia käsityksiä historiasta voidaan tuoda esille.

Vuodesta 1918 vuoteen 1939 Suomessa vallitsi tilanne, jossa virallisessa julkisuudessa voitiin pääsääntöisesti esittää ainoastaan sisällissodan voittaneen osapuolen tulkintoja tapahtumista. Kuitenkin sodan hävinneen osapuolen edustajille - työväenyhdistyksille ja ammattiliitoille, työyhteisöille, perheille ja yksityishenkilöille - oli tärkeää käsitellä sodan aiheuttamia traumoja ja muistaa sodan seurauksena surmansa saaneita. Historian esitykset ja muistaminen kävivät valkoisen historiakuvan hallitseman julkisuuden aikakaudella käsikkäin: sodan voittajat kontrolloivat sekä julkista muistamista että julkisia historian tulkintoja. Kuitenkin paikallistasolla myös hävinneiden oli mahdollista ei-julkisin tai puolijulkisin tavoin hallita sodan ja sen johdosta surmansa saaneiden muistamista. Tästä syystä punaisten historiakuvan syntyä ja muotoutumista onkin syytä lähestyä tarkastelemalla erityisesti sodan vainajien muistamisen tapoja, muistamisen politiikkaa.

Paikallisyhteisöissä sisällissodan tapahtumat, jotka ovat aiheuttaneet suhteiden kriisiytymistä ja väkivaltaisuuksia, pyrittiin selittämään yhteisön ulkopuolisten vaikuttimien tai tekijöiden kautta. Paikallisyhteisöt pyrkivät korjaamaan kriisiytyneitä sisäisiä suhteitaan välttelemällä väkivaltaisuuksien ja ristiriitojen syitä oman paikkakunnan sisällä. Toisaalta paikallisyhteisöjen sisäinen jakautuneisuus sisällissodan jälkeen kuitenkin toisaalta esti yhteisten muistamisen traditioiden syntyä ja toisaalta esti hävinneen osapuolen tulkintojen pääsyn viralliseen julkisuuteen.

Tyrvään-Vammalan seudulla sisällissodan julkista muistamista hoitivat etupäässä maanpuolustusjärjestöt – Tyrvään Suojeluskunta sekä Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistys.

Niiden tehtävänä aseellisina maanpuolustusjärjestöinä oli toisaalta pitää yllä sisällissodan valkoisten sankarivainajien muistoa luoden maanpuolustustyölle aatteellista pohjaa, mutta toimia myös punaisen terrorin uhrien muiston säilyttäjinä sekä ylläpitää voittajien luomaa tulkintaa vuoden 1918 tapahtumista. Vuodesta 1918 1920-luvun puoleenväliin suojeluskunnan ja Lotta Svärdin paikallisyhdistyksen sisällissodan muistamisen painopiste oli paikallisen vapausjuhlien sekä valkoisten sankarivainajien muistomerkin järjestämis- ja hankkimistehtävissä, mutta organisaatiomuutosten rakentaessa vähitellen maanpuolustusjärjestöjen kansallista yhtenäistymistä 1920-luvun puolivälistä 1930-luvulle paikallisten maanpuolustusjärjestöjen aatteellisessa toiminnassa myös Tyrvään-Vammalan seudulla siirryttiin kansallisten traditioiden – merkkipäivien ja liputtamisen – levittämiseen. Vapausjuhlia järjestettiin vielä 1930-luvun lopullakin, mutta niiden merkitys ja sisältö oli jo muuttunut. Erityisesti 1930-luvun alkupuolella juhlissa korostettiin maanpuolustustyön ja sisäisen yhtenäisyyden merkitystä ulkoisen vihollisen torjunnassa, ja vuoden 1938 vapausjuhlissa korostettiin jo vapaustaistelun tragedian muistamisen sijaan sisällissodan jälkeisen yhteiskuntarauhan merkitystä vahvan kansakunnan rakentajana.

Sisällissodan hävinneen osapuolen muistamisen alku oli sen sijaan hankalaa. Sodan johdosta surmansa saaneista punaisista vaiettiin virallisessa julkisuudessa, ja vainajien kuolemanhallinta oli perheille, omaisille ja yhteisön jäsenille ongelmallista normaalien kuolemaan liitettyjen traditioiden ollessa mahdottomia. Myös tietojen saanti ja niiden normaali levittäminen erityisesti vankileireillä surmansa saaneista oli ongelmallista. Tyrvään-Vammalan seudulla paikallislehti Tyrvään Sanomista tulikin vuoden 1918 loppupuolen aikana tärkeä väline erityisesti vankileirillä surmansa saaneiden kuoleman julkistamisessa, hallinnassa ja muistamisessa. Tähän tarjosivat mahdollisuuden jo vuoteen 1918 mennessä kuolemanhallinnan muotona yleistyneet kuolinilmoitukset. Erityisesti niiden värssyteksteihin ja aloitusfraaseihin valitut tekstit kuvastavat omaisten ja yleisemminkin hävinneen osapuolen asenteiden muuttumista jyrkempään ja kantaaottavampaan suuntaan kesästä 1918 syksyyn 1918. Tämä muutos kuvastaneekin punaisten muistamisen ja historian tulkintojen muotoutumista vankileireiltä vapautuneiden vähitellen kotiutuessa ja kevään 1918 tapahtumien muiston kiteytyessä osaksi työväen vastakulttuuria ja kansanomaista historiaa.

Punaisten muistaminen kiinnittyi myös taistelu-, teloitus- ja hautapaikkoja ympäröivään maisemaan. Koska punaisten oli vuosien 1918-1939 välisenä aikana miltei mahdotonta pystyttää julkisia muistomerkkejä, tuli erityisesti punaisten vainajien surma- ja hautapaikoista tärkeä osa

sisällissodan muistamista. Nämä muistin paikat saivat kantaakseen yleensä vain epävirallisia, vain kylä- tai työväenyhteisön tuntomia ei-julkisia muistomerkkejä, jotka ulkoisesti olivat yleensä vaatimattomia. Työväenyhteisöt ja -jäsenet kuitenkin järjestivät ei-julkisia performatiiveja esimerkiksi kukittamalla punaisten epävirallisia muistomerkkejä. Myös Tyrvään-Vammalan seudulla sekä tehtiin ei-julkisia muistomerkkejä että järjestettiin muistamistilaisuuksia niiden luona. Sisällissodan muistot merkitsivät myös paikkoja, joille muistomerkkejä ei pystytetty.

Sisällissodan ja sen johdosta surmansa saaneiden muistoa säilyttivät myös paikallisyhteisön sisällä toimivat yhteisöt, kuten yhdistykset ja oppilaitokset. Tyrvään-Vammalan seudulla erityisen aktiivinen sisällissodan muistamisessa oli Tyrvään yhteiskoulu ja sen oppilasyhdistys, Tyrvään yhteiskoulun toverikunta. Sen toimesta paljastettiin koulun ala-aulaan yhteiskoulun kaatuneiden oppilaiden muistoksi muistotaulu, joka myöhemmin siirrettiin arvokkaalle paikalle koulun juhlasaliin. Toverikunnan jäsenet toimittivat myös muistojulkaisun, joka sisälsi kuvauksen kaikista kaatuneista oppilaista. Yhteiskoulun sankarivainajien muistaminen oli keskeisessä roolissa kouluyhteisöä yhdistävän identiteetin ylläpitäjänä. Yhteiskoulu, jonka rooli paikkakunnalla nähtiin kansallisen hengen ilmentymänä, sulki yhteisönsä piiriin paitsi koulussa opiskelevat, myös isänmaan puolesta henkensä antaneet koulun entiset oppilaat, joiden kuoleman nähtiin antavan heille ikuisesti säilyvän statuksen koulun oppilaina ja osana kansallisen hengen korkeimpia ilmenemismuotoja paikallisyhteisössä.

Sisällissodasta luodut historian esitykset liittyvät kiinteästi tapahtumien ja sodan johdosta surmansa saaneiden muistamiseen paikallisyhteisössä vuosien 1918-1939 välisenä aikana. Paikallisyhteisöön, jossa yksityiset ihmiset liittyvät toisiinsa henkilökohtaisin sitein, jätti sisällissota aiheuttamiensa inhimillisten ja materiaalien tuhojen vuoksi ongelmia, joiden käsitteleminen vaati runsaasti aikaa. Eloönjääneiden oli käsiteltävä sodan aiheuttamia traumoja ja pidettävä yllä henkensä menettäneiden muistoa. Näitä tarkoituksia palvelivat myös paikallisia tarpeita varten eri tavoin tuotetut sisällissodan historian esitykset, jotka puolestaan rakensivat kulloisessakin yhteiskunnallis-poliittisessa tilanteessa muotoutuvia historiakuvia. Vuosien 1918 ja 1939 välinen aika oli kuitenkin valkoisten historiakuvan hallitseman julkisuuden aikaa, joten punaisen historiakuvan nousua julkisuuteen voivat sen omaksuneet vasta odottaa. Vaikka vuonna 1939 uusi sota olikin jo ovella, ei edellisen sodan historiakuvista ollut vielä käyty julkista keskustelua.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto

Kansanrunousarkiston 1918 –muistitietokokoelma

5984 19:179, 6064 36:352-353, 6099 46:223-224,

Sota-arkisto, Helsinki

Tyrvään suojeluskunnan arkisto, SK 285.

- Tyrvään suojeluskunnan historiikki, kirjoitettu vuonna 1930
- Tyrvään suojeluskunnan vuosikertomukset, vuodet 1918-1939
- Lotta Svärdin Tyrvään paikallisyhdistyksen vuosikertomukset, vuodet 1926-1939

Työväen arkisto, Helsinki

Työväen muistitietoimikunta, vuoden 1918 aineisto: 26B:417, 46:952, 168:2675, 168:2676, 168:2678.

Tyrvään seudun Museon kotiseutuarkisto, Vammala

Militaria. Vuoden 1918 aineisto, NP:n haastattelu.

Tyrvään seurakunnan arkisto, Vammala

- II Cb:2 Tyrvään seurakunnan kirkkoneuvoston kokousten pöytäkirjat 1912-1941.

Painetut lähteet

Hakuteokset

Suomenmaa III. Turun ja Porin lääni. Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja. Toim. Rosberg J.E, Grotenfelt, Kustavi ja Hildén, Kaarlo 1921. Tietosanakirja-osakeyhtiö, Helsinki.

Käsikirjoitukset, opinnäytetyöt

Pakarinen, Kalle 2007: Sisällissodan muistamisen politiikka Tyrvään-Vammalan seudulla. Julkaisematon Suomen historian seminaarityö, Joensuun yliopisto.

Santa, Matti 2000: Wapaussodassa kaatuneiden tyrvääläisten weljeshauta. Sankaripatsaan kohtalot. Painamaton käsikirjoitus.

Lähteenä käytetty kirjallisuus

Arvelin, Seppo 1939: Lauri Prusi. Artikkelit teoksessa Graniittitaulu. Vapaussodan uhreina kaatuneiden Tyrvään Yhteiskoulun oppilaiden muistoksi, s. 31-35. Toim. Tyrvään yhteiskoulun toverikunta. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Hella, Alpo 1939: Eero Salonen. Artikkelele teoksessa Graniittitaulu. Vapaussodan uhreina kaatuneiden Tyrvään Yhteiskoulun oppilaiden muistoksi, s. 35-41. Toim. Tyrvään yhteiskoulun toverikunta. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Hiltunen, Armi 1939: Lauri Airila. Artikkelele teoksessa Graniittitaulu. Vapaussodan uhreina kaatuneiden Tyrvään Yhteiskoulun oppilaiden muistoksi, s. 12-16. Toim. Tyrvään yhteiskoulun toverikunta. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Hupli, Inkeri 1939: Otto Nurmi. Artikkelele teoksessa Graniittitaulu. Vapaussodan uhreina kaatuneiden Tyrvään Yhteiskoulun oppilaiden muistoksi, s. 26-31. Toim. Tyrvään yhteiskoulun toverikunta. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Pakula, Vihtori 1926/2002: Tyrvään seutu Suomen vapaussodassa. Tyrvään kirjapaino Oy. Näköispainos Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja LXXXII, Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistys, Vammala.

Piha, Kalevi 1994: Tyrvään yhteiskoulu ja sen sankarit. Sastamalan Joulu 1994, s. 37-38. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Pietilä, Esko 2002: Kotiseutumme muistot. Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja LXXXI, Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistys, Vammala.

Suvanto, Anna-Liisa 1939: Omistussanat. Artikkelele teoksessa Graniittitaulu. Vapaussodan uhreina kaatuneiden Tyrvään Yhteiskoulun oppilaiden muistoksi, s. 5-9, toim. Tyrvään yhteiskoulun toverikunta. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Tyrvään yhteiskoulu ja valmistava koulu. Kertomus lukuvuodesta 1919-1920. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Tyrvään yhteiskoulun vuosikertomus lukuvuodesta 1937-1938. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala

Tyrvään yhteiskoulun vuosikertomus lukuvuodesta 1938-1939. Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala.

Lehdet

Tyrvään Sanomat, vuosikerrat 1918-1930.

- vuosikerta 1918, numerot: 8.5., 16.5., 23.5., 30.5., 6.6., 13.6., 20.6., 27.6., 4.7., 11.7., 18.7., 25.7., 1.8., 8.8., 15.8., 22.8., 29.8., 5.9., 12.9., 19.9., 26.9., 3.10., 10.10., 17.10., 24.10., 31.10., 7.11., 14.11., 21.11., 28.11.,
- vuosikerta 1925, numero 3.12.
- vuosikerta 1927, numerot 23.2, 2.3., 20.4., 27.4., 27.7., 10.8., 7.12.
- vuosikerta 1928, numerot 8.2., 18.4., 25.4., 23.5., 27.6.
- vuosikerta 1930, numerot 6.8., 13.8., 17.9., 24.9., 15.10., 5.11., 10.12.

Internet-lähteet

Suomen sotasurmaprojekti 1914-1922: henkilöhaku tietokannasta, <<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmahaku/input>>, hakusanoilla Harjunpää, Konrad. Luettu 5.3. 2008.

Kirjallisuus

Aatsinki, Ulla, Lampi, Mika ja Peltola, Jarmo 2007: *Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela: Luokka, liike ja yhteiskunta 1918-1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla 2*. Tampere University Press, Tampere.

Alapuro, Risto 1994: *Suomen synty paikallisena ilmiönä*. Hanki ja Jää Oy, Helsinki.

Alapuro, Risto 1998: *Suojeluskunta paikallisyhteisössä. Teoksessa Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*, toim. Alapuro, Risto. WSOY, Helsinki, 221-239.

Andersson, Katarina 1999: *Vuoden 1918 tapahtumien muisto. Teoksessa Verta hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917-1918 tapahtumiin*, toim. Marianne Koskimies-Envall. Pohjanmaan museon julkaisuja nro 20. Painotyö Arkmedia Oy, Vaasa, 245-265.

Fentress, James and Wickham, Chris 1992: *Social Memory. New Perspectives on the Past*. Blackwell Publications, Oxford.

Fingerroos, Outi 2004: *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 985. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki*.

Halbwachs, Maurice 1992: *On Collective Memory*. Edited, translated and with an introduction by Lewis A. Coser. University of Chicago Press, Chicago.

Hagemann, Karin 2000: *A Valorous Volk Family: The Nation, the Military and the Gender Order in Prussia in the Time of the Anti-Napoleonic Wars, 1806-15*. Teoksessa *Gendered Nations. Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century*, ed. Ida Blom, Karen Hagemann and Catherine Hall. Berg, Oxford-New York, 179-207.

Hariola, Harald 1954: *Koulun perustaminen*. Teoksessa *Tyrvään yhteiskoulu 1904-1954, historiikki, muistelmia, matrikkeli*. Vammalan kirjapaino, Vammala, 13-36.

Harle, Vilho ja Moisio, Sami 2000: *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.

Hentilä, Seppo 2001: *Historiapolitiikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö*. Teoksessa *Jokapäiväinen historia*, toim. Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Tietolipas 177, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 26-50.

Häyrynen, Maunu 1994: *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Entisaikain Helsinki XIV. Helsinki-seura, Helsinki.

Kalela, Jorma 2001: *Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia*. Teoksessa *Jokapäiväinen historia*, toim. Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Tietolipas 177, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 11-26.

Kalela, Jorma 2006: *Muistitiedon näkökulma historiaan*. Teoksessa *Muistitietotutkimus*, toim. Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina ja Heimo, Anne. Tietolipas 214, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 67-92.

Kansanaho, Erkki 1978: *Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen*. Artikkeliteoksessa *Aate ja yhteiskunta*. Mikko Juvalle omistettuja tutkielmia, toim. Heikkilä, Markku. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki, 339-353.

Karjalainen, Pauli Tapani 1997: Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen, toim. Haarni, Jukka, Karvinen, Marko ja Tani, Sirpa. Osuuskunta Vastapaino, Tampere, 227-242.

Kemppainen, Ilona 2006: Isänmaan uhrit. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana. Bibliotheca Historica 102, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Klinge, Matti 2000: Suomen sinivalikoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien merkityksestä. 3. painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Knuuttila, Seppo 1992: Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 554. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Knuuttila, Seppo 2000: Missä olit, kun kuolit vuodesta 1918? Artikkeliteoksessa Varkaus, Suomi ja vuosi 1918. Kansallinen ja paikallinen vallankumous, toim. Itkonen, Hannu. Varkauden museon julkaisuja 7, Varkaus.

Komulainen, Katri 2002: Kansallisen ajan esitykset oppikoulun juhlissa. Artikkeliteoksessa Suomeitonon hei! Kansallisuuden sukupuoli, toim. Gordon, Tuula, Komulainen, Katri ja Lempiäinen, Kirsti. Osuuskunta Vastapaino, Tampere, 133-151.

Kuparinen, Eero 1999: ...kun urhona kaadut – sota ja kuolema. Artikkeliteoksessa Kun aika loppuu. Kuolema historiassa, toim. Kuparinen, Eero. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 52, Turku, 141-162.

Laitila, Teuvo 2005: Talvisodan henki. Teoksessa Kansanetiikkaa. Kalevalaseuran vuosikirja 84. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 137-156.

Lammi, Esko 2004: Isänmaan parhaaksi. Suojeluskunta- ja lottatyötä Sastamalan seudulla 1917-1944. Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja LXXXV. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Lampinen, Osmo 2003: Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. 3. painos. Gaudeamus, Helsinki.

Lappalainen, Jussi T. 1981a: Punaisen Suomen historia 1918: Punakaartin sota 1. Punakaartin historiakomitea, Opetusministeriö. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.

Lappalainen, Jussi T. 1981b: Punaisen Suomen historia 1918: Punakaartin sota 2. Punakaartin historiakomitea, Opetusministeriö. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.

Latva-Äijö, Annika 2004: Lotta Svärdin synty. Järjestö, armeija, naiseus 1918-1928. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Lehtonen, Mikko 2004: Suomi on toistettua maata. Teoksessa Suomi toisin sanoen, toim. Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli ja Ruuska, Petri. Osuuskunta Vastapaino, Tampere, 121-147.

Lindgren, Liisa 2000: Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 782. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Paasivirta, Juhani 1957: Suomi vuonna 1918. WSOY, Porvoo.

Paasivirta, Juhani 1947: Suomen itsenäisyyskysymys 1917 I: Maaliskuun vallankumouksesta valtakäsiin. Porvoo, WSOY.

Paasivirta, Juhani 1949: Suomen itsenäisyyskysymys 1917 II: Eduskunnan hajotuksesta itsenäisyysjulistukseen. Porvoo, WSOY.

Paavolainen, Jaakko 1967a: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918 I 'Punainen terrori'. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Paavolainen, Jaakko 1967b: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918 II 'Valkoinen terrori'. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Paavolainen, Jaakko 1990: Kun vankilan portit avautuivat. Teoksessa Väki voimakas 4, Suomi 1917-1918, toim. Hannikainen, Juha, Hyrkkänen, Markku ja Vehviläinen, Olli. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Tampere, 271-277.

Peltonen, Ulla-Maija 1996: Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 657. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Peltonen, Ulla-Maija 2003: Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 894. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Piilonen, Juhani 1969: Kunnallishallintoa kuttupitäjässä. Tyrvään kunta 1869-1968. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala

Piilonen, Juhani 1997: Sastamalan historia 3, 1860-1920. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Rasila, Viljo 1968: Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Ricoeur, Paul 2004: Memory, History, Forgetting. Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer. The University of Chicago Press, Chicago.

Salminen, Jari 1995: Yksityiset oppikoulut autonomian aikana. Teoksessa Yksityisoppikoulujen historia 1872-1977, toim. Salminen, Jari, Pietiäinen, Jukka-Pekka ja Teperi, Jouko. Painatuskeskus, Helsinki, 13-79.

Salmi-Niklander Kirsti 2004: Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 967. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Salo, Unto 1954: Koulu toisessa talossaan v:sta 1921. Teoksessa Tyrvään yhteiskoulu 1904-1954. Historiikki, muistelmia, matrikkeli. Vammalan kirjapaino 1954, Vammala, 36-76.

Savtšuk, Valeri 1996: Veri ja kulttuuri. Alkuteos Krov' i kul'tura, suomennanut Jukka Malinen. Atena, Jyväskylä.

Selén, Kari 2001: Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918-1944. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Siltala, Juha 2005: Lapuan liike ja kyyditykset 1930. 2. painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Sillanpää, L.A. 1962: Vammalan kauppalan historia. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Siironen, Mika 2006: Kurivallan koneistona – Suojeluskunta osana vuoden 1918 sodan voittajien hegemonista projektia. Teoksessa Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla, toim. Karonen, Petri ja Tarjamo, Kerttu. Historiallinen Arkisto 124, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 166-213.

Soikkanen, Hannu 1998: Suojeluskunnat ja vasemmisto. Artikkelit teoksessa Raja railona – näkökulmia suojeluskuntiin, toim. Alapuro, Risto, WSOY, Helsinki.

Sulamaa, Kaarle 1999: Lotta Svärd, uskonto ja isänmaa. Yliopistopaino, Helsinki.

Suomen vapaussota, kuudes osa: Viipurin valloituksen edellinen aika ja Länsi-Suomen puhdistaminen. Toim. Donner, Kai, Svedlin, Th. ja Nurmio, Heikki 1927. Kustannusosakeyhtiö Gummerus, Jyväskylä.

Suomen Vapaussota vuonna 1918, kuudes osa. Julkaissut Vapaussodan historian komitea 1925. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Turunen, Harri 2004: Suomalainen kotiseutuliike 1945-2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 982, Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:9. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Upton, Anthony F. 1981: Vallankumous Suomessa 1917-1918 I-II, suomentanut Antero Manninen. Kirjayhtymä, Helsinki.

Uola, Mikko 1988: Rintamamiesten liitto. Vapaussodan Rintamamiesten Liitto/Rintamamiesliitto 1929-1944. Vapaussoturien Huoltosäätiö, Tampere.

Uola, Mikko 2000: Vapaan isänmaan ja laillisen hallituksen puolesta. Vapaussoturien huolto- ja perinnetyötä 1954-2000. Vapaussoturien Huoltosäätiö ja Vapaussoturien Perinneliitto. Loimaan Kirjapaino Oy, Loimaa.

Westerlund, Lars 2004: Vuoden 1918 sodan kokonaisluvut. Teoksessa Sotaoloissa vuosina 1914-22 surmansa saaneet, toim. Westerlund, Lars. Tilastoraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2004. Edita, Helsinki

Villstrand, Nils Erik 2006: Kielirikka vapauden ilonmaljassa – Vapaussodan aloittamisen muistopäivä Vaasassa vuosina 1919-1938. Teoksessa Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla, toim. Karonen, Petri ja Tarjamo, Kerttu. Historiallinen Arkisto 124, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 231-266.